

«Menneskets beste venn»

Soning med hund i norske fengsler

Annie Johannessen

Masteroppgave i spesialpedagogikk ved
Det utdanningsvitenskapelige fakultet,
Institutt for spesialpedagogikk

UNIVERSITETET I OSLO

Våren 2012

«Menneskets beste venn».

Soning med hund i norske fengsler.

Prosjektet har til hensikt å se nærmere på hvordan soning med hund kan bidra til innsattes hverdag med tanke på en rehabiliterende virkning.

Forskningsspørsmål:

Hvilken innvirkning har hund som sysselsettingstilbud på den innsattes livssituasjon og syn på framtiden?

Masteroppgave i spesialpedagogikk ved

Det utdanningsvitenskapelige fakultet,

Institutt for spesialpedagogikk

UIO, Våren 2012

© Annie Johannessen

2012

«Menneskets beste venn». Soning med hund i norske fengsler.

Annie Johannessen

<http://www.duo.uio.no/>

Trykk: Reprosentralen, Universitetet i Oslo

IV

Sammendrag

Tittel

«Menneskets beste venn». Soning med hund i norske fengsler.

Bakgrunn og formål

Hensikten med denne undersøkelsen var å se nærmere på hvilken innvirkning hundene hadde på de innsatte og hvordan soning med hund kan bidra til innsattes hverdag med tanke på en rehabiliterende virkning. Jeg ønsket å få fram de innsattes subjektive erfaringer og tanker omkring det å være fôrverter, og hva dette gjør med dem som personer. Gjennom dette ønsket jeg selv å få innsikt, kunnskap og en dypere forståelse for denne formen for sysselsetting innenfor fengsel. Siden Norge er et land som ligger litt etter når det gjelder å bruke dyr i rehabilitering av mennesker, ønsket jeg også å få fram hvilke positive innvirkninger hunder og dyr generelt kan ha på mennesker.

Problemstilling

Hvilken innvirkning har hund som sysselsettingstilbud på den innsattes livssituasjon og syn på framtiden?

Valg av metode og teori

Med tanke på at hund er lite brukt innenfor fengsel i Norge og at det ikke er gjort noen undersøkelser på dette tidligere, valgte jeg å benytte kvalitativ tilnærming med intervju og observasjon som metode i min undersøkelse. Thagaard (2009) støtter opp om dette valget. I følge henne er kvalitativ tilnærming en metode som egner seg godt i undersøkelser på områder hvor det finnes lite forskning, hvor en kan få en dypere innsikt og forståelse for informantens opplevelser (Thagaard, 2009). Utvalget bestod av seks innsatte og en sentral person bak sysselsettingen. Det ble brukt delvis strukturert intervju med intervjuguide og observasjon i etterkant. Etersom jeg ønsket å tilnærme meg de innsattes opplevelser og erfaring av å arbeide med hund i fengsel, valgte jeg å utforske fenomenet via fenomenologisk forskningstilnærming. Analyseprosessen tar utgangspunkt i temasentrert analytisk tilnærming, der jeg går i dybden på de enkelte temaene og sammenlikner informasjonen de innsatte kom med. Postholm (2010) skriver at i en interaksjonsprosess mellom teori og data kan det usynlige hverdagslivet bli synliggjort. Forhåpentligvis har den teorien jeg på forhånd leste,

vært med på å bidra til at jeg har fått fram nyttig informasjon omkring bruk av hund som sysselsettingstilbud i fengsel i Norge.

Konklusjon

I tråd med det fenomenologiske forskningsperspektivet har jeg forsøkt å få fram de innsattes opplevelser og erfaring av deres livsverden, der hund er hovedfokuset. Konklusjonen i min undersøkelse er i tråd med forskning gjort i land utenfor Norge, der det kommer fram at hundene er med på å bidra til at de innsatte opplever en rehabiliterende virkning med tanke på forbedring av levekår. De fleste som var med i hundegruppa på tidspunktet undersøkelsen fant sted, opplevde at levekårene deres var blitt bedre etter at de begynte å arbeide med hund. Samtlige av de som deltok i undersøkelsen min, opplevde at de var blitt i bedre form og følte seg friskere. De opplevde at de var gladere og mer avslappet, og fra de som hadde noe alvorligere problemer, kom det fram at de følte seg mindre deprimerte. Noen mente også at de følte mindre sosial angst og aggresjon.

Undersøkelsen viser at bruk av hund som sysselsettingstilbud har en positiv innvirkning på de innsatte som deltar på tilbudet. Denne formen for sysselsetting bidrar til at de innsatte opplever at det de gjør er meningsfullt både med tanke på dem selv og andre. De innsatte er opptatt med oppgaver gjennom hele dagen, og har dermed lite «dødtid» som oppleves som kjedelig for de fleste innsatte. De får oppleve det å være utenfor fengslet og møte andre mennesker, og får frihet til å gjøre dagligdagse ting. Gjennom sysselsettingen skapes en hverdag som gir betydning, og hundene er med på å gi de innsatte en positiv opplevelse i en periode som ellers kan virke nedbrytende. Med tanke på framtiden, er de innsatte usikker på hvilken betydning hundene har for livet etter soningen. Men flere av de som ikke har hund fra tidligere ønsker å få en inn i livet sitt, og gjennom dette sysselsettingstilbudet mener de at de har fått rutiner som skal til i den vanlige hverdagen. De har opplevd omsorg og et ansvar der de har fullført pliktene de har begitt seg ut på, og de har fått innsikt i et miljø de ikke hadde kontakt med tidligere, noe som kan være positivt med tanke på livet etter soningen.

Forord

Endelig er siste ord nedtegnet og oppgaven er ferdig. Det har vært en lærerik og betydningsfull prosess, men også veldig tidskrevende. Spesielt, siden jeg og min samboer halvveis i masterstudiet valgte å få et barn.

Løsningen ble at samboeren min skulle være mye hjemme med Milla Sofie, slik at jeg kunne gjøre meg ferdig med studiet til normert tid. Men allikevel har jeg måttet være en del hjemme, og har ikke kunnet bruke 100 prosent av tiden min på oppgaven. Dette har til tider vært litt utfordrende for meg, spesielt når det har dukket opp noe annet som har gjort at jeg har måttet sette oppgaven litt på vent. Men jeg håper at disse fristundene fra oppgaven hvor jeg har kost meg sammen med «solstråla» våres, har gjort at jeg har fått klarnet hodet og har gjort at oppgaven har blitt bedre.

Jeg vil rette en stor *takk* til min samboer Øystein for at han har vært med på å bidra til at oppgaven min har blitt gjennomført til normert tid, ved å komme med innspill og støtte underveis. Det har nok fra min side vært noen sure miner og litt stress til tider. *Takk* til Milla Sofie som har gitt meg ny energi og positive stunder. *Takk* til «bestemor» og «bestefar» som har tatt i et tak og passet Milla Sofie når jeg har hatt behov for mer tid til å arbeide med oppgaven.

Og *takk* til alle som har bidratt med nyttig informasjon rundt oppgaven, både når det gjelder anbefalinger av litteratur, tips til andre jeg har kunnet ta kontakt med eller bare en samtale rundt temaet jeg skriver om. Det har vært positivt og interessant å ta kontakt med personer som har hund eller dyr som en del av arbeidet sitt, de har vist mye interesse og nysgjerrighet rundt oppgaven min.

Spesielt *takk* til de innsatte og personen bak sysselsettingen som takket ja til å delta i min undersøkelse, og som ønsket å få fram hvor mye dette sysselsettingstilbudet betyr for dem.

En stor *takk* til min veileder Ninna Garm, som har kommet med konstruktive og motiverende tilbakemeldinger. Du har bidratt til nyttige innspill og faglig innsikt.

Til slutt, og ikke minst; *takk* til vår fire år gamle Golden Retriever tisper, Birdie. Som gjorde at jeg fikk interessen for trening og aktivisering av hund.

Oslo, våren 2012

Annie Johannessen

Innholdsfortegnelse

1	Innledning	1
1.1	Bakgrunn for valg av tema	1
1.2	Prosjektets formål og problemstilling.....	3
1.3	Fengsel som arena å forske på.....	4
1.4	Begrunnelse for valg av teori og metode.....	5
1.5	Oppgavens oppbygning og struktur.....	6
2	Teoretisk rammeverk.....	7
2.1	Fengsel i Norge.....	7
2.1.1	Fengslet i undersøkelsen	8
2.2	Innsattes levekår og livssituasjon	8
2.2.1	Innsattes helse	9
2.2.2	Psykososiale-, atferdsmessige- og sosiale ferdigheter hos innsatte	10
2.2.3	Relasjonene inne i fengslet.....	11
2.3	Rehabilitering	13
2.3.1	Progresjon.....	14
2.3.2	Læring	16
2.3.3	Mestring	16
2.4	Sysselsetting i fengslet.....	18
2.5	Bruk av hunder i terapi og rehabilitering.....	20
2.5.1	Dyreassistert aktivitet.....	21
2.5.2	Dyreassistert terapi.....	21
2.6	Hundens innvirkning på menneskers helse	22
2.7	Forskning fra andre land om bruk av dyr, herunder hund i fengsel	24
2.8	Oppsummering	26
3	Forskningsprosessen	28
3.1	Vitenskapsteoretisk og metodisk tilnærming	28
3.1.1	Fenomenologi.....	29
3.2	Intervju og observasjon som metode	30
3.3	Utvalg	31
3.4	Forberedelser og gjennomføring	32

3.4.1	Forberedelser	32
3.4.2	Gjennomføring	33
3.5	Behandling og analyse av data	35
3.5.1	Transkribering	35
3.5.2	Analyseprosessen	36
3.6	Forskningens kvalitet.....	37
3.6.1	Reliabilitet	37
3.6.2	Validitet.....	38
3.7	Etiske hensyn.....	41
3.7.1	Krav om informasjon og fritt samtykke	41
3.7.2	Krav om konfidensialitet.....	42
3.7.3	Hensynet til utsatte grupper.....	42
4	Analyse -presentasjon og drøfting av dataene.....	43
4.1	Mitt møte med avdelingen og de innsatte i hundegruppa.....	44
4.1.1	Hvem er de innsatte i hundegruppa?	44
4.1.2	En annerledes hverdag	46
4.1.3	Drøfting av de innsattes hverdag.....	47
4.2	Hund som rehabilitering i fengslet	48
4.2.1	Tillit og frihet	49
4.2.2	Læring og mestring	50
4.2.3	Meningsfylt sysselsetting	51
4.2.4	Omsorg	52
4.2.5	Drøfting av hund som rehabiliteringstiltak	53
4.3	Hundenes innvirkning på de innsatte i hundegruppas levekår	56
4.3.1	Fysisk- og psykisk helse.....	56
4.3.2	Psykososiale-, atferdsmessige- og sosiale ferdigheter	58
4.3.3	Drøfting av hundegruppas levekår	61
4.4	De innsattes syn på fremtiden.....	63
5	Avslutning og oppsummerende refleksjoner	66
5.1	Hva fant jeg?.....	67
5.2	Videre forskning	69
	Litteraturliste.....	70
	Vedlegg	76

1 Innledning

I dette kapitlet vil jeg først redegjøre for oppgavens tema, formål og problemstilling. Videre kommer en kort beskrivelse om det å forske i fengsel og begrunnelse for valg av teori og metode. Til slutt en presentasjon av oppgavens oppbygning og struktur.

1.1 Bakgrunn for valg av tema

Jeg har gjennom hele livet vært svært opptatt av dyr, og det var alltid katter og/eller hunder i hjemmet jeg vokste opp i. Siden hund er en av mine lidenskaper og jeg har egen hund som jeg bruker mye av fritiden min på, er dette et emne som ofte har dukket opp i samtaler med barn og unge med spesielle behov. Det har vist seg at dette emnet har vært en fin måte å komme i nærmere kontakt med noen av disse barna og ungdommen på. Flere har vist stor interesse for akkurat hunder. De opplever at hundene har gitt dem trøst og nærhet, og at de er trofaste mot dem. Noe som mange av disse ungdommene kan ha opplevd lite av ellers i oppveksten.

I Norge har hunder for det meste blitt brukt som kjæledyr. Innenfor service er de mest vanlige som førerhunder for blinde. Hunder og dyr har vært lite brukt og er fortsatt relativt nytt i rehabilitering av mennesker, men interessen for dette er økende. Dyreassistert terapi (DAT) og dyreassistert aktivitet (DAA) er en del av en tverrfaglig behandlingsprosess som vokser seg større i Norge. Målet er at ved å bruke dyr som en del av behandlingen kan det bidra til en positiv endring i pasientens psykiske, fysiske, sosiale, og/eller kognitiv funksjon. Det har også blitt vanligere å bruke dyr, her spesielt hunder, som miljøskaper på for eksempel sykehus og sykehjem (Myren & Olsen, 2011). Også i noen få norske fengsler har hund blitt tilbudt som sysselsettingstilbud. I 2009 var det et fengsel på Østlandet som begynte å bruke hunder som sysselsettingstilbud blant innsatte. Målet er å gi de innsatte et meningsfylt sysselsettingstilbud, som innebærer et personlig ansvar for hundene. Dette skal gi den innsatte mulighet til å trene opp evnen til å ha omtanke og empati for den hunden de har ansvaret for. Dette synes jeg er en spennende nytenkning, og jeg ønsker å få et dypere innblikk i denne hverdagen. Gjennom denne oppgaven håper jeg å kunne belyse hvordan de innsatte opplever dette sysselsettingstilbudet og drøfte om det har noen innvirkninger på dem.

Spesialpedagogikk er et fag som grenser over til mange fagområder. Noen vil kanskje hevde at temaet for oppgaven hører til innenfor fagfelt som for eksempel kriminologi og sosiologi,

men jeg mener temaet er svært relevant innen fagfeltet spesialpedagogikk. Spesialpedagogikk har ofte fokus på barn og unge, men faget er ikke avgrenset til å handle kun om disse. I henhold til Befring (2008a) er det overordnende målet innenfor spesialpedagogikk å fremme gode lærings-, utviklings- og livskår for barn, unge og *voksne* som av ulike grunner møter eller står i risiko for å møte funksjonshemmede vansker og barrierer i utvikling, læring og livsutfoldelse. Mange innsatte befinner seg i en slik risikosone. Langelid (2008) påpeker at mange straffedømte har tap av ulike slag, det kan være dårlig utdanning, manglende arbeidslivserfaring, mangelfullt sosialt nettverk og problemer med økonomi, bosted og fritid. Friestad og Skog Hansen (2004) har laget rapporten «Levekår blant innsatte» på oppdrag fra Sosial og helsedirektoratet, som omhandler levekårssituasjonen blant de som soner i norske fengsler. Den viste at en stor del av de innsatte i norske fengsler har dårlig fysisk og psykisk helse. Temaet er også relevant innenfor psykososiale vansker som er en fordypning innenfor faget spesialpedagogikk. Psykososiale vansker handler om alvorlige samspills- og atferdsproblemer i barnehage, skole og samfunn (Befring, 2008b), noe som kan være sentralt med tanke på innsattes atferd. Innsattes levekår og livssituasjon vil bli gjort rede for i avsnitt 2.2. Viktige nøkkelord i denne oppgaven er rehabilitering, læring, utvikling, erfaring og mestringsopplevelser, som er svært relevant innenfor fagfeltet spesialpedagogikk.

I følge Kriminalomsorgen (Stortingsmelding nr.37 – Straff som virker [St.meld.nr.37], 2007-2008) har sysselsettingstilbudene i fengsel et rehabiliterende formål, som skal være med på å bidra til å styrke blant annet arbeidsmulighetene etter løslatelse. Fengslets formål under soning er å gjøre den innsatte bedre i stand til å mestre et liv uten kriminalitet. Dette innebærer blant annet å få nye positive opplevelser og erfaringer. En tabell over sysselsettingstiltak i fengsel i 2007 (St.meld.nr.37, 2007-2008) viser at arbeidstilbudet er det sysselsettingstilbudet som flest innsatte deltar på, dernest kommer skolegang:

Sysselsetting	Antall innsatte
Arbeid	73, 1 %
Undervisning	18, 9 %
Frigang arbeid	3, 3 %
Frigang skole	1, 8 %
Programvirksomhet ¹	1, 7 %
Fritids- og andre aktiviteter	0, 2 %

Tabell 1: Sysselsettingstiltak i fengsel 2007 (St.meld.nr.37, 2007-2008, s.50)

¹ Program er benevnelse på tiltak i kriminalomsorgen som retter seg mot domfelte og varetaktsinnsatte i form av undervisning, ferdighetslæring og strukturerte samtaler. Dette kan for eksempel være pappagruppe, mestringsgruppe og rusgruppe (Kriminalomsorgen, 2012a).

Forskning viser at arbeidet i fengsel oppleves som meningsløst og ikke samsvarer med det arbeidet som tilbys ellers i samfunnet (Skardhamar, 2002; Mathiesen, 2007). Det har også blitt forsket og skrevet mye om formell utdanning under soning, og i følge Mathiesen (2007) opplever innsatte dette som et positivt tilbud. Men det virker som om det ikke er lett å få de innsatte inn i utdanningssystemene. Årsakene kan være mange, blant annet hevder Mathiesen (2007) at skolen taper i konfliktsituasjoner med fengslets rutiner på grunn av at skolen ikke drives av fengslet, men av skoleverket. Andre årsaker jeg ser for meg kan være at de innsatte har korte dommer eller at de har negative opplevelser fra tidligere skolegang, som er med på å avgjøre at de innsatte ikke ønsker å gå på skole under soning. Hvis en ser bort fra tradisjonelle arbeidstilbud og undervisning i fengsel, har mindre «uformelle» tiltak som bidrar til positiv utvikling og læring hos de innsatte, fått liten oppmerksomhet. Det kan for eksempel være nettopp arbeid med hund og kulturaktiviteter som teater og musikkopplæring. Jeg tenker at enkelte av disse tilbudene kan være med på å bidra til vekst og utvikling av innsatte på lik linje med undervisning, og slike tilbud trenger derfor forskningsmessig oppmerksomhet.

I årene som student ved bachelor- og masterstudiet i spesialpedagogikk har interessen min for bruk av hund i rehabilitering av mennesker økt. Forskning har vist at positivt samvær med dyr er med på å bedre generell helse, og at det har en avslappende og positiv virkning både på mennesker som har fysiske og psykiske lidelser. Dyrenes tilstedeværelse kan for eksempel gi psykiske virkninger som økt følelse av trygghet og lykke (Fine, 2010).

1.2 Prosjektets formål og problemstilling

Formålet med undersøkelsen var å se nærmere på hvordan soning med hund kan påvirke innsattes hverdag med tanke på en rehabiliterende virkning. Jeg ønsket gjennom et delvis strukturert intervju å få fram informantenes erfaringer og tanker omkring det å være fôrverter, og hva dette gjør med dem som mennesker.

Problemstilling for oppgaven er:

- *Hvilken innvirkning har hund som sysselsettingstilbud på den innsattes livssituasjon og syn på framtiden?*

Jeg ønsket også å få fram hvilke innvirkninger hunder og dyr generelt kan ha på mennesker, siden Norge er et land som ligger litt etter når det gjelder å bruke dyr i rehabilitering av mennesker.

Det har så vidt jeg vet ikke blitt gjennomført noen undersøkelser på bruk av hund i norske fengsler. Derfor benyttet jeg kilder fra utlandet som omhandler bruk av hund i fengsel. Og siden dette tilbudet er relativt nytt i Norge kunne jeg ikke undersøke langtidsvirkningen av hund som sysselsettingstilbud.

1.3 Fengsel som arena å forske på

Kriminalomsorgen stiller strenge krav til søknad om bruk av intervju, spørreskjema eller observasjon av innsatte som metode. Det første skrittet for masteroppgaven var å lage en nokså detaljert prosjektplan som inneholdt undersøkelsens formål, problemstilling, metode og plan for gjennomføring. Videre måtte jeg lage intervjuguider med de spørsmålene jeg ønsket å stille, informasjonsbrev til deltakere og samtykkeerklæring. For å få lov til å intervju innsatte i fengsel, må en søke det regionskontoret i kriminalomsorgen som har ansvaret for det fengslet en ønsker å gjennomføre undersøkelsen i. Søknaden (se vedlegg 1) må inneholde det som er nevnt ovenfor, i tillegg til en bekreftelse fra veileder. Regionskontoret vurderer søknaden sammen med det gjeldende fengslet, og gir en avkreftelse eller godkjenning av undersøkelsen. Når søknaden ble godkjent avtalte jeg nærmere med en kontaktperson fra fengslet hvordan gjennomføringen skulle foregå. Han fungerte som et bindeledd mellom meg, fengslet og de innsatte. Det må også sendes en søknad til Norsk Samfunnsvitenskapelig datatjeneste (NSD) fordi det behandles personopplysninger i undersøkelsen (se vedlegg 2).

Å gjennomføre en undersøkelse i fengsel gir noen utfordringer som en ikke møter i andre undersøkelsessituasjoner. Innsatte i fengsel får lett negative merkelapper, blir sett på som verstinger og blir stigmatisert fra samfunnet forøvrig. Jette Fog (2004) skriver om å møte sine fordommer hos den ukjente informanten: «Fordomme kan findes på mange planer. De skyldes for det meste angst for det-fremmede-i-mig, og uerkjendte forhåndsinstillinger til interviewpersonerne og kan påvirke interviewet uhensiktmæssigt» (s.43). Merkelappene mange av de innsatte får, er noe samfunnet er med på å skape, og jeg kan ikke si at jeg ikke er berørt av dette. Jeg kjente at jeg ble litt ekstra nervøs med tanke på at jeg skulle inn i et fengsel og gjennomføre undersøkelsen. Helt fra småbarnsalder er det vanlig med historier der de slemme hører til i fengslet. Fog (2004) mener at det er viktig at forskeren tenker over sine fordommer til feltet som skal undersøkes, ved å overveie sine følelser både overfor emne og de personene som hun skal intervju. Den som gjennomfører undersøkelsen bør være bevisst sine antakelser og fordommer, en trenger nødvendigvis ikke bli kvitt dem. Ved å ha mine

antakelser og fordommer i tankene gjennom hele prosessen, forstår jeg bedre hva jeg tar med inn i intervjusituasjonen og kan tilstrebe at tolkningen ikke bærer preg av dette. Hovedtemaet i denne undersøkelsen var hund, noe som kan ha bidratt til at intervjusituasjonene ble mindre skremmende både for de innsatte og meg. Hund var et felles interesseområde for både den innsatte og meg som forsker, noe som gjorde samtalen enklere. Det var ikke det negative rundt de innsatte som var i fokus, men det positive hundene har bidratt til. Det var få spørsmål omkring de innsattes barndom, kriminalitet som var begått og årsaken bak dette.

1.4 Begrunnelse for valg av teori og metode

Teoridelen i oppgaven består av redegjørelser for teori som jeg mener er relevant i forhold til problemstilling og tema for oppgaven. Jeg har tatt utgangspunkt i temaene og spørsmålene som var sentrale under intervjuene. Levekårsundersøkelsen 2004 (Friestad & Skog Hansen, 2004) og St.meld.nr.37 (2007-2008) danner et bakteppe for oppgaven, fordi temaene og innholdet i disse er sentrale for min undersøkelse. Jeg har fulgt det som i følge Postholm (2010) er en deduktiv tilnærming, der jeg startet med å ta utgangspunkt i forforståelse, teori og tidligere forskning, før jeg gikk ut i praksisfeltet og fikk bekreftet eller avkreftet forhold som var tenkt på fra start.

Ved valg av teoretisk perspektiv ønsket jeg et perspektiv som la vekt på å finne fram til de innsattes forståelse av hvilke innvirkninger hundene har og hvilken mening dette har for dem. I følge Grønmo (2004) legger både det fenomenologiske- og det hermeneutiske perspektivet vekt på menneskers egne forståelser av sine handlinger og framhever at handlingenes mening må fortolkes i lys av intensjonene menneskene har. Jeg mener at fenomenologisk perspektiv egnet seg best i min undersøkelse kort beskrevet fordi den er sterkere konsentrert om menneskers egne forståelser av sine handlinger. Deres opplevelse av fenomenene, eller deres livsverden, legges til grunn for analysen. Hermeneutikken tar utgangspunkt i menneskenes egne forståelser og synspunkter når de fortolker handlingene og deres mening, men den gjør det på et bredere grunnlag og i lys av en større sammenheng. Den er ikke så konsentrert om menneskers egne forståelser. Forskeren foretar en videre og mer omfattende fortolkning i hermeneutisk analyser og det legges større vekt på forskerens helhetsforståelse (Grønmo, 2004).

For å få svar fra de innsatte som var med på å understøtte det fenomenologiske perspektivet, mener jeg at kvalitativ forskningsintervju er den metoden som egner seg best. Det er få personer som får være en del av dette sysselsettingstilbudet, og et av målene mine er å finne ut av hvilke opplevelser, følelser og forandringer samværet med hund gir de innsatte. Dette er noe som gjør at kvantitativ metode egner seg dårlig. Kvantitativ metode skal helst ha et stort utvalg og bruk av statistikk, der tall og det som er målbart er hovedfokus. Jeg ser ikke bort fra at andre innsamlingsmetoder kunne egnet seg bedre i deler av undersøkelsen. Men med tanke på oppgavens hovedfokus, antallet deltakere i sysselsettingstilbudet og tidsperioden oppgaven skal gjennomføres på, er kvalitativ forskningsintervju et naturlig valg.

1.5 Oppgavens oppbygning og struktur

Oppgavens oppbygning gjenspeiler gangen i prosjektet. Oppgaven består av fem kapitler som bygger på teori som er relevant for problemstillingen, metodevalg og en analyse.

Oppgavens struktur:

- ❖ Kapittel 1 er en innledning hvor jeg kort belyser tema, formål og problemstilling for oppgaven.
- ❖ Kapittel 2 inneholder en redegjørelse av det teoretiske rammeverket som jeg mener er relevant i forhold til oppgavens tema og problemstilling, og som egner seg til tolkning av dataene jeg har innhentet.
- ❖ Kapittel 3 omhandler forskningsprosessen. Her blir metode, utvalg og framgangsmåte beskrevet.
- ❖ Analyse og drøfting blir presentert i kapittel 4. Her har jeg valgt å analysere ved hjelp av temasentrert analyse.
- ❖ Og til slutt i kapittel 5, kommer jeg med oppsummering og konklusjon for å samle trådene gjennom hele oppgaven, med forslag til videre undersøkelser rundt dette temaet.

2 Teoretisk rammeverk

Dette kapitlet innledes med en redegjørelse av den teorien som er relevant for denne undersøkelsen. Jeg starter med å belyse teori omkring livet i fengsel. Videre blir det gitt en presentasjon av innsattes levevilkår i fengsel som sentrale enkeltkomponenter for analysen. Deretter drøfter jeg virkningen av å sitte i fengsel ut fra et samfunnsmessig perspektiv, der rehabilitering er en sentral faktor. Så kommer en redegjørelse for sysselsettingstilbud ved fengslene, herunder bruk av hund som sysselsettingstilbud. En kort beskrivelse av bruk av hund innen rehabilitering og terapi, før jeg ser på hvilken virkning hunden har på menneskers helse. Til slutt redegjør jeg for forskning som er gjort i land utenfor Norge, som omhandler bruk av hund i fengsel. Her belyser jeg hvilke virkninger hund har hatt på de innsattes livssituasjon.

2.1 Fengsel i Norge

Fengslene i Norge deles hovedsakelig inn i fengsel med høyt sikkerhetsnivå og fengsel med lavt sikkerhetsnivå. Fengsel med høyt sikkerhetsnivå, også betegnet som lukket fengsel, har mange fysiske sikkerhetstiltak hvor muligheten for at innsatte rømmer eller begår andre uregelmessigheter er relativt liten. Fengslene har ofte høye murer, og livet til de innsatte er preget av mye kontroll fra kriminalomsorgens side, blant annet ved at alle dører er låste. I fengsel med lavere sikkerhetsnivå (åpnet fengsel), er de fysiske sikkerhetstiltakene begrenset. Fengslene har ofte et gjerde rundt og de innsatte får ikke lov til å forlate området. Innsatte låses ikke inn på dagen, men bygningen låses om natten. De innsatte skal ha mulighet til å ha kontakt med det øvrige samfunn og pårørende. De har også større mulighet til å påvirke hverdagen sin, enn i fengsler med høyt sikkerhetsnivå. Alt dette skal bidra til at overgangen til et normalt liv skal oppleves som «mykere». I tillegg finnes det overgangsboliger, der det gis frigang til å bevege seg utenfor fengslet på dagtid for å gå på arbeid eller skole. Den innsatte har ansvaret for å lage seg mat, vaske klær og betale husleie. Det vektlegges også under oppholdet at den innsatte etablerer kontakt med andre etater, hjelpeorganisasjoner, familie, skole og arbeid. De får også flere permisjoner som er et viktig verktøy for å venne seg til et liv etter soningen. Kontrolltiltak som uanmeldte besøk på dagtid og urinprøver gjennomføres. Et alternativ til ubetinget fengsel, er samfunnsstraff. Den domfelte kan idømmes samfunnsstraff når personen ikke ville ha blitt dømt til strengere fengselsstraff enn et år.

Lengden på samfunnsstraffen er mellom 30 og 420 timer. Samfunnsstraffen inneholder blant annet kartlegging, individuelle kriminalitetsforebyggende samtaler, samfunnsnyttig arbeid og programmer. Friomsorgskontorene har ansvaret for gjennomføringen av straffen, og straffen skal på en side være mest mulig lik rettspraksis i straffegjennomføringen og på en annen side skal lovens kriminalitetsforebyggende ambisjoner ivaretas og etablere individuelt tilpassede soningsformer (St.meld.nr.37, 2007-2008).

2.1.1 Fengslet i undersøkelsen

Fengslet hvor jeg gjorde min undersøkelse ble åpnet på begynnelsen av 70-tallet og ligger på Østlandet. Fengslet er et åpent fengsel/avdeling med lavere sikkerhetsnivå, som er tilknyttet et større fengsel med høyt sikkerhetsnivå hvor de innsatte er menn med lengre straffedommer.

Den åpne avdelingen hvor min undersøkelse ble gjennomført huser innsatte som har behov for en gradvis tilnærming til samfunnet, og gir dem tilbud som de kan nyttiggjøre seg. Det er blant annet ment å være et tilbud til de som har, eller har hatt, et rusproblem, og de som ønsker soning i et rusfritt miljø. Avdelingen kan tilby arbeid innenfor mekanikk og trevare, i tillegg til at noen engasjeres innenfor vedlikeholdsavdelingen, renholdsarbeid og arbeid med hunder. Det blir ikke gitt noen skoletilbud, men de innsatte kan ta selvstudium, eller søke frigang for å gå på skole ute.

2.2 Innsattes levekår og livssituasjon

St.meld.nr.37 (2007-2008) slår fast at undersøkelser som er foretatt de senere år, viser at innsattes levevilkår har blitt hengende etter befolkningen for øvrig. Det står uttrykt slikt:

Det foreligger svært god kunnskap om straffedømtes levekårsproblemer. Det er en kraftig overrepresentasjon av oppvekstproblemer, narkotikaproblemer, psykiske plager, arbeidsløshet, boligmangel, mangelfull skolegang og utdanning. Vi vet også at det er en klar årsakssammenheng mellom disse problemene og kriminalitet. Så lenge levekårsproblemene består vil tilbakefall til kriminalitet være svært stor (St.meld.nr.37, 2007-2008, s.57).

I Levekårsundersøkelsen fra 2004 (Friestad & Skog Hansen, 2004) som besto av en populasjon av 260 innsatte fra 37 fengsel, kommer det fram at blant annet innsattes helse, psykososiale-, atferdsmessige- og sosiale ferdigheter er komponenter som er viktige medvirkende faktorer til kriminalitet. Dette har også blitt hevdet før denne rapporten kom ut.

Blant annet beskrev Christie (1982) allerede i 1982, at innsatte ofte var unge menn som var skoletapere, sosiale tapere og bodde i by. Skardhamar (2002) har også vist til de samme tendensene; det som kjennetegnet innsatte i følge ham, var at de var menn, de var voksne og at de hadde vært utsatt for store problemer under oppveksten, de hadde liten skolegang, de hadde liten eller ingen stabil tilknytning til arbeidsmarkedet, de var ensomme og engstelige, de var syke, de hadde psykiske lidelser eller plager, de var fattige, de var stoffmisbrukere, de hadde stor gjeld i forhold til inntekt.

2.2.1 Innsattes helse

Levekårsundersøkelsen 2004 (Friestad & Skog Hansen, 2004) viste at en stor del av de innsatte i Norge sliter med dårlig fysisk og psykisk helse. I følge undersøkelsen har halvparten av de innsatte en eller flere kroniske sykdommer. Det er langt høyere antall innsatte som er plaget med psykiske problemer, enn befolkningen ellers. Mange av de innsatte har problemer i livssituasjonen, som er en risikofaktor for dårlig helse.

De kroniske sykdommene som ble nevnt flest ganger av innsatte som oppga at de hadde kronisk sykdom (128 av 260 innsatte), var muskel- og skjelettplager, leversykdom, psykiske problemer og astma- og allergiplager. Et annet fysisk problem som kommer fram hos de innsatte, er tannhelsen. En tredjedel svarer at de har ganske dårlig eller dårlig tannhelse, flesteparten av disse er rusmisbrukere. Når det gjelder andre fysiske symptomer som for eksempel hodepine, smerter i kroppen og kvalme er det ganske like utslag på gruppen med innsatte og befolkningen ute (Friestad & Skog Hansen, 2004).

Når det kommer til psykiske plager, er det et større problem hos innsatte enn befolkningen ellers. Ved å bruke Hopkins Symptom Checklist-25 som er den symptomskalaen som brukes i helseundersøkelser i den generelle befolkningen, fant de fram til forskjellen i andel personer med psykiske problemer. I befolkningen er det omkring en av ti som har psykiske plager, blant menn og kvinner. Hos innsatte er andelen høyere, tre ganger så høyt hos mannlige innsatte og fire ganger så høyt hos kvinnelige innsatte. Andelen av de innsatte som svarte at de var plaget med angst og fobier de tre siste månedene var tre ganger så høyt som resten av befolkningen. Dobbelt så mange av de innsatte hadde vært deprimert eller nedstemt. Søvnproblemer var også et større problem hos de innsatte enn befolkningen ellers (Friestad & Skog Hansen, 2004).

2.2.2 Psykososiale-, atferdsmessige- og sosiale ferdigheter hos innsatte

Levekårsundersøkelsen (Friestad & Skog Hansen, 2004) viste at innsatte har vansker innenfor psykososiale-, atferdsmessige- og sosiale ferdigheter. For eksempel soner 21 % av utvalget for voldskriminalitet. 3 av 35 kvinner, og 51 av 225 menn var blitt vurdert som hyperaktive/ADHD som barn. Halvparten av de som ble vurdert som hyperaktive/ADHD som barn, sier at de fortsatt plages med samme problem. Seks av personene får behandling for dette, enten i form av medisinerer eller annen behandling. 3 av 10 innsatte oppga at de er bråsinne, og for mer enn halvparten av disse førte dette ofte til problemer. Konsentrasjonsproblemer og irritabilitet var også vanlig hos de innsatte.

Mange innsatte sliter med dårlig selvbilde, selvtillit og selvfølelse. Dette kan være på grunn av blant annet dårlig oppvekst, økonomiske forhold og lite mestringsfølelse (St.meld.nr.37, 2007-2008). Begrepene selvbilde, selvtillit og selvfølelse er begreper som ofte blir brukt om hverandre, men de er med på å danne personens oppfatning av seg selv. Skaalvik og Skaalvik (2005) bruker begrepet selvoppfatning om dette. Selvoppfatning er en viktig forutsetning for personens tanker, følelser, motiver og handlinger. Tidligere erfaringer er med på å danne de oppfatningene personen har om seg selv, på bakgrunn av hvordan disse erfaringene er forstått og tolket av personen selv. De hevder at et menneske har en oppfatning av seg selv på alle områdene hvor han har gjort erfaringer. En kan skille mellom ulike områder, for eksempel fysisk selvoppfatning (utseende og/eller fysisk-motoriske ferdigheter), sosial selvoppfatning (popularitet og evne til å omgås andre), intellektuell og akademisk selvoppfatning (oppfatning av eget evnenivå og prestasjonsnivå), emosjonell selvoppfatning (angst, ukontrollert sinne, glede eller tilfredshet) og moralsk eller atferdsmessig selvoppfatning (spørsmål om en ser seg selv som en som følger normer, oppfører seg pent eller er til å stole på). Goffman (1967) peker på at selve oppholdet i fengslet kan føre til at innsatte kan preges av mindreverdighetsfølelse og tap av selvidentitet. Han hevder også at innsatte går gjennom en krenkelsesprosess i fengslet, der de mister selvbestemmelsesretten ved at de ikke får bestemme hvordan de ønsker å organisere dagene og ikke får bestemme over sitt eget liv.

Friestad og Skog Hansen (2004) påpeker at mange av de innsatte i utgangspunktet har et dårlig nettverk, og at fengslingen i seg selv bærer potensial både til forverring og forbedring. For å kunne bidra til at det positive potensialet utnyttes, er det nødvendig med kunnskap om hva slags nettverk innsatte har og hvordan kontakten påvirkes i løpet av soningen.

2.2.3 Relasjonene inne i fengslet

I følge Goffman (1967) kan fengsel oppfattes som en total institusjon, der det er et stort gap mellom klientene og den lille oppsynsstyrken. De innsatte (klientene) bor på institusjonen og har begrenset kontakt med omverden, mens betjentene arbeider de samme antall timene hver dag og er sosialt integrert i omverden.

Friestad og Skog Hansen (2004) påpeker at fengslene har en viktig oppgave når det gjelder å motvirke de skadelige følgene av den isolasjonen fengslene bidrar til. Ivaretagelse og styrking av sosiale nettverk er viktig for de innsatte, både med tanke på en bedre livssituasjon og for å legge mer til rette for livet etter soningen. Det er viktig å motivere og legge til rette for felleskap som ivaretar de sosiale behovene de innsatte har, spesielt de som ikke mestrer ordinært samvær.

Relasjonen mellom de innsatte

I følge Uglevik (2010; 2011) er alle innsatte på et nivå like; loven skal i utgangspunktet gjelde alle uavhengig av sosial status, kjønn og så videre. Men innsatte ønsker ikke å bli satt i bås fra betjentene som om «dere er alle like for oss». Fra et fangeperspektiv er det klare forskjeller mellom type innsatte og gruppen med innsatte deles ofte i to. Det er de som kalles ordentlige eller skikkelige fanger, de som følger prinsippene sine og ikke er så ille som situasjonen deres skulle tilsi. Også er det de som støtes ut, på grunn av at de skiller seg sterkt fra den første gruppen. Det er tre typer innsatte som støtes ut; den første er de som bryter med grunnleggende moralkode, som er onde og farlige. Den andre er de som er svake og stakkarslige, de som takler de daglige utfordringene dårlig, både i og utenfor fengslet. Det er flere måter å være svak på, og noen som faller inn under denne kategorien er narkomanene. Det er personer som er slave av rusmidlene de bruker og er kjennetegnet ut fra livssituasjon og utseende. Jo mer preget disse personene er, desto mer sannsynlig er det at de ordentlige innsatte betegner dem som «søplenarkomaner». Men denne gruppen bruker ofte ruserfaringene som et verktøy i konkurranser mellom hverandre, der målet er å overgå hverandres erfaringer. Det er tøft og mannlig å ha prøvd flest, sterkest og farligst mulig rusmidler. En annen måte å være svak på er de innsatte som ikke takler det å sitte i fengsel spesielt godt. Det er ofte de tungtsonende som har bukket under for presset som varetektsfengslingen og isolasjonen innebærer. Mannlighetsverdier som styrke, selvstendighet, kapasitet og evne til å utholde har forsvunnet helt. Men denne gruppen

tolereres og er i noen tilfeller gjenstand for omsorg blant andre innsatte. Den tredje gruppen er de yngste innsatte. De er ofte urolige og umodne og har ikke helt klart å finne sin plass. De er ofte en støykilde og gjør omgivelsene slitne, på grunn av sin væremåte og sitt lydnivå. Men denne statusen er ikke alltid nødvendigvis knyttet til alder. Det å være ung, betyr også at de ikke har opparbeidet seg evner og rutiner nok til å bli sett på som en profesjonell kriminell. De som sitter inne for bagateller tas ikke helt alvorlig (Uglevik, 2010; 2011).

Relasjonen mellom innsatte og betjenter

Uglevik (2010; 2011) hevder at selv om det er forskjeller på de innsatte og den ene misliker en annen, vil han forsvare han overfor eller i forhold til betjentene. Relasjonen mellom de innsatte og betjenter innebærer den mest fundamentale og betydningsfulle forskjellen.

Uglevik (2010; 2011) omtaler det som en tykk, rød symbolsk linje som går på tvers gjennom fengslet, som skiller de to gruppene fra hverandre. Systemet påvirker hvordan både de innsatte og betjenter må forholde seg til avgjørelser og direktiver, og hvordan hverdagen er. Begge gruppene, både de innsatte og betjentene har en tendens i følge Goffman (1967) til å oppfatte den andre gruppen som stereotyp fiendtlig. De innsatte oppleves ofte som bitre, hemmelighetsfulle og upålitelige av betjentene, mens de innsatte selv føler seg mindreverdige, svake og skyldige. Betjentene oppleves som nedlatende, overlegne og ondskapsfulle, mens de selv opplever seg som høyrøstete og rettferdige.

Forholdet mellom gruppene er til dels svært strengt styrt og oppleves som to forskjellige kulturer. Uglevik (2010; 2011) beskriver to ulike maktformer som forekommer i fengsel. Det første er de hverdagslige former for kontroll og administrasjon som fengslet benytter som en del av den daglige driften. Dette sees på som nødvendig for at institusjonene skal oppnå sine overordnede mål. Det er en del av betjentene sine rutineoppgaver, for eksempel å låse dører, visitere celler og telle innsatte. Det andre er at fengslet som helhet er en del av et større velferdsstatlig apparat hvor de innsatte er plassert mot sin vilje og skal forandres til det bedre. De skal rehabiliteres, så effekten av maktteknikker skal også stivne og feste seg i en innsatt som gjør at virkningene blir langvarige.

2.3 Rehabilitering

Rehabilitering er et nødvendig tiltak i fengslene med tanke på de innsattes dårlige levekår og livssituasjon. Fra kriminalomsorgens side er målet med rehabiliteringsarbeidet å redusere tilbakefall til ny kriminalitet. Fengselsstraffen er ment som et virkemiddel som skal benyttes for å gjøre samfunnet tryggere. Et tryggere samfunn er det overordnede målet for regjeringens kriminalpolitikk. Dette er noe som preger alle nivåer, fra utarbeidelse av politikk til det som gjennomføres på avdelingene i fengslet. Straff skal virke på en slik måte at tilbakefallet til å begå en ny kriminalitet blir mindre (St.meld.nr.37, 2007-2008; Uglevik, 2010; 2011).

Formålet med å gjennomføre en straff står nedtegnet i straffegjennomføringslovens formålsparagraf 2. Den lyder slik: «Straffen skal gjennomføres på en måte som tar hensyn til formålet med straffen, som motvirker nye straffbare handlinger, som er betryggende for samfunnet og som innenfor disse rammene sikrer de innsatte tilfredsstillende forhold» (Straffegjennomføringslovens § 2, 2005).

Effekten av tiltak som rettes mot rehabilitering blir målt ved å måle tilbakefall til ny kriminalitet. Måleperiodene er etter to og fem år. Tilbakefall blir definert på ulike måter av forskjellige fagmiljøer, noe som fører til at det statistiske materialet blir preget av usikkerhet. Men uansett hvilken målingsmetode som blir benyttet, er det enighet om at antall tidligere innsatte som begår ny kriminalitet, er relativt høyt, og at noen lovbruddskategorier medfører større sannsynlighet for tilbakefall enn andre. Dette kan for eksempel være lovbrudd innenfor narkotika, vold og andre vinningslovbrudd (St.meld.nr.37, 2007-2008). Statistisk sentralbyrå (2009) har samlet og strukturert de statistiske kunnskapskildene som er omkring kriminalitet og rettsvesen. Der kommer det fram at risikoen er større for å bli tatt for nye lovbrudd blant dem som har vært siktet tidligere eller straffet gjentatte ganger. Den første tiden etter en løslatelse er det høyest risiko for tilbakefall. I St.meld.nr.37 (2007-2008) blir dårlige levekår blant innsatte dokumenterte som risikofaktorer for tilbakefall. Det kommer fram at det derfor er nødvendig å gjøre noe med levekårene og å tilby tiltak som bidrar til forandring i den domfelte selv.

I følge St.meld.nr.37 (2007-2008) og Uglevik (2010; 2011) omfatter begrepet rehabilitering i fengselssammenheng både arbeid med teknikker som er eksternt- og internt rettet. Eksternt vil si formål som endrer den innsattes livssituasjon etter soningen, til det bedre, slik at kriminalitet blir mindre aktuelt. Det kan gjelde bolig, arbeid, utdanning, gjeld og liknende.

Internt vil si å sette den innsatte i bedre stand til og ha kontroll over seg selv. Her under kommer behandling og påvirkningsarbeid som programvirksomhet. Programmene skal være med på å bidra til at de innsatte får nye verktøy som kan hjelpe dem å styre seg selv og ta ansvar for sine handlinger og sitt eget sinne.

Litteratur viser at det har vært store diskusjoner omkring rehabiliteringsbegrepet, og om fengsel er en arena der innsatte kan rehabiliteres. Øyvind Alnæs (2006) som har lang fartstid innen kriminalomsorgen, har skrevet en masteroppgave som omhandler de innsattes opplevelser av rehabiliteringsvirksomheten ved henholdsvis et åpent og et lukket fengsel. Tittelen på oppgaven var «Fengsel – forbryterskole eller rehabiliteringsanstalt? Slik de innsatte opplever det». Alnæs konkluderte med at lukkede fengsler er uegnet for rehabilitering. Informantene i de lukkede fengslene mente at de ble mer kriminelle av å sitte inne, noe som førte til konklusjonen om at lukkede fengsler er rene forbryterskoler. De åpne fengslene har derimot større muligheter for rehabilitering. Han mener at de innsatte her har større motivasjon for rehabilitering, blant annet påpekte mange av de innsatte at muligheten til utdanning gjør at de klarer å leve uten kriminalitet.

En av oppgavene til kriminalomsorgen er å legge til rette for at den innsatte selv skal gjøre en innsats for ikke å begå nye straffbare handlinger. Målet er at når en straffedømt har sonet ferdig, er han stoffri eller har kontroll over sitt bruk av stoff. At han har et passende sted å bo, kan lese, skrive og regne. At han har en sjanse til å komme inn på arbeidsmarkedet, kan forholde seg til venner og samfunnet - og har evnen til å søke hjelp hvis det oppstår problemer etter han er løslatt og kan leve uavhengig. I tillegg til virkemidler som følger selve straffegjennomføringen, er arbeidstrening, skole, kulturtilbud, fritidsaktiviteter og motivasjonsarbeid tradisjonelle virkemidler som kriminalomsorgen tar i bruk i rehabiliteringen av de innsatte. I følge meta-analysene som er gjennomført i løpet av de siste tiårene, kommer det fram at tiltak som er en kombinasjon av tiltak på levekårsområder og programvirksomhet rettet mot påvirkning av atferd, gir de beste muligheter for at straffen skal virke som helhet (St.meld.nr.37, 2007-2008).

2.3.1 Progresjon

I henhold til St.meld.nr.37 (2007-2008) er progresjon et viktig tiltak for å oppnå rehabilitering. Ved bruk av lavere sikkerhetsnivå, og hensiktsmessige regler om

prøveløslatelse og permisjoner får de innsatte venne seg til å ha frihet under ansvar. Bedre progresjon under soningen, gir bedre rehabilitering.

Thomas Mathiesen (2011) som er en kjent norsk sosiolog gjør rede for fengselsloven som ble vedtatt 24. april 2001 og som erstattet den gamle fengselsloven fra 1958. Dette gjelder «Lov om gjennomføring av straff med videre». Den dekker hele spekteret av kriminalomsorg, fra lukket fengsel til soning i frihet. Kjernen er et progresjonssystem der de innsatte på bestemte betingelser kan ha mulighet til å gå fra lukkede fengsel til straff utenfor fengsel.

Progresjonsprinsippet ble framhevet i Stortingsmelding nr. 27 [St.meld.nr.27] – Om kriminalomsorgen (1997–1998):

For innsatte som er motivert til å arbeide med seg selv for å bryte sin kriminelle karriere foreslår departementet at man utvikler en såkalt progresjonssoning med fokus på systematisk kvalifisering og muligheter for gradvis «utslusing» mot åpnere og mer krevende soningsregimer. Måltrettet bruk av åpen soning og påvirkningsprogrammer blir en viktig del av progresjonssoningen (St.meld.nr.27, 1997-1998).

Mathiesen (2011) har drøftet hvorvidt fengslet virker i forhold til lovens uttalte formål om å fremme de innsattes tilpasning til samfunnet. Han har sett på forskning gjort i Norge og i utlandet, og resultatene er ulike. Flere av de første undersøkelsene antyder temmelig klart at dette ikke fremmes gjennom fengselsoppholdet. Mathiesen påpeker videre at lovens formål om tilpasning eller rehabilitering er blitt mer en fanebestemmelse enn en egentlig reell målsetning i anstaltene. I tillegg er forholdene i fengslene ekstreme, med tanke på at fengslet er en institusjon der straff gjennomføres. På grunn av dette mener han at det ikke er så rart at formålene ikke blir realisert. Men nyere undersøkelser går i en mer positiv retning. Her kommer det fram at under gunstige forhold kan forsøk på behandling virke etter hensikten og redusere tilbakefall. Særlig gjelder dette hvis behandlingen blir lagt opp etter den enkeltes innsattes situasjon og behov. Men det kan ofte være veldig vanskelig å gjøre dette innenfor fengselets rammer. St.meld.nr.37 (2007-2008) viser at for å få til progresjon under soning, bør innholdet være både godt planlagt og strukturert, og gradvis gi mulighet for stadig større frihet til å prøve ut nye sosiale ferdigheter, men i kontrollerte omgivelser. Det skal også ligge individuelle sikkerhetsmessige vurderinger til grunn for all progresjon.

2.3.2 Læring

I Pedagogisk ordbok (Bø & Helle, 2008) blir læring definert slik: «Læring er en prosess som omfatter alle forandringer i menneskets personlighet som ikke direkte eller indirekte kan føres tilbake til visse arvelig bestemte faktorer, f.eks. modning» (s.181).

Videre i definisjonen kan en lese at læring kan være av:

- a) atferdsmessig karakter, dvs. at individet handler på en annen måte etter endt læringsprosess: Individet behersker en ferdighet som det ikke tidl. har behersket, eller viser en utenforstående at det har tilegnet seg kunnskaper det ikke tidl. har hatt...;
- b) ekspressiv karakter, dvs. at den lærende har en indre opplevelse knyttet tillæringsprosessen, f.eks. den opplevelsen eleven har etter å ha sett en film;
- c) refleksiv karakter, dvs. at individet tenker annerledes etter læringsprosessen, f.eks. hva den lærende lærer om sosiale prosesser etter å ha vært deltaker i en gruppe (Bø & Helle, 2008, s.181).

Læring foregår altså ikke bare gjennom formell utdanning. I en rapport om «Evaluering av fengselsundervisningen» av Skaalvik, Finbak og Pettersen (2003), kom det fram at også arbeidsdriften og programvirksomheten i vid forstand kan betraktes som en del av opplæringstilbudet. Det kommer fram at formålet med alle tiltakene med tanke på de innsatte (arbeid, skole, programmer og fritidsaktiviteter), er å motvirke nye straffbare handlinger og negative følger av fullbyrdingen av staffen.

2.3.3 Mestring

I følge Pedagogisk ordbok (Bø & Helle, 2008) er det generelle målet med rehabilitering «å gjenopprette en persons fysiske og/eller psykiske mestring etter sykdom, ulykkestilfelle, dom eller lignende» (s.258). Friestad og Skog Hansen (2004) gjør rede for at de innsattes vansker bygger seg opp gjennom oppveksten og er med på å danne grunnlag for deres livsinnstilling, der de føler seg i omgivelsenes vold, uten mulighet til å påvirke eget livsforløp. De som klarer å endre sitt livsløp, lykkes på grunn av at de får mulighet til å tilegne seg erfaringer som gradvis bygger opp deres mestringsforventning. Det vil si at de er i stand til å gjennomføre en plan, påvirke utfall og ha innflytelse på hendelser som angår en selv. En stor andel av de innsatte har hatt en vanskelig barndom, de mangler utdanning utover grunnskolen og har svak tilknytning til arbeidsmarkedet. Dette er arenaer som er viktig med tanke på mestringsopplevelser. Det er viktig i følge Friestad og Skog Hansen (2004) at de innsatte

opparbeider økt mestringskompetanse gjennom at de opplever å kunne ta kontroll over eget liv. Det kan være med på å bidra til at flere har mulighet til å klare seg bedre etter endt soning.

Skaalvik og Skaalvik (2005) påpeker at mestring blant annet er med på å påvirke selvoppfatningen. Mestring er et begrep som også nevnes ofte i St.meld.nr.37 (2007-2008) i forbindelse med rehabilitering. Det finnes ulike program som skal hjelpe mot blant annet sinne, stress, rus og livsmestring, som skal bidra til at den innsattes livssituasjon blir bedre. For eksempel er «Bygging av mestringstillit» (BaM) er en metodikk som brukes av kriminalomsorgen. Hensikten er å øke den innsattes mestringstillit, og der innsatte vanligvis ville valgt å gjøre en uønsket atferd, er målet med BaM-samtalen og styrke den innsattes tro på egen evne til å stoppe denne risikosituasjonen.

Empowerment er et anvendt prinsipp innenfor spesialpedagogikk, som betyr å styrke de som søker hjelp (Lassen, 2008). Med tanke på hvordan St.meld.nr.37 (2007-2008) og Uglevik (2010; 2011) beskriver bruk av rehabilitering i fengselsammenheng der teknikker som er eksternt- og interntrettet står sentralt (jf. avsnitt 2.3), kan en se at kriminalomsorgen bruker en rehabiliteringsform som ligger tett opp mot empowerment prinsippet, der blant annet læring og mestring er sentralt.

Empowerment

I henhold til Askheim (2003; 2007) har begrepet empowerment med overføring av makt å gjøre, og brukes i forbindelse med forskjellige grupperinger som befinner seg i en avmektig posisjon. Empowerment begrepet brukes i økende grad om grupper som er brukere av tjenester, og som krever rett til å ha kontroll over sine tjenester- eller hjelpetilbud og sin egen livssituasjon. Dette kommer også fram i Folkehelseloven § 4.2 (2010-2011), der det står at i de senere år har begrepet empowerment stått sentralt i folkehelsearbeidet. Begrepet har ikke blitt oversatt til norsk, men har ofte blitt gjengitt i forbindelse med «myndiggjøring» og «mestring». Målet er å sette folk i stand til å ta kontroll over egen helse og påvirkningsfaktorer som har innvirkning på helse, og å mestre sin egen livssituasjon. Både Askheim (2003; 2007) og Folkehelseloven § 4.2 (2010-2011) påpeker at empowerment rommer både en individuell- og en strukturell dimensjon. Det handler til en viss grad om å styrke enkeltmenneskets egenskaper, ved at mennesket får økt kontroll over eget liv og blir utstyrt med større selvtillit, bedre selvbylde og økte kunnskaper og rettferdigheter, slik at det kan identifisere barrierer mot selvrealisering som begrenser mulighetene til egenkontroll. Men

det handler også om å påvirke strukturelle forhold og livsbetingelser som mennesket må forholde seg til, og gjøre mennesket bevisst sammenhengen mellom egen livssituasjon og samfunnsmessige forhold, for at mennesket skal kunne delta i prosesser som har betydning for å kunne ta kontroll over eget liv og helse. På bakgrunn av dette er empowerment begrepet sentralt innenfor rehabilitering i fengsel, der målet er at den innsatte etter gjennomført soning skal få en bedre livssituasjon og kontroll over seg selv og livet. For å forandre de innsattes dårlige levekår, trenger de selv tro på sine egne muligheter til framgang. Sysselsetting i fengslene er et av tilbudene som skal også være med å bidra til at de innsatte opplever vekst og utvikling.

2.4 Sysselsetting i fengslet

Sysselsetting er en av komponentene Friestad og Skog Hansen (2004) tar utgangspunkt i, når det gjelder de innsattes levekår. I følge undersøkelsen har innsatte lav utdanning. 4 av 10 har kun ungdomsskolen som lengste fullførte utdanning. Det er få som har gjennomført høyere utdanning. Det gjør at de innsatte har svak tilknytning til arbeidsmarkedet. Kun 3 av 10 var i arbeid på fengselstidspunktet. Sosialhjelp og kriminalitet var hovedinntektskildene som ble oppgitt.

Kriminalomsorgen skal legge til rette slik at de innsatte får et aktivitetstilbud. I følge straffegjennomføringsloven § 3, har de innsatte aktivitetsplikter. Denne lyder slik: «Domfelte har aktivitetsplikt under gjennomføringen av straff og strafferettslige særreaksjoner. Aktivitetsplikten kan bestå av arbeid, samfunnsnyttig tjeneste, opplæring, program eller andre tiltak som er egnet til å motvirke ny kriminalitet. Under sykdom eller uførhet kan aktivitetsplikten falle bort» (Straffegjennomføringslovens § 3, 2005).

Det skal kartlegges hvilke aktiviteter som egner seg best for de innsatte. Dette gjør fengslet i samarbeid med den innsatte og der det er behov, sammen med samarbeidende etater. Her tas det utgangspunkt i opplysninger den innsatte har å komme med, saksdokumenter som omhandler den aktuelle dommen og dersom den innsatte har vært innsatt før, tidligere dommer. Tiltak som settes i gang, velges på bakgrunn av at det bør redusere eventuelle skadevirkninger av å sitte i fengsel og risiko for gjentatt kriminalitet. Og som i tillegg på best mulig vis kan dekke den innsattes ønsker og behov. Opplæring, programmer og andre tiltak

som behandling og lignende kan ikke pålegges den innsatte mot vedkommende vilje, men hvis den innsatte ikke ønsker å arbeide, kan det pålegges (Kriminalomsorgen, 2012b).

Arbeidstilbudet skal bidra til at de innsatte får delta i en trygg og sikker sysselsetting, der de får opplæring som kan føre til økte ferdigheter og kunnskaper, de skal oppleve en normal arbeidsdag og få samvær med andre innsatte og ansatte. I tillegg ses sysselsettingen på som en viktig del av kriminalitetsforebygging. Arbeidsledighet er en av risikofaktorene for tilbakefall til kriminalitet. Derfor er det et viktig forebyggingstiltak å tilknytte de innsatte til arbeidslivet (Kriminalomsorgen, 2012b).

Noen av arbeidsoppgavene er også nødvendig for fengslets drift og vedlikehold.

Sysselsettingen kan være oppgaver som for eksempel renhold, kjøkkenarbeid, arbeid i tøylager/vaskeri, vedlikeholds- og reparasjonsarbeider. I noen tilfeller kan innsatte arbeide utenfor fengsel. I 2007 hadde 83 % av doms- og varetektsinnsatte et aktivitetstilbud i form av arbeid, program, undervisning eller aktiviteter som kultur- og fritidsaktiviteter, turer, sportsaktiviteter mv. (St.meld.nr.37, 2007-2008).

Hund som sysselsettingstilbud ved fengsel i Norge

Fengslet i min undersøkelse samarbeider med forsvarets hundeskole, hvor målet er at hundene til slutt skal ut i tjeneste. Forsvarets hundeskole låner ut hundene til kriminalomsorgen i en periode på 7-12 måneder. Kriminalomsorgen har i denne perioden ansvaret for førvertsoppgaven, i henhold til en nærmere plan fra forsvarets hundeskole. Når denne perioden er over, blir hundene returnert til forsvarets hundeskole, hvor de må gjennom ytterligere trening, for eksempel persons- eller gjenstandssøk. Ved 2-3 års alder er mange godkjente ettersøkshunder som tjenestegjør i inn- og utland (Retningslinjer for sysselsettingstilbud som førvert. Kriminalomsorgen)².

De innsatte får et meningsfylt sysselsettingstilbud etter straffegjennomføringsloven § 3. Dette innebærer et stort personlig ansvar og gjør at de får muligheten til å trene opp evnen til å ha omtanke og empati for den hunden som er deres ansvar (Retningslinjer for sysselsettingstilbud som førvert. Kriminalomsorgen).

² Dette er et hefte til de innsatte i det gjeldende fengsel, med spørsmål om de kan tenke seg å være sysselsatt som førvert for en hund mens de gjennomfører straffen.

Det er en tilsatt ved fengslet som er kontaktperson overfor forsvarrets hundeskole. Han har det overordnede ansvaret for å se til at de innsatte utfører pliktene sine på en tilfredsstillende måte, og at hundenes oppvekstvilkår er gode. Det stilles særskilte krav til de innsatte som ønsker å ha en slik fôrvertsoppgave. De må fylle de alminnelige vilkårene for en overføring til fengsel med lavere sikkerhetsnivå etter straffegjennomføringsloven § 15. I tillegg skal de være menn som:

- ❖ ikke er registrert med uavgjorte straffesaker,
- ❖ har minimum 7 – 12 måneders gjenstående gjennomføringstid, frem til forventet løslatelse,
- ❖ ikke er eller har vært domfelt for forhold som gir grunn til tvil om evnen til å ivareta omsorg og ansvar for dyr,
- ❖ har alminnelig gode kunnskaper om norsk språk, så vel skriftlig som muntlig,
- ❖ har alminnelig god ordenssans, er pliktoppfyllende, og fremstår som ansvarsbevisst og har omsorgsevne for dyr (Retningslinjer for sysselsettingstilbud som fôrvert. Kriminalomsorgen).

I tillegg har Friomsorgskontoret i Hedmark og Oppland har et tilbud for samfunnsstraffdømte, der hundinteresserte domfelte får muligheten til å lære mer om hundehold. Utgangspunktet for at de startet med dette tilbudet i 2005 var at mange av de domfelte hadde planer, eller ønske om, å anskaffe seg hund. Med tanke på rehabiliteringsarbeidet bestemte de seg for å ta utgangspunkt i spørsmålene: Hvor gjennomtenkt var dette? Hvilke behov lå bak ønsket om å skaffe seg en hund? Og var de innforstått med hvilket ansvar man påtar seg når man blir hundeeier? Ved å være sammen med hund kan de domfelte få økt bevissthet om egen atferd og hvordan denne påvirker omgivelsene. For de som klarer å lese det, har hunder et tydelig språk. Samhandling er viktig, og hunden kan fortelle de domfelte hvorvidt de oppleves som truende eller vennlige. Samlingene foregår delvis i kurslokaler hos friomsorgskontoret og delvis ute i hundeklubber og treningsarenaer i byen (St.meld.nr.37, 2007-2008).

2.5 Bruk av hunder i terapi og rehabilitering

I Norge er bruk av hund ikke særlig utbredt i terapi og rehabilitering. Institusjoner som er kjent for bruk av dyr i terapi og rehabilitering er Modum bad, Beitostølen Helseportsenter og Valnesfjord helsesportsenter, men innenfor disse stedene er det stort sett hest som brukes. Beitostølen Helseportsenter benytter hundekjøring vinterstid. Melnes gård er kjent fra tv-

serien «Hunder i arbeid» som gikk på Tv-Norge vinteren 2011. Gården har et besøkstilbud, hvor barn og ungdom blant annet kan komme på avlastning. Samspill med dyr står sentralt, i tillegg til at barn og ungdom får opplæring, stell og trening sammen med hund. De er også godkjent som lærebedrift med skoletilbud for ungdom med spesielle behov.

DiSalvo et al. (2005) skriver om tre måter å bruke hunder i samhandling med mennesker; tjenestehunder, terapihunder og besøkshunder. Kruger og Serpell (2010) omtaler de to siste, hvor dyr brukes i hovedsak på to måter for å skape bånd til mennesker eller oppnå en terapeutisk effekt. Det er dyreassistert terapi (DAT) og dyreassistert aktivitet (DAA). Her må det påpekes at slik jeg har forstått det, går ikke bruk av hund som sysselsettingstilbud inn under noen av disse. Men jeg synes det er viktig å få fram hvordan hunder brukes i terapi og rehabilitering med tanke på min problemstilling.

2.5.1 Dyreassistert aktivitet

Dyreassistert aktivitet er den mest brukte. Hunden blir ikke brukt i terapi, men hunden fungerer som en miljøskaper, der den besøker pleiehjem, eller bor på institusjoner. Det er ofte ikke et bestemt mål med aktiviteten, brukerne kan stelle, se og kose med den. Det må ikke være en formelt utdannet person til stede (Kruger & Serpell, 2010).

2.5.2 Dyreassistert terapi

Dyreassistert terapi innebærer at personer innen helsevesenet eller sosialhelsevesenet bruker dyr til hjelp i behandling der det ønskes en mer målrettet terapi. Hunden blir bevisst brukt av terapeuten som en del av et integrert behandlingsopplegg. Det kan være rettet mot enkeltpersoner eller grupper. Terapien kan bestå av hesteridning for å trene på motoriske ferdigheter, eller at en hund er til stede i en samtaletime for og redusere angstnivå og stimulere til kommunikasjon. Flere typer dyr har blitt brukt innenfor terapi. De fleste av dem er små av størrelse, for eksempel katt, kanin, fugler, fisk og hamster. Hest og hund er de dyrene som er oftest benyttet (Kruger & Serpell, 2010).

Myren og Olsen (2011) ved AntrozoologiSenteret på ÅS har gjennomført en undersøkelse ved bruk av dyreassistert terapi i rehabilitering av ungdom og unge voksne som var til

rehabilitering ved CatoSenteret³. Undersøkelsen viste i følge deltakerne at hundene fungerte som en økt motivasjonsfaktor for å komme seg ut og være i mer fysisk aktivitet. Hundene bidro også til at humøret ble bedre og at deltakerne fikk en annerledes hverdag på sentret. Helsepersonell syntes de så en positiv effekt hos deltakerne og anbefaler dyreassistert terapi som et supplement til tradisjonell rehabilitering.

2.6 Hundens innvirkning på menneskers helse

Hunder har alltid hatt en stor betydning i menneskers liv, enten i form av sport, servicehunder for hjelpetrengende eller som sosialt selskap. Jensen (2007) skriver at hunden er blant det første domestiserte dyrene vi kjenner til og de har blitt brukt til det meste; blant annet jakt og vakthold, som trekk- og bærehunder, og kjøtt og pels. Hunder blir stadig mer populært som kjæledyr i store deler av verden, samtidig som de har fått stor betydning som brukshunder, for eksempel som politi- og redningshunder.

Forskning har vist at positivt samvær med dyr er med på å bedre generell helse. DiSalvo et al. (2005) påpeker at terapihunder har blitt brukt i terapi for å stimulere kognitive funksjoner og kommunikasjon, øke bevegelighet, selvfølelse og motivasjon, og for å øke deltakelsen i annen behandling. Fine (2010) støtter opp om dette, og hevder at forsøk med dyr viser blant annet at de har en avslappende virkning på mennesker som har fysiske og psykiske lidelser. Dyrenes tilstedeværelse kan for eksempel gi psykiske effekter som økt følelse av trygghet og lykke. Det er også påvist at sårbarheten en hund viser, er med på å stimulere empati.

I en vurdering av fordeler ved å bruke hunder som servicehunder gjennomført av Sachs-Ericsson, Hansen og Fitzergald (2002), har de sett på en rekke undersøkelser gjort ved bruk av dyr, herunder hunder siden de er de mest brukte dyret innenfor servicedyr. På grunnlag av at det er gjort lite forskning på bruk av servicehunder for blant annet mennesker som er blinde, døve og har bevegelsesvansker, viser denne vurderingen også til forskning gjort på friske mennesker. Sachs-Ericsson et al. (2002) påpeker at hundene i tillegg til å være til god hjelp i dagliglivet, har en positiv virkning på helse, mobilitet, humør, sosial interaksjon og sysselsetting. De har laget en tabell hvor de oppsummerer rapporterte fordeler ved kontakt med hunder, både som servicehunder og kjæledyr, på bakgrunn av hva som kom fram i

³ CatoSenteret er en stiftelse som har gitt tilbud innen kompleks rehabilitering siden 1998 (Myren & Olsen, 2011).

rapporten av World Health Organization (WHO)⁴; International Classification of Impairment, Disability, and Handicap. Jeg har oversatt denne til norsk:

Kropp	Aktivitet	Deltakelse	Kontekstuelle faktorer
Lavere blodtrykk Redusert hjerterefrekvens Langsommere åndedrett Lavere triglyserid og kolestrolnivå Nedgang på milde helseproblemer Økt overlevelse blant personer med hjertesykdom Færre legebesøk Mindre medisiner	Mindre svekkelse av dagliglivets aktiviteter hos eldre Økt fysisk aktivitet	Økt trygghetsfølelse	Eksterne faktorer: Økt sosial anerkjennelse Oppfattet som mer: Vennlig Attraktiv Imøtekommende Interne faktorer: Mindre engstelig Mindre depriment Mindre ensom

Tabell 2: Fordeler ved kontakt med hunder (Sachs-Ericsson et al., 2002, s.257)

Tabellen viser nedgang i helseproblemer og bedring av den generelle helsen. Samvær med hund fører til økt fysisk aktivitet, der friske mennesker må ut å mosjonere hundene. Service hundene bidrar til at de med spesielle behov klarer seg mer selvstendig ved hjelp av hunden, både hjemme og i samfunnet generelt. Hundene bidrar også til økt trygghetsfølelse, reduserer angst og ensomhet, og forenkler den sosiale interaksjonen med andre. Men det må poengteres at ikke alle studier viser samme positive helsegevinst ved samvær med hund. Dette gjelder både vurderinger der friske mennesker har kontakt med dyr og vurderinger der hundene brukes i service for mennesker med spesielle behov. Når det gjelder den siste gruppen mennesker, har det også kommet fram at for noen var disse hundene mer et problem enn en glede (Sachs-Ericsson et al., 2002).

Også i Norge er interessen rundt dette temaet økende, og hunder begynner å få en plass i rehabilitering av mennesker. Daglig leder Christine Olsen ved AntrozologiSenter på Ås og utdanningsansvarlig Line Sandstedt, kommenterte i en artikkel på nettsidene til Universitetet for Miljø- og biovitenskap (Solem, 2008) at hunder og katter bør komme inn i terapien på sykehjem, rehabiliterings-institusjoner, fengsler og steder det gis behandling. De mener at dyr kan ha en positiv virkning på menneskers helse, og at dyr med fordel kan bli satt inn i målrettet helsetjeneste og være med på å bidra til å oppnå gode resultater. Olsen påpekte i en artikkel i Aftenposten (Thorgrimsen, 2011) at hunder kan være et positivt innslag i fengsel. I følge henne, kan hundene blant annet være med på å gjøre at innsatte utvikler empati for ofrene, konfronterer antisosial atferd og får bedre aggresjonskontroll. Hundene kan også være

⁴ WHO er en helseorganisasjon som arbeider for at alle mennesker skal ha den beste helsen som er mulig å oppnå.

med på å hjelpe de innsatte med å sette ord på følelser som angst og stress, unngå hevn tanker og tilbakefall til kriminalitet blir sjeldnere.

2.7 Forskning fra andre land om bruk av dyr, herunder hund i fengsel

Utenfor Norge har hunder vært brukt som sysselsetting i fengsel i flere land. Programmene gjør at dyr, her vanligst hunder, kommer inn i fengsel. De innsatte får muligheten til å trene hundene til menneskelig service, adopsjon eller til andre offentlige instanser. De innsatte får dermed tjene samfunnet ved å jobbe med hunder i fengslet. Det er ikke gjort like mange undersøkelser omkring bruk av hund i fengsel som andre deler av samfunnet. Men med tanke på at de fleste studier viser at kontakt med hunder har positiv innvirkning på helse generelt, vil dette sannsynlig også gjelde innsatte som sitter i fengsel.

Fine (2006) viser til små fengselssamfunn i USA som har sett etter nye kreative rehabiliteringsprogram som skal hjelpe innsatte å bli lovlige medlemmer av samfunnet. Dette har ført til at det har blitt grunnlagt mange program hvor innsatte får muligheten til å være sammen med dyr. Fine viser til forskjellige undersøkelser hvor dyr, og derunder hunder, har hatt positiv innvirkning på innsatte. Det har blant annet ført til færre voldelige sammenstøt, færre forsøk på selvmord og et redusert ønske om medikamenter. Atferden har blitt forbedret på områder som å vise respekt for de ansatte, sosial interaksjon og lederskap. Videre har innsatte blitt ærligere, fått styrket empati og redusert aggressivitet og angst. Tilbakefall til kriminalitet blant innsatte som sonet i fengsler hvor det har blitt brukt hund som sysselsettingstilbud, er mindre enn blant de innsatte som ikke gjorde det.

Jeg ønsker videre å gå dypere inn på tre evalueringer av spesifikke program gjort i land utenfor Norge, der resultatene har vært positive. Det er viktig å presisere at disse tre fengslene/anstaltene ikke har samme mål som det jeg undersøkte. De programmene jeg viser til her, trener opp hunder til å kunne bli adoptert av vanlige familier, mens de innsatte i det fengslet jeg har undersøkt trener opp hunder som skal kunne brukes i vanskelige situasjoner innenfor forsvaret. Sannsynligvis stilles det større krav til hundene i det fengslet jeg undersøkte, noe som igjen gjør at de innsatte må prestere høyere enn i undersøkelsene jeg viser til her.

Fournier et al. (2007) har gjort en evaluering av PenPals programmet som er en del av Human-Animal Interaction (HAI). PenPals er et program der hunder blir valgt ut fra lokale krisesentre og blir trent av innsatte i fengsel i 8 til 10 uker. I løpet av disse ukene, lever hundene med innsatte som er valgt av kriminalomsorgens anstalt og som er utdannet i hundetreningsferdigheter. Den innsattes jobb er å sørge for at hundene får dekket sine grunnleggende behov og gi dem opplæring i grunnleggende lydighet. Når disse ukene er over, blir hunden adoptert bort og de innsatte begynner prosessen med en ny hund. Fournier et al. (2007) undersøkelse ble gjennomført i et mannlig fengsel i sørvest Virginia. Det ble gjennomført en pre- og en post-test på en behandlingsgruppe og en kontrollgruppe. Det var 24 innsatte i hver gruppe. Resultatene viste en signifikant forbedring hos behandlingsgruppen målt mot kontrollgruppen når det gjaldt antall brudd på interne regler i fengselet, behov for behandling hos terapeut og sosiale ferdigheter.

Prison-based animal programs (PAPs) er et program der innsatte er sammen med dyr, i tillegg til at de må arbeide og/eller trene dem. PAPs blir blant annet brukt i USA, Canada, England, Skottland, Australia, og Sør-Afrika. En nasjonal undersøkelse i USA (Furst, 2009) forsøkte å fange opp i hvilken grad dyreprogrammer ble administrert i fengsler gjennom den statlige kriminalomsorgens system. Her skulle også terapeutiske effekter av dyr og hva vi vet om PAPs bli evaluert. I denne undersøkelsen ble det sendt et spørreskjema til alle statene i USA. 4 stater svarte ikke på undersøkelsen og 10 stater svarte at de ikke hadde tilbud om dyreprogram. 36 stater hadde et tilbud. Det var 71 modeller av PAPs på hele 159 steder over hele landet. Hunder er det dyret som er mest benyttet, og det er flere menn enn kvinner som deltar i PAPs. Undersøkelsen viser også til undersøkelser gjort av PAPs, hvor det kommer fram at hundene er med på å bidra til betydelig reduksjon i følelser av isolasjon og frustrasjon, økt selvtillit, tålmodighet og større respekt for dyr og mennesker. Det kommer også fram at samvær med dyr bidrar til reduksjon i ulovlig narkotikabruk, økt kommunikasjon mellom de innsatte og mellom innsatt og ansatt. I tillegg viste en undersøkelse lavere tilbakefall til fengsel. Et mindretall svarte at de ikke merket noen endringer. Men flertallet som svarte på denne undersøkelsen, anser disse programmene som positive (Furst, 2009).

I en kvalitativ vurdering av et program kalt Project Pooch av Kate Davis (2007), ble det konkludert med en merket forbedring av atferd. Project Pooch er et yrkesfaglig utdanningsprogram for unge menn innenfor kriminalomsorgen i Oregon. De innsatte arbeider på en kennel hvor ungdommen blir guidet av fagfolk. De lærer å trene hunder, stelle dem og

finne nye adoptivforeldre til dem. Dette prosjektet bestod av 14 ungdom med en gjennomsnittsalder på 19 år som hadde vært i Oregon Youth Authority Custody (fengsel for ungdom) i gjennomsnittlig 2 år. Samlet rapporterte de bare positive erfaringer fra arbeid med hundene. Personligheten deres hadde forbedret seg på mange måter, blant annet innenfor tålmodighet, empati, ledelse, selvdisciplin og kontakten med andre. Hundene i programmet forlot programmet klare til å bli et nytt familiemedlem, mens innsatte gikk inn i samfunnet med nye yrkesfaglige og personlige ferdigheter, økt medfølelse og respekt for alt liv, og teknikker for å administrere sin egen oppførsel. De innsatte fikk redusert forekomst av aggresjon, vekst i lederegenskaper, og forbedret evne til å samarbeide med andre. For noen av ungdommene var forholdet til hunden deres første opplevelse av kjærlighet og emosjonell støtte som hjalp dem å utvikle selvtillit. Denne typen program kan være en vinn-vinn-situasjon der både de innsatte og hundene drar nytte av programmet. I tillegg er dette positivt for samfunnet i form av rehabiliterende effekter (Davis, 2007).

Jeg må understreke at ikke all forskning gjort rundt bruk av dyr blant innsatte har vist at de har positiv innvirkning på innsatte i fengsel. Men flertallet konkluderer med at dyr har en positiv innvirkning på innsatte. Eksempel på forskning der resultatene ikke viste at dyr har positiv innvirkning på innsatte i fengsel, er Katcher, Beck, og Levine (1989) studie av prosjektet The PAL project hvor ett vist antall innsatte får ha kjæledyr, for det meste fugler, fisk og små pattedyr. Undersøkelsen ble gjennomført i fengselet Central Facility i Virginia. Katcher, Beck og Daniel observerte hvilke virkninger kjæledyrene hadde på atferdsmessige og fysiologiske faktorer. 20 av 33 innsatte stilte seg frivillig til å være med i undersøkelsen. De målte blant annet blodtrykket med og uten kjæledyr til stede. I tillegg målte de kriminelle brudd før og etter kjæledyrprogrammet ble implementert. Undersøkelsen viste ingen signifikante forskjeller mellom de innsatte som hadde kjæledyr og en kontrollgruppe når det gjaldt disiplinærforseelser og antisosiale handlinger.

2.8 Oppsummering

Innsatte i fengsel er en gruppe mennesker der fysiske- og psykiske lidelser, og problemer innenfor psykososiale- og atferdsmessige- og sosiale ferdigheter forekommer oftere enn i befolkningen ellers. Fengslet skal være en arena som skal bidra til bedre levekår etter soning. Innholdet i St.meld.nr.37 omfatter «straff som virker og muligheter for å oppnå

rehabilitering». Der kommer det fram at sysselsettingstilbud i fengsel skal være med på å bidra til at de innsatte rehabiliteres, gjennom blant annet å oppleve progresjon og mestring:

Arbeidstrening, skole, kulturtilbud, fritidsaktiviteter og motivasjonsarbeid er kriminalomsorgens tradisjonelle virkemidler i tillegg til de som følger av selve straffegjennomføringen. Dette er viktige virkemidler i rehabiliteringen av domfelte.... (St.meld.nr.37, 2007-2008, s.9).

Bedre progresjon i straffegjennomføringen gir bedre rehabilitering (St.meld.nr.37, 2007-2008, s.10).

En kombinasjon av tiltak på levekårsområder og programvirksomhet rettet mot påvirkning av atferd gir de beste mulighetene for at straffen skal virke for både domfelte og samfunnet som helhet (St.meld.nr.37, 2007-2008, s.69).

Teorien og undersøkelsene jeg har vist til kan tyde på at det er utfordrende å være innsatt, både med tanke på at innsatte ofte sliter med levekårsproblemer og opplever en utfordrende hverdag i fengslet. Dette kan tyde på at det er et stykke igjen før målsetningen om rehabilitering i form av sysselsetting blir nådd. Og med tanke på at mange innsatte har korte dommer, kan det være vanskelig å komme med et tilbud i fengslet som bidrar til rehabilitering.

Det har blitt mer vanlig å bruke hunder i terapi og rehabilitering av mennesker. Også i Norge begynner denne metoden å tre fram. Undersøkelser viser at hunder har en positiv innvirkning på menneskers helse og livssituasjon, og at bruk av hunder i fengsel utenfor Norge har hatt positiv effekt på de innsatte. De innsatte er en gruppe med store levekårsproblemer som lever i et svært spesielt samfunn. Dette gjør at de kan egne seg spesielt godt til bruk av hund som rehabilitering.

3 Forskningsprosessen

I dette kapitlet vil jeg redegjøre for hvordan undersøkelsen har blitt gjennomført. Jeg vil fokusere på hvilke valg jeg har tatt underveis og begrunne disse valgene. Jeg starter med å gi en presentasjon av metode og teoretisk tilnærming. Deretter belyses forberedelser og gjennomføring av undersøkelsen. Videre drøftes sentrale spørsmål omkring forskningens kvalitet og til slutt etiske dilemmaer som er relevante for min undersøkelse.

Forskningsprosessen blir styrt av den problemstillingen som er valgt for undersøkelsen. Problemstillingen er det viktigste grunnlaget for valg av metode, datamateriale og analyse (Grønmo, 2004). Min problemstilling er som nevnt:

- *Hvilken innvirkning har hund som sysselsettingstilbud på den innsattes livssituasjon og syn på framtiden?*

3.1 Vitenskapsteoretisk og metodisk tilnærming

Valg av metode var enkelt med tanke på at det er få innsatte som får være en del av hund som sysselsettingstilbud og at jeg ønsket å gå i dybden av det jeg ville undersøke. Hund er også lite brukt innenfor fengsel i Norge og det ikke gjort noen undersøkelser på dette. På områder hvor det finnes lite forskning kan det være en fordel å bruke et kvalitativt design, slik at en klarer å få en dypere innsikt og forståelse for informantens opplevelser (Thagaard, 2009). Kvalitativ tilnærming er preget av nær kontakt mellom den som forsker og informanten, i prinsippet et subjekt-subjekt-forhold. Det gir grunnlag for fordypning i de sosiale fenomener som studeres. Dette innebærer i følge Postholm (2010) å forstå informantenes perspektiv. Jeg som forsker måtte ta på meg en fortolkende rolle gjennom undersøkelsesprosessen, og ble dermed det viktigste forskningsinstrumentet.

Jeg ønsket en direkte samtale med de innsatte for å få fram deres stemmer og formidle deres historier og erfaringer. Hensikten med undersøkelsen var å få tak i den fellesopplevelsen sysselsettingstilbudet gav de innsatte. På bakgrunn av dette ønsket jeg å gjøre en kvalitativ undersøkelse i et fenomenologisk perspektiv. Postholm (2010) gjør rede for at kvalitativ forskning kan inneholde «handlingspraksis» som ikke er selve gjenstanden for forskningen. Det er den felles opplevelsen eller erfaringen omkring et fenomen som mennesker opplever

som er hensikten med en slik forskning. Dette gjelder for en fenomenologisk tilnærming, der informantene blir intervjuet i forhold til egen erfaring fra virkeligheten.

3.1.1 Fenomenologi

Jeg valgte på bakgrunn av min problemstilling fenomenologi som forskningsperspektiv. Dette er i følge Thagaard (2009) en retning som tar utgangspunkt i den subjektive opplevelsen og søker å oppnå en forståelse av den dypere meningen i en enkeltpersons erfaring. Målet mitt var å få en dypere innsikt og forståelse av de innsattes opplevelser og erfaringer av bruk av hund som sysselsetting. Thagaard (2009) skriver videre at teoretiske perspektiver representerer et viktig grunnlag for kvalitative metoder. Dette kan enten knyttes til forskerens teoretiske utgangspunkt, eller at de innsamlede dataene danner grunnlag for denne forståelsen i løpet av forskningsprosessen.

Kvale og Brinkmann (2009) påpeker at i forbindelse med kvalitativ forskning, peker fenomenologien på interesse for å forstå sosiale fenomener ut fra aktørenes egne perspektiver. En søker etter å beskrive verden slik den oppleves av informantene, ut fra den forståelse at den virkelige virkeligheten er den menneskene oppfatter. Det var dette jeg la til grunn for analysen, hvor handlingene skulle forstås ut fra de innsattes egne synspunkter. Jeg forsøkte å finne fram til deres forståelse av hvilke innvirkninger og mening hundene hadde for dem. Grønmo (2004) skriver at det er viktig at mine personlige erfaringer eller forestillinger med hunder ikke skal bli framtrædende eller for dominerende.

Monica Dalen (2011, s.15) redegjør i sin bok om at et overordnet mål for kvalitativ forskning er «å utvikle forståelsen av fenomener som er knyttet til personer og situasjoner i deres sosiale virkelighet» og at «det handler om å få en dypere innsikt i hvordan mennesker forholder seg til sin livssituasjon». Dalen benytter begreper «livsverden» i forbindelse med dette. Begrepet egnet seg godt i forbindelse med min undersøkelse, der jeg så på den innvirkningen hund som sysselsettingstilbud hadde på de innsattes hverdag i fengslet. Jeg fokuserte både på en beskrivelse av de forholdene den innsatte lever under og på opplevelsesdimensjonen. Kvale og Brinkmann (2009) støtter opp om dette og skriver at fenomenologiens fokus på livsverden, gjør det åpent for informantenes erfaringer og presise beskrivelser.

Som påpekt i avsnitt 1.3 har jeg som forsker forsøkt å være bevisst min førforståelse fra start, slik at dette i minst mulig grad skulle påvirke gjennomføringen og analysen av undersøkelsen.

I tillegg til å være bevisst mine fordommer omkring innsatte, har jeg forsøkt å ha en objektiv rolle der jeg har lagt vekt på de innsattes subjektive opplevelser og erfaringer.

3.2 Intervju og observasjon som metode

Jeg ønsket å benytte meg av to innsamlingsmetoder for å besvare problemstillingen så godt som mulig; intervju og observasjon. Ved å sammenlikne intervjudata med feltnotatene fra observasjonen, bruker jeg kildetriangulering, som innebærer at en bruker ulike kilder innenfor kvalitativ metode.

Ved fenomenologiske undersøkelser er intervju vanligvis den eneste datainnsamlingsstrategien som brukes når en ønsker å få kunnskap om informantenes opplevelser, refleksjoner og erfaringer. For å få tak i opplevelsen informantene har hatt, må en ha en samtale med dem (Postholm, 2010). Innenfor det kvalitative feltet finnes det flere intervjuformer som kan brukes. Jeg valgte delvis strukturert intervju fordi det ga mulighet for en dyptgående refleksjon over informantenes erfaringer og tanker omkring det å bruke hund som sysselsettingstilbud. Delvis strukturert intervju er den typen intervju som er mest brukt i kvalitativ forskning. Av den grunn kalles det kvalitativ forskningsintervju (Fog, 2004). Et delvis strukturert intervju vil si at temaene forskeren ønsker å ta opp med informanten er bestemt på forhånd, men rekkefølgen på spørsmålene blir bestemt ut fra hvordan samtalen forløper. Informanter kan bringe opp nye temaer i samtalen, som kan være vesentlige for undersøkelsen (Postholm, 2010; Thagaard, 2009). Videre omtaler Postholm (2010) at i undersøkelser hvor det blir brukt fenomenologisk tilnærming, handler det om å få fram essensen eller den underliggende meningen i en opplevd erfaring. Ved å følge en mal, hvor rekkefølgen på temaene kan variere og samtalen rundt, kan den som gjennomfører undersøkelsen finne felles temaer på tvers av informantene.

I følge Fog (2004) er formålet ved et kvalitativt intervju å skaffe et empirisk materiale, som består av informantens egne beskrivelser av seg selv og den livsverden han forholder seg til. Jeg ville prøve å få tak i betydninger som hunden har for den innsatte, og/eller betydninger som er viktig i forhold til hvordan den innsatte velger å leve. Jeg som forsker forsøker å se informanten innenfra, ikke utenfra. Dette gjør det lettere å få fram informantens kognitive og følelsesmessige organisering av verden. Min oppgave var i følge Postholm (2010) å få tak i og

løfte frem, informantenes perspektiv. Jeg måtte lytte til det de sa, samtidig som jeg måtte bringe de ulike temaene inn i samtalen.

For å få forsterket den informasjonen jeg hadde fått gjennom intervjuene, gjennomførte jeg en observasjon i etterkant av intervjuene. Vedeler (2000) skriver at observasjon er «en systematisk innsamling av informasjon om den fysiske og sosiale verden slik den viser seg for oss direkte via våre sanser...» (s.9). Ved å bruke observasjonen som supplement til intervjuene kunne jeg se og oppleve kontakten mellom de innsatte og de firbente, og de innsatte seg i mellom. Jeg valgte en ustrukturert tilnærming, der jeg på forhånd ikke hadde bestemt meg for hva jeg skulle se etter. Jeg var dermed åpen for det som skjedde rundt meg (Dalland, 2007). Jeg la vekt på Vedelers (2000) tanker omkring observasjon, der jeg observerte hva de innsatte gjorde, lyttet til hva de sa, og fortolket dette i lys av konteksten. Selv om Grønmo (2004) gjør rede for at det i fenomenologiske analyser legges vekt på aktørens egne opplevelser og forståelser, og liten vekt på forskerens observasjoner av aktørens ytre kontekst, ønsker jeg å observere den kontakten jeg har beskrevet over. Blant annet med tanke på at dette er et litt spesielt sysselsettingstilbud der kontakten mellom de innsatte og hundene er viktig for de innsattes opplevelse av tilbudet.

Ved å velge begge disse metodene, følte jeg at jeg kunne gå grundigere til verks og oppklare ting hvis jeg følte at det var nødvendig. Her må det påpekes at jeg ikke tolket selve observasjonen, men brukte feltnotatene fra observasjonen til å styrke mine funn fra intervjuene. Jeg kunne kryssjekke og sammenlikne om informasjonskildene var i overenstemmelse med hverandre. Av den grunn kan en si at metodene utfyller hverandre og gir bedre data enn hva metodene gir hver for seg. Dette kan være med på å bidra til bedre validitet, i henhold til Dalland (2007) og Vedeler (2000). I tillegg mener jeg at jeg har innfridd formålet innenfor den vitenskapsteoretiske- og metodiske tilnærmingen jeg har valgt i oppgaven min, der jeg kunne jobbe tett innpå informantene og kunne gå i dybden av deres tanker omkring det å bruke hund som sysselsettingstilbud.

3.3 Utvalg

Med tanke på at det er svært få fengsler i Norge som tilbyr denne sysselsettingen, og det er få innsatte i det fengslet der jeg foretok min studie som får muligheten til å arbeide med hund, kunne jeg ikke regne med å få mange informanter i utvalget mitt. Innenfor kvalitative

undersøkelser består utvalget av informanter som innehar egenskaper eller kvalifikasjoner som er relevante for den problemstillingen forsker har valgt, med andre ord et strategisk utvalg (Thagaard, 2009). Det er ingen fasit på hvor mange personer som bør være med i et utvalg. Postholm (2010) foreslår at i en mindre undersøkelse, som denne, er det tilstrekkelig å velge få antall personer med tanke på omfang og tidsramme. Allerede ved tre personer, kan en gjennom intervju, klare å finne en felles essens eller det som er felles i opplevelser av erfaringer.

Alle seks innsatte i hundegruppa var villige til å stille opp i min undersøkelse, noe jeg ikke hadde forventet på forhånd. Jeg valgte å ta med alle seks i undersøkelsen min, til tross for at jeg hadde mål om fire innsatte. Ved å ta med alle deltakerne, vil resultatene jeg har kommet fram til, være representative for hele gruppa. Alle seks som ble intervjuet, er menn fra Norge i alderen 20 til 42 år. De fleste var førstegangssonere med kortere dommer, noe som gjør at de ikke har vært lenge med i hundegruppa. Gjennomsnittslengden hos de som er i hundegruppa nå, er cirka 2,5 måneder.

I tillegg til å se på hvilke innvirkning hund har på de innsatte, ønsket jeg også å undersøke intensjonene bak sysselsettingstilbudet og hva fengslet ønsker å oppnå. Derfor valgte jeg å intervju en sentral person bak tilbudet i tillegg til de innsatte i fengslet. Kontaktpersonen min innenfor fengslet valgte ut den personen som egnet seg til dette. Den sentrale personen er en ansatt som har god kjennskap til sysselsettingen og de innsatte i hundegruppa.

3.4 Forberedelser og gjennomføring

3.4.1 Forberedelser

Som beskrevet i innledningen startet jeg forskningsprosessen ved å søke NSD og kriminalomsorgen om tillatelse til å gjennomføre undersøkelsen. Da dette var godkjent, fikk jeg en kontaktperson i fengslet. Jeg sendte e-post til han med informasjon om hva min undersøkelse gikk ut på og bakgrunnen for undersøkelsen (se vedlegg 3 og 4). Han delte videre ut informasjonsbrevet til alle innsatte i hundegruppa. Undersøkelsen var frivillig, og de innsatte kunne dermed velge å takke nei til å delta i undersøkelsen. Samtykkeerklæringen (se vedlegg 5) ble også sendt med, slik at de innsatte kunne gjøre seg kjent med den. Men de fikk beskjed om å vente med å skrive under på denne, til selve intervjuet. Da jeg fikk beskjed om

hvilke informanter som ønsket å være med, gjennomførte vi intervjuene og observasjonen i fengslet.

Intervjuguiden

Jeg la mye arbeid i å få laget to gode intervjuguides (se vedlegg 6 og 7). En til de innsatte og en til den sentrale personen bak sysselsettingstilbudet. Intervjuguiden beskriver i grove trekk hvordan intervjuet skal foregå og hvilke tema som skal tas opp (Grønmo, 2004). Jeg laget en detaljert liste med temaer som jeg ønsket å få svar på og hadde en del spørsmål som jeg mente var sentrale for samtalen. Formuleringen av spørsmålene var også viktig, slik at det ikke skulle oppstå misforståelser mellom informanten og meg som intervjuer. Årsaken til at jeg valgte å legge ekstra mye arbeid i intervjuguiden var for det første at jeg aldri har gjort en slik undersøkelse før, og for det andre var jeg litt nervøs for settingen intervjuet skulle gjennomføres i. Jeg var usikker på hvordan det å sitte i et rom med en innsatt ville prege meg. Fog (2004) understreker at en intervjuguide ofte kan være i veien mellom informant og intervjuer. Intervjuer blir lett distraheret når en er i kontakt med en annen person, og det er få som klarer å konsentrere seg om to ting på en gang. Dermed valgte jeg å bruke mye tid på å gjennomgå spørsmålene på forhånd, slik at jeg ikke «gikk meg vill» i intervjuguiden under selve intervjuet. Med tanke på den settingen intervjuet skulle finne sted i, hadde jeg ikke mulighet til å gjennomføre et pilotintervju der jeg kunne fått svar på hvor relevante og hvor mye informasjon spørsmålene ga. Men da jeg fikk vite at alle de innsatte i hundegruppa ønsket å stille opp i min undersøkelse, hadde jeg en tanke på forhånd at dersom det første intervjuet gikk dårlig, ville dette bli betraktet som et pilotintervju. Da kunne jeg sette meg ned etter dette intervjuet og forandre på spørsmål jeg ikke var fornøyd med. Jeg følte at flyten i intervjuet var bra og at spørsmålene var greie for informanten å besvare. Jeg fant dermed ingen grunn til å bruke dette intervjuet som et pilotintervju.

3.4.2 Gjennomføring

Jeg valgte å gjennomføre intervjuene først, slik at jeg viste hva jeg skulle se etter under observasjonen. I tillegg kunne jeg den dagen observasjonen skulle foregå, komme med oppfølgende spørsmål eller få oppklart misforståelser fra selve intervjuet. Noe annet jeg ser på som positivt, er at jeg gjennom å ha intervjuet først, ble kjent med de innsatte. Dette kan ha bidratt til at observasjonssituasjonen ble friere.

Selve intervjuene ble gjennomført på et av fengslets besøksrom, i rolige og stille omgivelser. Rommet var utstyrt med en stol, sofa og et bord i mellom. Jeg startet med en innledning, der jeg presenterte meg selv, sa litt kort om hva min undersøkelse gikk ut på, og bakgrunnen for at jeg valgte å undersøke dette. Videre gikk jeg kort gjennom det som stod i samtykkeerklæringen, selv om denne var levert ut på forhånd. De innsatte skrev under på denne, og de fikk underskriften min på informasjonsbrevet. Selve intervjuene tok utgangspunkt i intervjuguidene. Jeg følte at jeg klarte å etablere en god tone med de fleste av de innsatte. Kvale (1997) viser til det fenomenologiske idealet om å lytte til informantene på en fordomsfri måte, og la dem fritt få beskrive sine erfaringer uten å forstyrre dem med spørsmål. Jeg prøvde å være bevisst dette i intervjusituasjonen, at jeg skulle la informantene snakke seg ferdig før jeg kom inn med kommentarer eller spørsmål. De skulle dermed få tid til å tenke etter at hadde fortalt meg noe, i tilfellet de skulle ønske å utdype. Men etter å ha hørt gjennom intervjuene, oppdaget jeg at jeg ikke var like flink til dette i alle tilfeller. Spesielt i de situasjonene hvor jeg følte kontakt med informanten ikke var god eller hvis den innsatte kom med informasjon som jeg synes var spennende. Etter hvert intervju, brukte jeg cirka ti minutter på å notere ned stikkord om hvordan jeg opplevde den innsatte.

Jeg hadde planlagt å bruke både båndopptaker og notere underveis. Men underveis i det første intervjuet, oppdaget jeg at det var enklest å ikke notere. Da kunne jeg ha fullt fokus på informanten, og jeg følte at jeg var mer til stede under intervjuet. Det var lettere å gi umiddelbar respons og lese kroppslige reaksjoner hos informanten. Lengden på intervjuene varierte ut i fra hvor bra samtalen fløt. I følge Fog (2004) er det viktig å skape en tillitsfull og fortrolig situasjon, slik at de innsatte føler seg trygge og kan fortelle meg som forsker mest mulig om sin situasjon. Kontakten jeg skaper med informantene er avgjørende for hva jeg sitter igjen med etter intervjusituasjonen. Dette er noe jeg ikke kan planlegge hvordan skal gå på forhånd. Samtalen utvikles underveis, og hvordan denne forløper er avhengig av min evne til å komme i kontakt med andre mennesker og hvordan jeg fører samtalen. Fog (2004) poengterer videre at selve intervjuet er en levende prosess, der alt kan skje. Jeg opplevde det som at de fleste informantene virket interesserte og ivrige under hele intervjuet. De var også svært opptatt av at jeg måtte komme og se hvordan kennelen så ut og hvordan ting fungerte i hundegruppa.

Ei uke etter intervjuene var gjennomført, hadde jeg en dag hvor jeg var med hundegruppa til Forsvarets hundeskole. Jeg gjennomførte 4-5 timer med observasjon, fra jeg satte meg inn i

bilen sammen med dem, til jeg dro fra fengslet. Jeg valgte å ikke notere noe underveis, men satte meg ned så raskt som mulig i etterkant og noterte ned hva jeg hadde observert. De innsatte startet med å vise fram hundene til forsvaret, som var målet den dagen. De innsatte virket interesserte i å vise meg mest mulig, så mye av det som skjedde etter dette var på bakgrunn av deres ønske. Etter lunsj fikk vi en oppvisning av forsvaret, der en hund som var kommet lengre i læringsprosessen, søkte opp ei lunte. Deretter valgte de innsatte å trene miljøtrening, før de viste meg noen av de hundene som stod i luftegårder innenfor forsvarets område. Dermed fikk jeg observere de innsatte i ulike settinger, der de først ble kontrollert og styrt av forsvaret, og deretter egentrening hvor de selv hadde kontrollen.

Jeg synes gjennomføringen av forskningsprosessen fungerte bra. Ved både å intervju og observere, følte jeg at jeg hadde fått inn mye datamateriale som kunne besvare min problemstilling.

3.5 Behandling og analyse av data

3.5.1 Transkribering

Da all innsamlingen av dataene var gjennomført, begynte jeg å transkribere og gjennomgå feltnotater fra observasjonen. Jeg startet med transkriberingen to dager etter selve intervjuet var gjennomført. Målet var å bli ferdig med transkriberingen før jeg skulle ut å observere de innsatte i samhandling med hundene. På den måten kunne intervjuene utgjøre den nødvendige forutsetningen for observasjonen. Transkribering innebærer i følge Kvale og Brinkmann (2009) å klargjøre materialet som er innsamlet gjennom intervju. Dette gjøres vanligvis fra tale til tekst. De mener at det er helt umulig å besvare hva som er korrekt transkripsjon, på grunn av det ikke finnes sann, objektiv oversettelse fra muntlig til skriftlig form. Det er mer konstruktivt å finne ut av hva som er en nyttig transkripsjon for akkurat denne undersøkelsen. Jeg valgte ordrette transkripsjoner, hvor jeg inkluderte pauser og gjentakelser. Jeg forsøkte også å skrive ned enkelte følelser som informantene viste under selve intervjuet. Dalland (2007) poengterer at det å transkribere handler om å bevare mest mulig av det som skjedde under intervjuet. Når en transkriberer, kan en komme på ting som hendte, det kan oppstå tanker om mulig tolkning av teksten. En får rett og slett en anledning til å gjenoppleve møtet med informanten.

3.5.2 Analyseprosessen

Min oppgave som forsker innenfor fenomenologisk studie er henhold til Grønmo (2004) å få innsikt i de innsattes intensjoner eller hensikter med deres handlinger, i tillegg til erfaringer, opplevelser og oppfatninger i en mer generell forstand. Intensjonen bak den enkelte handlingen kan så settes inn i en større sammenheng. Fenomenologiske analyser kan overskrive de innsattes umiddelbare formuleringer av hva de ulike handlingene betydde. Ved å analysere kan en avdekke de essensielle trekkene ved handlingene og få fram en dypere forståelse av hvilken mening ulike handlinger egentlig har for de innsatte.

Allerede under intervjuene kom det fram informasjon som gjorde at jeg begynte å danne temaer i hodet som kunne være sentrale i analysen. Dalen (2011) påpeker at analysefasen starter allerede under selve intervjuene. Med tanke på at temaene tidlig kom i fokus i undersøkelsen, valgte jeg å bruke temasentrert analytisk tilnærming som analysemetode for mitt datamateriale. Denne metoden blir beskrevet av Thagaard (2009), og er en analysemetode hvor en sammenlikner informasjon om hvert tema fra alle informantene som er med i undersøkelsen. Ved å gå i dybden på de enkelte temaene og sammenlikne informasjonen de innsatte kom med, kunne jeg som forsker få en dyptgående forståelse av hvert enkelt tema. På bakgrunn av hvordan jeg forstår fenomenologi, der en ønsker å oppnå forståelse av personens dypere mening av en erfaring, mener jeg at temasentrert tilnærming egner seg bra. Ved å vurdere utsagn fra et enkelt intervju opp mot intervjuet som helhet, må jeg som forsker sette meg dypt inn i, stykke opp og drøfte meningen bak temaer.

Rett etter intervjuene og observasjonsfasen satte jeg meg ned og noterte umiddelbare tanker og ideer fra situasjonene. Som nevnt tidligere, valgte jeg å starte transkriberingen to dager etter at intervjuene fant sted, mens intervjuene satt ferskt i minnet. Så valgte jeg å la transkripsjonene ligge en stund, slik at helheten av intervjuene fikk modne. Jeg valgte etter en grundig vurdering å ikke benytte meg av dataprogram i analysen. Årsaken til det var at jeg var litt redd for å utelate utsagn som kunne ha betydning for det temaet jeg skulle tolke videre, og jeg følte at jeg hadde en sterkere nærhet til informantene ved å benytte meg av selve transkripsjonene. Videre fulgte jeg Thagaards (2009) beskrivelse, da jeg begynte på selve analysen. Først inndelte jeg transkripsjonene inn i kategorier slik at jeg fikk oversikt over materialet. Jeg valgte å dele teksten inn i de temaene intervjuguiden bestod av, i tillegg til at noen nye kategorier kom til. Her brukte jeg fargekoder for hvert tema. Deretter inndelte jeg materialet inn i en beskrivende fase, hvor jeg fikk oversikt og orden over materialet. Her satte

jeg opp feltnotatene mot svarene som kom fram i intervjuene.

Overskriftene/underoverskriftene jeg har i kapittel 4 er de kategoriene jeg kom fram til i mitt materiale. I tolkningsdelen utforsket/drøftet jeg de enkelte temaene ved å sammenlikne informasjon fra alle informantene i undersøkelsen, og forsøkte å få fram hvordan fenomenet ble opplevd av de innsatte i hundegruppa. Jeg har valgt å se bort fra tall, og bruker for eksempel begreper som enkelte, noen og mange når jeg viser til antall informanter. Årsaken til dette er at jeg ikke ser tall som hensiktsmessig i en slik liten gruppe og at jeg har ønsket å komme nærmere de enkeltes opplevelser i tråd med fenomenologisk tilnærming. Dette også av den grunn at dette er en liten gruppe hvor det kan være lett for ansatte og de som har vært med i undersøkelsen å tenke seg fram til hvem som sa hva, hvis dette blir vist til gjennom tall.

3.6 Forskningens kvalitet

Kvale og Brinkmann (2009) skriver at den som gjennomfører undersøkelsen bør tenke på reliabilitet og validitet gjennom hele undersøkelsesprosessen. Postholm (2010) hevder at disse tradisjonelle kravene i kvalitativ forskning er problematiske, på grunn av at situasjonene intervjuet oppstår i er en unik tidsbestemt situasjon. Grønmo (2004) påpeker at kvalitet må vurderes ut fra hva datamaterialet skal brukes til. I mitt ståsted gjelder det å belyse hvordan opplevelse de innsatte får av å være en del av en gruppe hvor hund står i fokus, og hvilken innvirkning dette har på dem. De historiene de innsatte kom med under intervjuet kan være nyttig som en vurdering for det fengslet de innsatte tilhører og andre fengsler hvor det å bruke hund som sysselsettingstilbud kan være et alternativ. Men også andre arenaer hvor hund kan være med på å påvirke barn-, ungdom og voksne i vanskelige livssituasjoner.

3.6.1 Reliabilitet

Reliabilitet viser vanligvis til undersøkelsens pålitelighet. Undersøkelsen skal være utført på en pålitelig og tillitsvekkende måte. Kriteriet på reliabilitet er at resultatene som har kommet fram i undersøkelsen kan reproduseres og gjentas om en annen forsker bruker de samme metodene. Men dette er ikke helt i samsvar med logikken i et kvalitativt intervju, hvor både den som intervjuer og informanten ikke kan huske hva de har sagt (Grønmo, 2004; Postholm, 2010; Thagaard, 2009). Spesielt med tanke på at dette er en fenomenologisk undersøkelse som tar utgangspunkt i informantenes livsverden, vil det være nesten umulig å få frem de samme resultatene ved en ny undersøkelse. Fog (2004) poengterer at et nytt intervju med en

ny forsker ikke vil bringe fram samme svar på grunn av at mennesker reagerer ulikt på hverandre og i forskjellige situasjoner. Det er flere ting som gjør reliabiliteten mindre relevant når det innenfor fenomenologiske undersøkelser. For eksempel påpeker Postholm (2010) at innenfor fenomenologisk forståelse vil det være en fordel at sensitiviteten i intervjuet varierer. Det gjør at forskeren skaper et bredere og mer balansert bilde av temaene. Noe som ikke samsvarer med det tradisjonelle kravet til reliabilitet. Innenfor fenomenologisk forståelse er det også viktig å få fram et unikt tilfelle, som et fenomen som er tids- og stedbundet.

En del av de resultatene jeg har kommet fram til, er lik resultater fra andre lignende undersøkelser gjort i andre land. Det kan leses om disse undersøkelsene i avsnitt 2.7. Dette kan være med på å øke reliabiliteten i min undersøkelse. Østerud (1995) referert i Postholm, 2010) skriver at fenomenologiske forskere ofte erstatter begrepet reliabilitet med pålitelighet. Det som er viktig da er hvor konsekvent undersøkelsen er gjennomført og relativt stabil den er over tid og på tvers av forskere og metoder.

3.6.2 Validitet

Validitet knyttes til gyldighet av de tolkningene jeg som forsker har kommet frem til. Innenfor kvalitativ forskning har validitet å gjøre med i hvilken grad en metode undersøker det som skal undersøkes og hvor pålitelig denne er (Kvale & Brinkmann, 2009; Postholm, 2010; Vedeler, 2009). Jeg brukte lang tid på å tenke ut hvilken framgangsmåte jeg skulle benytte for å komme så dypt inn på de innsatte som mulig, og som ville gi et best mulig svar på min problemstilling. Intervjuene ga grunnlag for hva jeg skulle se etter under observasjonen som jeg valgte å gjennomføre til slutt, for å kunne se sammenhengen mellom det de innsatte fortalte om sine opplevelser i intervjuene og hvordan det var i virkeligheten. I følge Postholm (2010) er det en nær sammenheng mellom hvilket teoretisk ståsted forskeren har, hvilken metode som er valgt, hvilke spørsmål som blir stilt, og deretter måten materialet har blitt samlet inn på, analysert og tolket på. Det er ikke spørsmålet om hvor stor grad av overensstemmelse det er mellom teksten og virkeligheten i en fenomenologisk forskning, men om en gruppe forskere vil akseptere resultatene som sannsynlige eller troverdige. En høy validitet/ troverdighet er avhengig av at leseren klarer å følge med gjennom hele forskningsprosessen.

Jeg velger å ta utgangspunkt i fire av Maxwells fem validitetskategorier i drøftingen av validitet innenfor min undersøkelse. Maxwell mener at validitet alltid må ses i forhold til

undersøkelsen formål. De fem trinnene er *deskriptiv validitet, fortolkningsvaliditet, teoretisk validitet, generaliseringsvaliditet og evalueringsvaliditet* (Maxwell, 1992). Jeg velger å se bort fra den siste som er evalueringsvaliditet, på grunn av at jeg mener den ikke er sentral i min undersøkelse.

1. Deskriptiv validitet

Deskriptiv validitet handler om hvorvidt den informasjonen som er samlet inn, er riktig (Maxwell, 1992). I denne undersøkelsen ble intervjuene tatt opp på bånd, slik at jeg kunne høre ordrett i etterkant hva som ble sagt. Transkriberingen ble gjennomført så raskt som mulig etter at intervjuene var gjennomført, slik at jeg hadde intervjusituasjonene nokså klart i hodet. Feltnotater ble også nedført så raskt det lot seg gjøre.

Potholm (2010) påpeker at i fenomenologisk studie kan man bare forholde meg til deltakernes uttalelser, oppfatninger og forestillinger. Det er vanligvis ikke mulighet til å kontrollere den informasjonen de innsatte kommer med, om hvordan den stemmer med de faktiske hendelsene de innsatte opplever. Men ved at jeg har gjennomført observasjon i tillegg til intervjuene, føler jeg at det har vært med på å styrke den deskriptive validiteten. Jeg fikk se de innsattes samhandling med hund, hvilke følelser som var i spill og hvordan kontakt det var mellom innsatte og hunder.

En kan diskutere om et deskriptivt validitetsproblem innenfor min undersøkelse kan være at mennene som deltok i min undersøkelse ønsket å gjøre inntrykk på meg. Inntrykket jeg satt igjen med etter at intervjuene og observasjonen var ferdige, var at de hadde vært ærlige. De virket svært interessert i å dele sine opplevelser med meg.

2. Tolkningsvaliditet

Forskeren i en kvalitativ undersøkelse forsøker å finne en indre sammenheng i det som kom fram i intervjuet, og foretar en meningsfortolkning av det informantene har sagt.

Tolkningsvaliditeten avhenger av hvorvidt det forskeren tolker omkring meninger, vurderinger og konsekvenser med det informantene uttrykte, stemmer (Dalen, 2011; Maxwell, 1992). Jeg la inn mye arbeid i intervjuguiden, for å kunne få gode og meningsfulle svar under selve intervjuet. I tillegg kom jeg med oppfølgingsspørsmål underveis i intervjusituasjonen hvis noe var uklart eller jeg ønsket å vite mer. Observasjonen ga meg noe grunnlag for å

vurdere om det som kom fram i intervjuene stemte eller ikke. I tillegg kunne jeg stille spørsmål om ting som var uklart etter intervjuene.

Transkripsjonsmaterialet og feltnotatene ga grunnlag for analyseprosessen, på bakgrunn av det teoretiske rammeverket. Jeg prøvde også å være bevisst på å ha med Dalens (2011) tips om at validiteten kan økes ved at informantens egne ord og fortellinger utgjør hovedtyngden av materialet som legges til grunn for tolkning og analyse. Et validitetsproblem innenfor fortolkningen, kan være min store interesse og lidenskap for hund. Jeg prøvde så godt som mulig å ha en objektiv rolle, hvor jeg prøvde å legge mine følelser og tanker omkring temaet til siden, slik at jeg ikke overfortolket de positive utsagnene om hund.

Dalland (2007) gjør rede for sjarmøreffekten. Jeg som intervjuer og kanskje spesielt observatør kunne ikke hindre at de innsatte gjorde inntrykk på meg. Dette kan ha ført til at jeg har tolket de innsattes handlinger mer positivt enn hva jeg hadde grunnlaget for. Jeg føler jeg har vært bevisst dette gjennom hele undersøkelsen, slik at det ikke skal ha en for stor innflytelse på resultatene jeg har kommet fram til.

3. Teoretisk validitet

Teoretisk validitet handler om den teorien som forskeren bruker i undersøkelsen, og hvordan denne kan ses å være relevant i forhold til de fenomen som er studert (Dalen, 2011; Maxwell, 1992). Postholm (2010) og Vedeler (2000) påpeker begge at forskeren kan sikre best mulig teoretisk validitet ved å bruke triangulering. For eksempel ved å beskrive flere ulike teorier og forskningsresultater fra andre forskere. I oppgavens teoridel har jeg vist til teori som jeg mener er relevant for min undersøkelse, der leseren kan lese seg opp på temaer som var samtaleemner under intervjusituasjonene. Jeg viser også til andre liknende undersøkelser gjort i land utenfor Norge. Dette gir min undersøkelse et direkte sammenlikningsgrunnlag.

4. Generaliseringsvaliditet

Med generaliseringsvaliditet menes hvilken grad resultatene er gjeldende for andre lignende situasjoner (Maxwell, 1992). I denne undersøkelsen som i de fleste kvalitative undersøkelser der intervju blir benyttet som innsamlingsmetode, er det nesten alltid snakk om små utvalg. I følge Postholm (2010) er mangfoldet i informasjonen og forskerens evne til å analysere mer avgjørende for validiteten i kvalitative undersøkelser, enn utvalgets størrelse.

Om resultatet jeg kom fram til kan generaliseres til andre liknende situasjoner, er diskuterbart. Jeg valgte ut informantene til utvalget på bakgrunn av få kriterier. Dette var innsatte som av egne ønsker har hatt lyst til å holde på med hund i fengslet. Jeg mener det er stor sannsynlighet for at utvalget mitt er representative for en større gruppe innsatte som ønsker å bruke hund i sysselsetting i fengsel, men resultatene vil ikke være generaliserbart blant innsatte som ikke har denne interessen for hund.

3.7 Etiske hensyn

Den Nasjonale forskningsetiske komité for samfunnsvitenskap og humaniora (NESH) har definert og presisert etiske retningslinjer som skal følges ved forskning. Innenfor all forskning er personvern og ansvar for den enkelte viktig. Det gjelder spesielt i denne undersøkelsen der jeg undersøkte innsatte, og sensitive opplysninger kunne forekomme. Thagaard (2009) mener at ved å foreta en kvalitativ undersøkelse, berører en menneskers meninger, følelser og livssituasjon. De valgene forskeren gjør i løpet av forskningsprosessen, kan ha konsekvenser for informantene. I følge Postholm (2010) kan dette ikke ses på som regler som skal følges, men en støtte ved ulike valg som forskeren må ta i forskningsprosessen. De bør fylle forskerens betraktninger og handlinger, men forskeren er likevel nødt til å løse etiske dilemmaer i forhold til den situasjonen han er i. Dette er noe som følger hele undersøkelsesprosessen. Jeg måtte foreta etiske overveielser både før, underveis og etter at datainnsamlingsperioden og oppgaven var ferdig skrevet. Jeg velger her å trekke ut de viktigste hensynene i forhold til min undersøkelse.

3.7.1 Krav om informasjon og fritt samtykke

Undersøkelsen kan bare settes i gang hvis deltakerne har gitt sitt informerte samtykke uten press eller begrensninger av personlig handlefrihet. Informantene skal ha råderett over sitt eget liv, og kontroll over hvilken informasjon som deles med andre. Jeg sendte informantene mine en e-post med god og tydelig informasjonen om prosjektets formål og hvordan det skulle gjennomføres før innsamlingen av datamaterialet fant sted. Da kunne de vurdere fordeler og ulemper før de bestemte seg om de ville være med i undersøkelsen eller ikke. Informantene fikk også tilsendt brev om informert samtykke, som de skulle signere da intervjuet skulle finne sted. Her skrev de under på at de hadde mottatt informasjonsbrevet og at de kunne trekke seg når som helst uten at valget ville føre til noen konsekvenser. Det kom

også fram at de skulle få et eksemplar av oppgaven når den var ferdig (Dalen, 2011; Kvale & Brinkmann, 2009; Postholm, 2010).

3.7.2 Krav om konfidensialitet

Informantene ble hele veien gjennom undersøkelsesprosessen anonymisert. De innsatte blir omtalt som innsatte, informanter eller gruppa, og det er ikke gitt noen opplysninger som kan føre tilbake til informantene. Det kommer heller ikke fram hva de innsatte sitter inne for. Det er kun jeg som har hatt tilgang til lydopptak av intervjuer og transkripsjoner, samt at min veileder har fått lese transkripsjonene. Når undersøkelsen min var ferdig, slettet jeg lydopptakene og transkripsjonene ble makulert (Dalen, 2011; Postholm, 2010). Dette er en del av personvern. Det betyr at de opplysningene som kommer om informantene som deltar i undersøkelsen skal behandles forsvarlig. De skal håndteres i samsvar med lover og regler, og i samsvar med løfter som forskeren har gitt til informantene (Langtvedt, 2009). Jeg kan dessverre ikke garantere total anonymitet. Med tanke på at gruppa som får delta i hundesysselsettingen er svært liten, kan andre innsatte og ansatte kanskje tenke seg til hvem som har sagt hva.

3.7.3 Hensynet til utsatte grupper

Formålet med forskning innenfor spesialpedagogikk er ofte å sette søkelyset på utsatte gruppers livssituasjon, så forskeren har et spesielt ansvar i løpet av undersøkelsesprosessen (Dalen, 2011). Det stilles store krav ved forskning i fengsel fordi innsatte er en spesielt utfordrende gruppe, både fordi de er en sårbar/utsatt gruppe og på grunn av den spesielle situasjonen de innsatte befinner seg i (Cappelen, 2009). Ivaretagelse av anonymitet er spesielt viktig. Ut fra den problemstillingen jeg valgte, ble det stilt få direkte sensitive spørsmål. Men jeg hadde en del åpne spørsmål, hvor det var opp til informantene hva de ville svare. Jeg hadde for eksempel med et spørsmål der de skulle fortelle litt om seg selv og oppveksten sin. Dette kan være et sensitivt spørsmål dersom de har hatt en oppvekst som var negativt preget.

Jeg opplevde at de innsatte gjerne ville dele sine opplevelser rundt det å arbeide med hund. Jeg mener også at de innsatte kan ha fått noe igjen av å ha deltatt. Gjennom refleksjon over hva hundene gav dem, kan de ha blitt mer bevisste på hvilket utbytte de får av dette tilbudet. Men jeg kan ikke garantere at undersøkelsen ikke har hatt noen negative konsekvenser for de innsatte.

4 Analyse -presentasjon og drøfting av dataene

I dette kapitlet vil jeg analysere og drøfte den informasjonen de innsatte kom med i intervjuene, som beskriver de innsattes subjektive opplevelser omkring det å arbeide med hund i fengsel. Å analysere er en prosess der forskeren får mening ut av dataene som er innsamlet. Helheter blir delt opp i stykker for deretter å bli analysert, slik at de enkelte delene kan bidra til en dypere, helhetlig forståelse av fenomenet som studeres (Postholm, 2010). Det er i følge Dalen (2010) viktig å utdype de funnene som det har kommet mange uttalelser om, og tyngden i analysedelen bør bestå av dette. Med tanke på at jeg har valgt et fenomenologisk forskningsperspektiv, ønsker jeg å oppnå en dypere forståelse av meningen i den enkeltes innsattes erfaringer (Thagaard, 2009).

Som nevnt i metodekapitlet, valgte jeg å bruke en temasentrert analyse. Gjennom denne analysen ønsket jeg å trekke flere meninger ut av dataene jeg hadde samlet inn gjennom intervjuene og observasjonen. Datamaterialet fra intervjuene og observasjon vil danne grunnlag for oppgavens analyse. Det vil underveis i kapitlet komme sitater for å belyse temaer og for å gi leseren en forståelse av hvordan informantene opplever det å arbeide med hund i fengslet. Det må presiseres at jeg har forandret litt på noen av sitatene, ved at jeg har gjort de om fra tale- til skrivemål. Dette er for at det skal være lettere å lese og forstå innholdet i de innsattes utsagn. I tillegg påpeker Kvale og Brinkmann (2009) at når en bruker ordrette sitater fra transkriberingen, kan det framstå som usammenhengende og forvirrende tale, noe som kan indikere på svakt intellektuelt nivå hos informantene. Innholdet og budskapet er imidlertid ikke forandret på.

Første delen av analysen er en redegjørelse for mitt møte med avdelingen i fengslet og de innsatte i hundegruppa. Derunder beskriver jeg hvordan de innsatte opplever hverdagen nå i forhold til før de begynte i hundegruppa. I del to presenteres og drøftes hund som rehabiliteringstiltak, ut fra hva de innsatte føler denne sysselsettingen bidrar til. Videre i del tre blir informantenes levekår diskutert på bakgrunn av de innsattes erfaringer. Til slutt i kapitlet beskriver og drøfter jeg hundenes innvirkning på de innsattes syn på framtiden.

4.1 Mitt møte med avdelingen og de innsatte i hundegruppa

Som nevnt tidligere i oppgaven, var jeg litt nervøs med tanke på settingen der intervjuene og observasjonen skulle foregå. Da jeg kom kjørende og fikk sett området med høyt gjerde rundt, kjente jeg at håndflatene ble klamme og hjertet slo raskere. Jeg husker at jeg tenkte da jeg gikk ut av bilen; «nå må du slappe av, Annie. Du skal jo bare inn å snakke med vanlige mennesker». Ved inngangen måtte jeg presentere meg for å komme inn. Jeg følte at ordene vekslet plass og alt var bare kaos i hodet mitt. Min respekt for politi i uniform er svært stor, og istedenfor å føle at jeg var der for å gjøre en jobb, fikk jeg følelsen av å ha gjort noe galt. Jeg måtte vise legitimasjon hvor en av de ansatte tok det med ut av rommet, sannsynligvis for å kontrollere noe. Mobiltelefonen måtte jeg levere inn. De hadde litt vansker med å finne kontaktpersonen min, så jeg fikk utdelt et besøkskort og ble vist inn på et besøksrom som jeg kunne benytte fram til halv tre den dagen. De skulle ta kontakt med de innsatte i hundegruppa som var i et annet bygg på området, og sende inn den første informanten. Mens jeg ventet kom kontaktpersonen inn og hilste raskt, og sa at kontoret var rett bort i gangen hvis det var noe jeg lurte på. Jeg hadde mange tanker omkring informantene mens jeg ventet på at den første skulle komme inn; hvordan så de ut, hva sonet de dom for, hvordan kontakt kom jeg til å få med dem og hvilke tanker de hadde om meg som student. Det banket på døren, og inn kom en godt voksen mann som ikke skilte seg ut utseendemessig på noen måter. Vi hilste på hverandre og samtalen var i gang. Jeg kjente at nervøsiteten forsvant og jeg tror mine forutantakelser ble borte.

Mitt førsteinntrykk av de innsatte som er en del av dette sysselsettingstilbudet, var at de var glade og trivelige menn, som trivdes i sysselsettingen de var en del av. Under intervjuet gav de inntrykk av at de var svært glade i de firbente vennene sine. Dette inntrykket ble også forsterket under observasjon der det virket som om det var en fin kjemi mellom de innsatte og hundene. De innsatte var muntre og glade når de snakket med hundene og de gav dem mye kos.

4.1.1 Hvem er de innsatte i hundegruppa?

De innsatte i hundegruppa er alle menn, siden dette er et rent mannsfengsel. De fleste er førstegangssonere, med korte dommer, eller «vaffelsoning» som korte dommer går under

blant de innsatte. Flesteparten forteller at de har hatt en bra oppvekst, der de ikke kan se at det er noen faktorer som skulle tilsi at de nå skal sitte i fengsel. Men det finnes tilfeller i denne gruppa som har opplevd det motsatte. De har hatt en vanskelig barndom, der det har vært mye alkohol eller narkotika i familien. Erfaringen denne gruppa har med hunder fra tidligere varierer, men de fleste har eller har hatt hund. Disse hundene har i hovedsak vært familiehunder. Sysselsettingstilbudet har ingen krav til erfaring med trening av hund fra tidligere. En av de innsatte uttrykker det på denne måten:

Man må ikke kunne så mye om hund, men man må i alle fall ha interessen for hund og ønske om å være med, og prøve å lage noe ut av situasjonen.

Forsvarets hunder trenes spesifikt til å bli søkshunder, noe som i følge en av de ansatte i forsvaret gjør at det kreves mye av hundene når de skal ut i jobb. De skal kunne alt fra å søke i et stridsområde etter veibomber til å gjennomføre kaserne⁵ for narkotika. Det er avgjørende at lysten til å søke er så høy at de omkringliggende faktorene ikke har betydning for hundene. Dette gjør at det også kreves mye av de innsatte i hundegruppa, blant annet at de står på og ønsker å få til oppgavene som blir gitt dem. Samarbeid mellom de innsatte og evne til å ta føring står også sentralt.

Det kommer fram under intervjuene at det er vanskelig å rekruttere innsatte til dette sysselsettingstilbudet. Bare halvparten av de som er med i hundegruppa søkte selv om å få bli en del av sysselsettingstilbudet, enten på grunn av at de var svært interessert i hund eller hadde kontakt med andre innsatte i hundegruppa fra tidligere. Resten ble spurt om de kunne tenke seg å være med. Den største årsaken til at få søker, kan være at størstedelen av de innsatte i den åpne avdelingen, er menn med utenlandsk pass fra kulturer hvor hund ikke har høy status. Den sentrale personen bak sysselsettingen (heretter omtalt som betjenten) forteller at han må søke etter interesserte innsatte fra andre fengsler også. I noen tilfeller har innsatte vært med til andre fengsler og promotert hundegruppa. Betjenten påpeker også at det er mange innsatte som vil, men som ikke for lov på grunn av at de har uoppgjorte straffesaker, eller har for lang dom. Da jeg spurte han om hvem som var målgruppa blant de innsatte, var svaret:

Egentlig hvem som helst. Men de bør ha syv til tolv måneder igjen å sone. Så jeg kan altså ikke ta folk som vil på frigang eller overgangsboliger.

⁵ En kaserne er en militær bebyggelse til permanent innkvartering.

Til tross for dette fikk jeg inntrykk at dette ikke stemte helt med det de innsatte fortalte under intervjuene. Der kom det fram at to allerede hadde søkt seg til overgangsboliger, og en av dem trodde han ikke rakk å trene ferdig en hund før han var ferdig sonet. Dette kan være en indikasjon på hvor vanskelig det kan være å få innsatte med i hundegruppa.

4.1.2 En annerledes hverdag

De innsatte i min undersøkelse kommer fra ulike lukkede fengsler, der dagene opplevdes som relativt forutsigbare og bar preg av streng rutine, kontroll og innlåsing. De opplevde denne hverdagen som veldig monoton, både når det gjaldt sysselsetting og fritid. Den åpne avdelingen de befinner seg på nå skiller seg stort fra lukkede avdelinger, ved at de har langt større frihet. Men innenfor den åpne avdelingen er det en kontrast mellom de som har hund som sysselsettingstilbud og de som deltar på andre sysselsettingstilbud. Hundegruppa starter dagen klokken 06:45 på hverdagene, 07:00 i helgene. Da skal de ned på kennelen⁶, hvor de har ansvaret for hver sin hund. De har en kennelansvarlig som er ansatt i fengslet og har ansvaret for kennelen. De starter med å rengjøre burene, luften og fore hundene. Deretter er det de innsattes tur til å innta frokost i kantina og gjøre diverse ting, for eksempel trene litt egentrening med hundene. Klokken 08:00 på hverdagene kommer kennelansvarlig og da er det morgenmøte hvor dagens plan blir tatt opp og eventuelt andre ting. Hver hund skal ha daglig kontroll, hvor de innsatte sjekker om hundene er friske og fine. Hver onsdag har de kennelvask, der hele kennelen spyles og vaskes. Cirka en gang i uka er de hos forsvarets hundeskole, hvor de har et oppfølgingssystem som gir forsvaret en pekepinn på hvor hver enkelt hund står. Og de innsatte får en gjennomgang av et program som skal gjennomføres til neste gang de kommer dit. Altså en «hjemmeleks».

De andre dagene kan det være trening i miljøet, for eksempel i skog eller by, trening av lydighet eller søk som er spesialfeltet til de hundene som befinner seg der. De er tilbake ved avdelingen rundt klokken 13:00 – 14:00. Hundene får mat og de innsatte kan gjøre andre ting fram til 17:00, derunder spise middag. 17:00 er det en ny tur med hunden. Mange av de innsatte prioriterer å trene egentrening etter middag. 19:00 får hundene mat for siste gang, og klokken 20:00 får de den siste luftturen. Deretter har de innsatte fritt fram til leggetid.

De innsatte som er en del av hundegruppa har altså flere oppgaver som strekker seg utover hele dagen. Mens de andre innsatte er ferdig på jobb halv tre, har hundegruppa fortsatt

⁶ Kennelen er et lite hus som hundegruppa styrer og har nøkkel til.

oppgaver som skal utføres fram til nærmere ni på kvelden. Helgene består av de samme oppgavene for de innsatte på hundegruppa. De fleste av de innsatte hadde vært innom trevareverkstedet, eller «Donald Duck fabrikken» som de innsatte kaller den, før de begynte å arbeide med hund. Der gikk dagene blant annet i å pusse, høvle og lime. Resultatene ble bord, stoler, kjøkkeninnredning og paller. En av de innsatte beskriver hvordan han opplevde dagene på trevareverkstedet:

Dagene går på en måte litt saktere når man er på trevareverkstedet. Det er det samme som skjer hver dag; plankene skal inn i en maskin, så kommer dem ut den andre enden. Da er skapet til et kjøkken laget. Jobben gir ikke så mye, også er det lite læring når maskinene gjør mesteparten av arbeidet.

Få av de innsatte hadde hobbyer de holdt på med på fritiden, den aktiviteten som oftest ble snakket om, var å se på tv. Samtlige av de innsatte mente at det ble mye dødtid av denne hverdagen, noe som førte til at tiden gikk sakte og at de kjedet seg mye. Det var en stor overgang å komme over i hundegruppa som oppleves som en helt annen verden. Under kommer to sitat som beskriver de innsattes opplevelser av overflyttingen slik:

Jeg synes at jeg taklet hverdagen bedre etter at jeg kom til denne avdelingen. Men også etter at jeg fikk bli med i hundegruppa.

Det å komme hit var liksom en redning. Her får du mye tillit, færre rassiaer, stabile forhold og egne rom. Det er litt friere her, også er det aktiviteter hver dag.

4.1.3 Drøfting av de innsattes hverdag

Ovenfor har jeg beskrevet hverdagen til de innsatte som er en del av hundegruppa, hvordan de opplever å komme fra de lukkede avdelingene og over til denne åpne avdelingen hvor de er en del av hundegruppa. Denne hverdagen oppleves som mer meningsfylt både med tanke på deres egen utvikling og at de gjør en viktig jobb for forsvaret. En av de viktigste fordelene er at de har plikter de må gjøre gjennom hele dagen, noe som fører til at det blir lite dødtid og kjedsomhet. Alle har interesse for hund, noe som er med på å føre til en bedre hverdag for de innsatte i min undersøkelse. Ut fra dette kan en konkludere med at de innsatte har gått gjennom to store forandringer, de har flyttet fra lukket- til åpen avdeling og de har begynt å arbeide med hund.

Som omtalt avsnitt 2.1 er det langt friere å sitte på en åpen avdeling kontra en lukket. Generelt har innsatte på en åpen avdeling mulighet til å bestemme mer over hverdagen sin. Det er en kjent sak at tid er en mindre knapp ressurs i fengsel, enn på utsiden. Hovedproblemet for noen innsatte kan være å få tiden til å gå. I følge informanten i Alnæs (2006) sin undersøkelse ble opplevelsen de innsatte hadde av å leve, borte da de kom inn i fengslet. De fikk ikke ta initiativ, ble ikke stilt krav til og fikk ikke utfordringer. Men det å ha sysselsettingstilbud og rutiner var en hjelp til å få dagene til å gå. Ericsson (2002) påpeker at «den egentlige straffen, selve frihetsberøvelsen, dreier seg om tid, om å frata mennesker et visst antall tidsenheter» (s.79). I likhet med de innsatte i undersøkelsen min, snakker Ericsson (2002) om all den dødtiden, eller den tomme tiden som hun kaller det, som de innsatte opplever i fengslet. «Den tomme tida tømmer handlinger og hendelser for mening. De skal bare utholdes, og har ingen annen mening enn at de kan telles ned – én frokost er over, da er det bare én igjen» (Ericsson, 2002, s.83-84). Tiden i fengslet står i ro, mens livet utenfor murene går sin gang. På bakgrunn av dette kan en tenke seg at det å være en del av hundegruppa oppleves som positivt. De innsatte opplever at er godt å ha noe å gjøre, og ved at de har faste oppgaver gjennom dagen og i tillegg kan velge å trene ekstra med hunden, går dagene raskere for dem. I tillegg har de varierte oppgaver, noe som bidrar til at dagene blir mindre monoton.

I hvilken grad er det overgangen fra lukket til åpen soning, og i hvilken grad er det å arbeide med hund som gjør at hverdagen føles bedre nå enn tidligere? Dette spørsmålet er det selvsagt vanskelig for de innsatte å svare på, men det er en viktig del av analysen av hund som sysselsettingstilbud som jeg vil komme tilbake til i de neste avsnittene. De som er med i hundegruppa har som nevnt tidligere korte dommer. De har ikke vært på lukket avdeling lenge, og må være to uker i «karantene» på åpen avdelingen før de begynner i selve hundegruppa. Ut fra dette har de lite sammenlikningsgrunnlag, med tanke på hvordan de vurderer hverdagen på åpen soning før de kom med i hundegruppa. Videre skal jeg også redegjøre og drøfte hva denne sysselsettingen bidrar til med tanke på hvilken innvirkning det har på dem som personer.

4.2 Hund som rehabilitering i fengslet

Fra et samfunnsvitenskapelig perspektiv kan en vurdere om det å bruke hund i norske fengsler bare er et sysselsettingstilbud, eller om det har flere positive virkninger på de innsatte og samfunnet. I følge forskning gjort i land utenfor Norge kan bruk av hund i fengsel ha en

rehabiliterende virkning på de innsatte. Forskningene er gjort rede for i avsnitt 2.7. I intervjuet av betjenten, kom det frem at hundegruppa ikke bare ses på som et sysselsettingstilbud, men at målsettingen er å se hvilken innvirkning hund har på mennesket. Hvilke endringer en hund kan føre til hos de innsatte. Dette kommer også fram i en avisartikkel, der personen som satte i gang sysselsettingstilbudet i dette fengslet ble spurt om hvordan hun viste at dette var god rehabilitering for de innsatte. Svaret hun kom med, var:

Se på den kontakten som oppstår mellom hund og innsatt. Husk at mange fanger ikke er vant til å møte noen som helt ukritisk bare er glad i deg⁷.

Betjenten hevder også at noen av de innsatte har blitt rehabilitert på grunn av at de har vært med i hundegruppa. I følge han finnes det tilfeller der innsatte ikke har fungert noen steder. Men så har de prøvd dem på hundegruppa, og der har de blomstret. En av de yngre innsatte i min undersøkelse nevnte flere ganger i intervjuet at han følte at han var blitt rehabilitert på grunn av hundene.

Rehabilitering er jf. med avsnitt 2.3 et sentralt begrep innenfor kriminalomsorgen.

Rehabilitering måles ut fra tilbakefall til fengsel innen fem år. I følge St.meld.nr.37 (2007-2008) er det som påpekt tidligere i oppgaven, en kombinasjon av tiltak på levekårsområder og programvirksomhet rettet mot påvirkning av atferd som gir de beste resultatene. I min undersøkelse beskrev de innsatte at de følte spesielt tillit og frihet, mestring, meningsfull sysselsetting og omsorg som viktige faktorer som har bidratt til positiv utvikling og mulig rehabilitering.

4.2.1 Tillit og frihet

Etter at de innsatte kom på den åpne avdelingen, og spesielt i hundegruppa, opplever de at de har blitt vist veldig stor tillit. De får muligheten til å gjennomføre en type sysselsetting som oppleves som veldig fritt. Dette ble også bekreftet den dagen jeg observerte de innsatte. På veien til forsvarrets hundeskole stoppet de utenfor et kjøpesenter. Jeg ble nysgjerrig på hvorfor vi stoppet der, og svaret var at de innsatte skulle inn å kjøpe seg frokost. De innsatte gikk inn på matbutikken, mens betjenten og jeg ble sittende igjen i bilen. Selv om jeg under intervjuene var blitt fortalt at dette var vanlig, var det en litt spesiell opplevelse for meg. Det var rart for meg å oppleve at de fikk slik tillit, de satt jo tross alt i et fengsel. På veien hjem fra

⁷ Av konfidensialitetshensyn oppgis ikke referansen til denne artikkelen.

forsvarets hundeskole, fikk to av de innsatte lov til å springe inn på samme kjøpesenter og bytte et tv-spill. Betjenten som var med, fortalte meg at spesielt innsatte som hadde kort tid igjen å sone og som snart skulle ut på permisjon, ofte fikk lov til slike ting. Han mente at det å gi de innsatte denne tilliten, førte til at de ønsket å ta vare på den og ikke bryte den.

En av informantene forteller at de får lov til å gjøre veldig mye. Hundegruppa har tidligere blant annet vært på overnatting i lavvo:

Dette skjer ikke så ofte. Vi trodde ikke vi skulle få ideen gjennom, men det gjorde vi. Det viste seg at det var mulig. Da har man egentlig fått tillit, som man ikke ønsker å misbruke. Man må bygge på det, og det bygger også deg selv på en måte.

Det er ikke bare avdelingen som gir de innsatte tillit. Også forsvaret som lar de innsatte få trene opp hundene, og bruker av tiden sin til de innsatte. De innsatte har ikke mulighet til å komme inn i forsvarets opplegg senere, men en av de innsatte har fått frigang⁸ til forsvarets hundeskole. I følge betjenten strekker forsvaret seg også langt for de som har gjort en skikkelig innsats.

4.2.2 Læring og mestring

Gjennom instruksjon fra forsvaret lærer de innsatte gjennom teori og praksis hvordan de skal ta seg av hundene. De lærer om daglig stell, kontrollere at hundene er friske og hvordan de skal trene hundene. De innsatte lærer også å ha ansvar, rutiner og samarbeide med hverandre i hundegruppa og forsvaret. Hundene som de innsatte trener, er av typen Malinois som inngår i den Belgiske fårehundrasen. Dette er i følge Norsk Kennel Klubb (2012) hunder som i beskrives som vaktsom, aktiv, meget energiske og alltid klare til handling. Jeg kunne registrere gjennom observasjon at dette var unge hunder som krevde mye. Selv om dette er hunder som er interessert i å lære, og lærer raskt, vet jeg av egne erfaringer at det tar tid å lære hundene elementer riktig og ikke alle dager er like lette. Både hundens og menneskets dagsform er med på å prege treningsøkta. Øvelsene disse hundene skal lære krever mye terping for at forsvaret skal bli fornøyd. Flere av de innsatte og betjenten fortalte under

⁸ Frigang vil si at innsatte får tillatelse til å delta i arbeid, opplæring, program eller andre tiltak utenfor fengsel dersom sikkerhetsmessige grunner ikke taler mot det, og det ikke er grunn til å anta at innsatte vil unndra seg gjennomføringen av straffen (Kriminalomsorgen, 2012c).

intervjuene at innlæringen er basert på positiv forsterkning⁹, der de ikke hadde lov til å si nei til hunden. Jeg opplevde at «hundeførerne» ble svært fornøyde da hundene klarte det de hadde trent på, eller når de forstod nye kommandoer. Mestring er et begrep som ble tatt opp av mange av informantene. Mestring er som påpekt i avsnitt 2.3.2 en vesentlig del av innsattes rehabilitering. Ved å legge inn så mye arbeid i treningen, ser de at hundene gjør store fremskritt. Det er de innsattes fortjeneste at hundene utvikler seg. En av de innsatte forteller om å trene hund og opplevelsen av mestring:

...du vet at du er med på å hjelpe hunden fram, ikke sant? Jeg har jeg ikke noe utdanning, og da har jeg ikke mestra...jeg har jo mestra ting, men ikke på den måten.

Dette bekrefter også betjenten under intervjuet, som sitatet under viser:

Når klokken har blitt halv tre og dagen er omme for andre innsatte, holder de fortsatt på med hundene. Fram til klokken ni på kvelden. Så det er lange dager for dem. De vil det sjøl, og de ønsker det sjøl. De ønsker å mestre det, og ønsker å få til hunden. Også veldig ofte ønsker dem skryt. De vil ha en bekreftelse på at de gjør ting som er bra. Og det har de ikke fått fra skole og det å være barn. Det har sikkert vært veldig mye negativt på de fleste. Når de får skryt, så vokser de.

Under observasjonen, fikk jeg inntrykk av at de innsatte ønsket å lære og var interesserte i å trene på nye øvelser. De spurte den ansvarlige fra forsvaret hva de skulle trene på framover og hva de ikke skulle gjøre. De ville også ha bekreftelse på om han trodde at hundene kom til å klare å gjennomføre dette. I bilen på veien tilbake til avdelingen ble det avtalt når de skulle trene sammen senere på ettermiddagen.

4.2.3 Meningsfylt sysselsetting

Jf. med avsnitt 2.3.1 fører bedre progresjon i straffegjennomføringen til bedre rehabilitering av de innsatte. Flere av informantene beskriver at de får mer ut av å delta i denne sysselsettingen, enn hva de fikk da de var innom trevareverkstedet. I følge de fleste oppleves dette sysselsettingstilbudet som meningsfylt. Det gir de innsatte noe. En av de innsatte beskrev det slikt:

⁹ Kjøste og Egtvedt (2008) beskriver positiv forsterkning som noe hunden liker og ønsker å jobbe for. Ved å gi forsterkning/belønning rett etter en ønsket atferd, øker sannsynligheten for at hunden vil gjenta samme atferd i en liknende situasjon senere.

...vi gjør jo noe produktivt, og du får litt ansvarsfølelse da.

En annen føler at han har blitt flinkere til å gjøre pliktene sine etter at han kom med i hundegruppa.

Det blir også fortalt at hundegruppa er et lite samfunn, der hvor alle må bidra. De kan ikke la andre utføre arbeidet sitt, da blir det lett gnisninger. Hvis noen ikke bryr seg og ikke utfører arbeidet sitt, vil ikke de andre ha han der. Det at de trener mye i gruppe og har mål om å oppnå det samme, gjør at evne til samarbeid er en viktig egenskap:

Jeg tror ikke det er så mye prat nede på fabrikken når du står der med øreklokker, pusse og ordne. Vi er jo ute hver dag, og planlegger ting sammen. Samarbeider om hva vi skal finne på. Blir enige.

Det å få lov til å dra ut av fengslet, gjør at de innsatte ikke opplever det å være utestengt fra samfunnet utenfor i like stor grad som andre innsatte. De får være blant andre mennesker. Hundevalpene eller unghundene gjør at andre mennesker tar kontakt og de får pratet med andre enn bare andre innsatte og betjenter. En av de innsatte beskriver det på denne måten:

...det er ganske herlig. Man føler seg mer som et menneske. For eksempel, det er jo ikke lenge siden jeg var ute og tok trikken. Så for min del er det helt herlig å være i gruppa....det ganske herlig å få lov til å være med ut og være menneske igjen. Jeg har liksom vært menneske gjennom hele soninga.

Betjenten støtter opp om dette:

...vi er ute i samfunnet. De innsatte slipper å være der, som de innsatte kaller Donald Duck fabrikken, og snekre kjøkken og paller. De opplever ikke det sjokket eller overgangen fra å være i fengselet og komme ut i samfunnet igjen. For vi er tross alt mye ute i samfunnet og trener hund.

4.2.4 Omsorg

De fleste av de innsatte ble glade i stemmen da jeg ba de om å beskrive hunden de har ansvaret for. Hundene ble beskrevet med mange positive ord og de innsatte fortalte at de var glade i hundene sine. En av dem uttrykte:

Jeg må innrømme at det gjør hverdagen litt lysere. Og selv om jeg ikke har vært her så veldig lenge, så har jeg jo blitt glad i henne (hunden). Det er ikke slikt vi sitter og prater om. Jeg tror de aller fleste guttene er glade i bikkja si, selv om dem ikke sitter og roper det høyt i forsamlingen. Jeg tror selv om de er de tøffeste guttene i gata, så tror jeg de er glade i bikkjene sine. Jeg tror det blir trist for alle å gi fra seg bikkja.

Omsorg var et overordna tema når det var snakk om hva de mente at de gav hundene. De tar vare på dem og fyller de behovene hundene har, i tillegg til at de mener at de gir hundene glede. Betjenten kunne også fortelle at de «store tøffe guttene» viser hengivenhet og kjærlighet når de arbeider med hundene. Han forteller også at hundene gir kjærlighet tilbake til de innsatte. Observasjonsfasen bekreftet samholdet mellom de innsatte og hundene. Det gav meg inntrykk av at de var glade menn som hadde en fin kontakt med hundene sine. De koste og godsnakket med dem. Hundene virket svært glade og livlige, og jeg fikk inntrykk av at hundene trivdes og var svært engasjert i trening sammen med de innsatte. Både det å gi og få kjærlighet, i følge betjenten, kan være noe som mange av de innsatte ikke har opplevd tidligere. Dette er i samsvar med Friestad og Skog Hansen (2004) skriver, at flere innsatte har opplevd omsorgssvikt opp gjennom oppveksten.

4.2.5 Drøfting av hund som rehabiliteringstiltak

Ovenfor har jeg trukket fram elementer som ofte kom fram under intervjuene med de innsatte hvor tema var hvilken innvirkning dette sysselsettingstilbudet hadde på de innsatte.

Uttalelsene til informantene i undersøkelsen gir inntrykk av at hundene er mye av årsaken til de innsattes positive følelser overfor sysselsettingstilbudet. Gjennom de innsattes beretninger kan en legge merke til at de innsatte i hundegruppa føler stor frihet når de er utenfor fengslet. De opplever å få en tillit som gjør at de føler at betjentene har tro på dem og stoler på dem til en viss grad. Friheten de innsatte i hundegruppa opplever skiller seg langt fra hverdagen til andre innsatte som er på åpen soning. De er daglig på utsiden av fengslet, der de blant annet får handle seg mat og møte andre mennesker. Det kommer også tydelig fram i masteroppgaven til Alnæs (2006) at det åpne fengslet i undersøkelsen hadde et større rehabiliterende potensiale enn det lukkede. En av årsakene var at det åpne fengslet hadde tilknytning til det ordinære samfunnet. De var utenfor fengslet i form av fremstillinger, hadde oftere permisjon og fikk flere besøk enn hva innsatte i det lukkede fengselet fikk. Dette samsvarer med det som ble redegjort for i avsnitt 2.3.1, der det kom fram at for å få til en

progresjon under soning, bør innholdet være både et godt planlagt og strukturert, og gradvis gi mulighet for større frihet til å prøve ut nye sosiale ferdigheter, men i kontrollerte omgivelser (St.meld.nr.37, 2007-2008). Det kan virke som om tillit er en grunnstein for denne friheten, og tillit virker å være en grunnstein for rehabilitering generelt. Overgangen fra lukket til åpen soning medfører generelt økt frihet og tillit uavhengig av om de innsatte arbeider på trevareverkstedet eller med hunder. Slik sett kan jeg ikke konkludere med at økt frihet og tillit bare er et resultat av hund som sysselsettingstilbud. Men de innsatte uttrykker at de opplever større frihet og tillit etter de ble med i hundegruppa.

Andre viktige temaer for de innsatte var læring og mestring. Med tanke på de forandringene som har oppstått med tanke på enkeltes innsattes personlighet, kan hund som sysselsetting betraktes som en del av opplæringstilbudet i fengselet, jf. avsnitt 2.3.2. Ut fra de innsattes opplevelser, har de gjennomgått læring av atferdsmessig- og refleksiv karakter. De behersker ferdigheter de tidligere ikke har behersket og har tilegnet seg kunnskaper de ikke har hatt tidligere og de tenker annerledes etter læringsprosessen. Å trene hund bidrar til at de innsatte føler mestring. Treningen har et konkret mål og det er relativt enkelt å se om hundene har fremgang. Dette står i kontrast til arbeidet på trevareverkstedet som beskrives som monotont og lite utfordrende. Skolegang er også et av tilbudene fengslene har med tanke på rehabilitering. Innenfor fengslets rammer kan skolegang være med på å bidra til læring og mestring, men det må her påpekes at for å oppnå dette, er det viktig at opplæringen blir tilrettelagt på en god måte med tanke på hver enkelt elev/innsatt. I følge Levekårsundersøkelsen (Friestad & Skog Hansen, 2004) og St.meld.nr.37 (2007-2008) har innsatte langt mindre skolegang enn befolkningen ellers, bare 4 av 10 innsatte har fullført ungdomsskolen. Herunder kommer blant annet dårlige skoleopplevelser som en av årsakene. Noen av de innsatte i min undersøkelse har allerede tatt enkelte kurs i fengslet, men flestparten hadde et større ønske om å holde på med hund. De er glade i hundene og opplever denne formen for sysselsetting som svært lystbetont. På bakgrunn av dette kan jeg fastslå at å arbeide med hund fører til opplevelse av læring og mestring. Hund som sysselsettingstilbud bør også kunne betraktes som en del av opplæringstilbudet i fengslet, og i følge de innsatte opplever de at dette tilbudet gir mer læring og mestring enn det å være på trevareverkstedet.

Samtlige hadde en opplevelse av at å arbeide med hund var en meningsfull sysselsetting, både med tanke på dem selv, hunden og forsvaret. Selv om de som er med i hundegruppa har

gjøremål gjennom hele dagen og har mer å gjøre enn andre innsatte, opplever de det som positivt. Slik kommer det fram i intervjuene:

Her er det hund hele dagen. Så går vi siste turen på kvelden, så er dagen ferdig.

...jeg ble litt overrasket over at man synes verden gikk så fort, på så kort tid. Det å være her, gjør at man får opp tempoet. Man holder hjulene veldig i gang. Det er ting som hele tiden skal gjøres. Og det er noen som er avhengig av at du faktisk gjør noe.

Programmene og sysselsettingstilbudene som tilbys innen fengslene, skal som påpekt i avsnitt 2.3.1 være med på å bidra til meningsfull progresjon, i følge St.meld.nr.37 (2008-2009).

Trevareverkstedet gav ikke de innsatte i hundegruppa samme opplevelsen, den opplevdes som lite meningsfull for de fleste med tanke på deres utvikling. Ut fra dette kan en konkludere med at hund som sysselsettingstilbud er et tilbud som gir innsatte med interesse for hund en følelse av mening og kan dermed bidra til større progresjon enn andre sysselsettingstilbud ved dette fengslet.

Hundene er med på å bidra til at de innsatte opplever omsorg. Den ene av informantene beskrev det slik:

Vi er ferdig å arbeide klokken åtte på kvelden. Da går vi siste turen med hundene. Det blir jo ikke som en vanlig arbeidsdag, det blir på en måte dyr som du skal ta vare på.

De stiller hundene og fyller hundenes behov. Noe som fører til at de føler at de får noe tilbake fra hundene, kjærlighet og hengivenhet. Hundene er flinke til å vise når de er glade og fornøyde, noe som fører til at de innsatte kan oppleve følelsen av at de gjør hundenes hverdag bedre. Her ser man likheter med Davis (2007) sin vurdering av Project Pooch (gjort rede for i avsnitt 2.7), der noen av de innsatte opplevde kjærlighet og emosjonell støtte som var med på og at de utviklet selvtillit. For å oppleve omsorg må det et levende vesen til, noe som kan være vanskelig å få til innenfor fengslets murer. Her kan bruk av hund som sysselsettingstilbud være en enestående og viktig ressurs, og kanskje det eneste tilbudet som bidrar til at de opplever nettopp dette.

Som vi ser er ikke hund det eneste sysselsettingstilbudet som kan virke rehabiliterende. Men vi ser at hund er med på å bidra til mange faktorer som er med på å utvikle de innsatte i hundegruppa i en positiv retning. Men det kan være vanskelig å fastslå hvor stor del av dette

som er et resultat av det å komme over i en åpen fengselsavdeling, og hvor stor del som kan tilskrives hund som sysselsettingstilbud. I følge de innsatte selv er dette sysselsettingstilbudet en viktig årsak. Hund er en del av interesseområdet deres, de liker å holde på med hunder og opplever det som svært lystbetont. Gjennom å være en del av hundegruppa opplever de ansvar, delaktighet, læring, mestring, omsorg og større kontroll over eget liv. Disse faktorene kan knyttes til empowerment prinsippet (jf. avsnitt 2.3.3) og den rehabiliterende inndelingen som ble redegjort for i avsnitt 2.3, der både St.meld.nr.37 (2007-2008) og Uglevik (2010; 2011) viser til at rehabilitering i fengselssammenheng både er arbeid med teknikker som er eksternt- og internt rettet. Med tanke på det som har kommet fram i undersøkelsen min, kan en si at dette sysselsettingstilbudet hvor hund er i fokus, er med på å fylle kravene innenfor internt rettede teknikker.

Jeg velger videre å se på hvilken innvirkning dette sysselsettingstilbudet har på de innsattes levekår, med tanke på at dette er en viktig forutsetning for rehabilitering. Bedre levekår er en viktig faktor for en bedre livssituasjon.

4.3 Hundenes innvirkning på de innsatte i hundegruppas levekår

Som beskrevet i det teoretiske rammeverket, er levekårene blant innsatte generelt dårlig. I samsvar med Levekårsundersøkelsen (Friestad & Skog Hansen, 2004) har enkelte av de innsatte i min undersøkelse områder de føler de sliter med, mens andre føler at de ikke har problemer innenfor området. Alle de innsatte i undersøkelsen min mente allikevel at hundene hadde en innvirkning på livet deres inne i fengslet. Flere i min undersøkelse har vært i hundegruppa så kort tid at en ikke kan forvente at det har skjedd store endringer.

4.3.1 Fysisk- og psykisk helse

Den innsattes jobb er å sørge for at hundene får dekket sine grunnleggende behov og gi dem opplæring i grunnleggende lydighet. Hundene trenes i ulike aktiviteter, blant annet lydighet, søkstrening og fysisk trening, noe som gjør at de innsatte i hundegruppa er i bevegelse gjennom hele dagen. Hundene står på en kennel inne på avdelingsområdet. Men selv om de har mulighet til å gå ut i en liten luftgård, har de behov for å komme ut og bevege seg. En viktig del av hunders liv er mosjon, noe som gjør at de innsatte må ut og gå noen turer ekstra.

Alle som ble intervjuet poengterer at de har blitt i bedre form. Men de fleste trener i tillegg, og trener mer etter de kom i fengslet enn i den vanlige hverdagen utenfor fengslet:

Jeg vet ikke helt. Jeg har jo begynt å trene litt ekstra mye når jeg sitter på denne avdelingen, så det hjelper jo litt på det og. Men vi er jo ute og går turer da, så vi beveger jo oss nesten gjennom hele dagen. Det skulle hjelpe på det.

Men det kommer også fram andre positive virkninger, blant annet at de kjenner seg friskere, har gått ned i vekt og har mindre hodepine. Da jeg spurte betjenten om de innsattes sykedager i fengslet, svarte han:

På to år har vi hatt tre egenmeldinger, og det var samme mannen. That`s it altså. Og dette får dem 62,50 kroner for, for dagen.

En av de innsatte som tidligere hadde vært mye plaget med hodepine da han var på lukket avdeling, bekrefter at han er mye bedre nå. Han mener det er på grunn av at de er mye ute i frisk luft, for selv på kalde vinterdager må hundene ut. Det at de innsatte må ut og lufte og gjøre aktiviteter med hundene oppleves som positivt blant de innsatte. Slik kommer det fram under intervjuene:

Det er det at når du ikke er ute med hund hver dag, da sitter du og råtner litt på rommet, synes jeg.

Jeg merker stor forskjell på fysisk helse etter at jeg begynte i hundegruppa. For når man ligger på lukket avdeling, innelåst og bare får en time lufting, «vegrer» deg inne på en avdeling. Så går vi jo minst fem runder her¹⁰.

På spørsmål om informantene merket noen forandringer på psykisk helse, svarer enkelte at de ikke opplever at de har psykiske problemer og at de ikke merker noe forskjell innenfor det området. Resten svarer at de merker forbedringer på psykisk helse. Dette kan for eksempel være at de føler mindre eller ingen stress og depresjon. Dette beskrives slik av en av de i hundegruppa:

¹⁰ De innsatte har ei løype på en km på fengslets område de kan benytte seg av.

Jeg har jo egentlig ikke vært så mye stressa. Jeg har hatt depresjoner og sånt, men det har jeg faktisk ikke hatt siden jeg kom hit. Sånn at jeg liksom har vært virkelig i kjelleren.

Da jeg spurte om han trodde at hundene hadde vært med på å bidra til at det ble bedre, svarte han:

Ja, at det er en av grunnene, kan jeg tro. Eller hele den settingen med hundegruppa da. Jeg får ikke så mye tid til å tenke. Jeg låser meg selv ikke i hodet liksom og tenker meg i hjel.

Samtlige, også de som ikke merker noen forandringer, svarer at de føler seg mer avslappet og gladere. Sysselsettingen gjør at de innsatte har oppgaver de må gjøre gjennom hele dagen, noe som gjør at de ikke har tid til å tenke over «dumme ting» som en av de innsatte kalte det. Det vil si situasjonen inne i fengslet eller ting som skjer på utsiden. Flere av de i hundegruppa påpeker akkurat dette:

Ja, da tenker jeg på at jeg kanskje hadde sittet og tenkt mye mer. Nå rekker jeg liksom ikke å tenke. Nå skjer det noe fra jeg står opp til jeg er så trøtt at jeg vil gå og legge meg. Også kommer trening, mat til meg selv og andre ting i mellom der. Da begynner klokka å nærme seg ti, og da er det liksom på tide å legge seg.

...det er jo bra at man får komme seg litt ut herfra om dagen, til fordel for å stå opp og være på trevareverkstedet og kappe planker hele dagen. Det er ikke godt for hodet akkurat.

Andre positive egenskaper som blir nevnt er at de føler seg mere balansert, våken og opplagt, men det kan være flere årsaker til dette, blant annet at de har sluttet å ruse seg. I tillegg forteller betjenten at de fleste i gruppa også har sluttet å røyke.

4.3.2 Psykososiale-, atferdsmessige- og sosiale ferdigheter

Halvparten av informantene sier at de sliter med aggresjon, og at de opplever forbedring innenfor dette området. En av de innsatte forteller om seg selv:

Aggresjon kan jeg ha. Jeg blir fort sint hvis jeg blir irritert nok.

Han forteller også at han opplever at han har blitt bedre etter han begynte i hundegruppa. Dette kommer spesielt godt fram i intervjuet med betjenten:

Jeg har jo noen som er dømt for vold. Disse menneskene har virkelig forandret seg. De har tidligere brukt vold i løpet av så kort tid [knipser], hvis de har blitt konfrontert eller noe sånt. Og så begynner de å telle til ti. Jeg har merket det –altså du kan stå og kjeft dem huden full og dem svelger det, og sier «jeg har mottatt det og det var min feil». Også når de har kommet i «klinch» med andre innsatte. Vanligvis hadde de brukt vold, men nå snur dem og går en annen vei. Så ja, det er mye bedre.

Når jeg spør om han tror det er på grunn av hundene at de innsatte har forbedret seg, svarer han:

Jeg tror det altså. Ikke bare bikkjene, men hundegruppa og. At vi prøver å gjøre hverandre gode og skal få til noe sammen.

Det kommer også fram under intervjuet med betjenten at veldig mange av de innsatte sliter med sosial angst. Han mener at mange blir bedre på dette området. Han utdyper:

Det er jo veldig mange med sosial angst her blant de innsatte. Og det å være ute i et samfunn og trene hund, gjør at du gjerne kommer i kontakt med andre mennesker. Det er mange som ikke taklet det i starten, men som har utviklet seg positivt og fått den sosiale angsten i alle fall i sjakk. Og det at vi har samling hos forsvarer en dag i uka, der de må stå og vise hva som har vært målsettingen for den uka som har vært, er veldig positivt. Det kan jo komme mange fra militæret som de ikke har møtt før, og da må de stå midt i det.

Noen av de i hundegruppa nevner også at de har vært i et dårlig miljø utenfor fengslet. Dette er noe de er bevisst og ikke ønsker å havne tilbake i når de kommer ut. En av dem forteller også at da han kom i fengslet opplevde han hvem som var hans virkelige venner. De fleste har ikke tatt kontakt med han etter han kom i fengslet.

Relasjoner innad i fengslet

Dersom det er praktisk mulig, skal innsatte i fengsel ha adgang til fellesskap under arbeid, opplæring, program eller andre tiltak, og i fritiden (straffegjennomføringslovens § 17, 2007).

Dette målet blir innfridd innenfor hundegruppa. Det kommer fram at innad i hundegruppa er det et veldig bra miljø med godt samhold. De fleste hevder at de har mye bedre kontakt med de som er i hundegruppa, enn andre innsatte på avdelingen.

Det blir litt tettere, fordi vi er sammen så mye i løpet av en dag. Nesten hele dagen. Vi blir liksom en gruppe. Vi er en ordentlig gruppe som gjør ting sammen og koser oss skikkelig. Så det er jo litt kult det. Det er liksom litt koselig da.

Som vi ser av sitatet, er de ikke bare sammen når de trener hundene, men også mye av tiden ellers. Blant annet trener de sammen, spiller billiard og lager vafler i helgene. Gruppa lager også fells lunsj, hvor de legger inn et fast beløp og handler inn mat. I tillegg får de litt mat fra kjøkkenet i fengslet. «De yngste lærer seg å lage mat» sa en av de eldste i gruppa. Men selv om de gjør mye sammen, påpeker den ene i gruppa:

At vi er mye sammen, ja. Men det er jo ikke sånn at vi går opp i hverandre hele tiden, for det hadde blitt litt tungt.

Hund er et tema det snakkes mye om, men også andre vanlige tema som venner snakker om. Det hender også at de prater om personlige problemer innad i gruppa, siden de har så godt samhold. Det kommer også tydelig fram hos enkelte i hundegruppa at det ikke skrytes om hvilken kriminalitet de har begått og lignende. Dette bekrefter også betjenten. Blant andre innsatte kan det være mange samtaler om hvor mye de har stjålet og hvor mye narkotika de har brukt. Enkelte av de innsatte forteller at de hadde lite kontakt med andre innsatte før de kom inn i hundegruppa.

I følge de innsatte i hundegruppa, opplever de at de andre innsatte som deltar på andre sysselsettingstilbud, bare har positive tanker om dette sysselsettingstilbudet. Og de fleste i hundegruppa har en god relasjon til andre innsatte. Men betjenten hevder at det er litt sjalusi blant de andre innsatte. Og grunnen til det, tror han er at hundegruppa er utenfor fengslet hver dag.

Det kommer også fram at relasjonen mellom de innsatte i hundegruppa og kennelansvarlig er bra. Flere av de innsatte påpeker at sjefen er en person de har god kontakt med. En av informantene mener at mye av grunnen til at sysselsettingstilbudet er så bra, er på grunn av kennelansvarlig:

...jeg tror egentlig det har mye med han sjefen og gjøre, for han blir litt mer en av guttene, enn en fengselsbetjent. Klart jeg forteller jo ikke han, hvis mannen på den brakka ruser seg for eksempel. Det er ikke det jeg mener, men han er liksom en veldig omgjengelig mann da, som strekker seg veldig for at vi skal ha det bra. Og da tuller du ikke til ting. Hvis du skjønner hva jeg mener? Det er jo dumt å ødelegge for seg selv.

4.3.3 Drøfting av hundegruppas levekår

Analysen viser at flesteparten av de innsatte opplever at levekårene deres har blitt bedre etter at de begynte med hund i fengslet. Dette samsvarer med flere undersøkelser som er gjort rede for i avsnitt 2.7, der hunder har en gunstig effekt på både helse og trivsel. Jeg velger her å trekke fram noen områder de innsatte har opplevd forbedringer på og drøfter hva årsaken til dette kan være.

De innsatte i min undersøkelse opplever fysiske forbedringer ved at de har blitt i bedre form, de føler seg friskere og flere har gått ned i vekt. Martinsen (2004) skriver at en menneskekropp som ikke brukes, forfaller. Muskler, skjelettmuskulatur, hjertemuskulatur svekkes, overvekt kan oppstå og andre alvorligere sykdommer. Dette samsvarer med det de innsatte skriver, at de har kommet i bedre form etter at de begynte å arbeide med hund. Noe av forklaringen på helseeffekten er at hundeeieren får mye mosjon når hunden skal luftes. Men det må påpekes at de fleste innsatte i min undersøkelse oppgav at de trente oftere og mer etter at de kom i fengslet, enn hva de gjorde på utsiden av fengslet. Denne treningen har mest sannsynlig vært den største årsaken til forbedringen innen fysisk helse hos de innsatte. Men enkelte svarte at de ikke trener på fritiden, så her utgjør hundene en viktig del av den fysiske treningen de får. Dette rimer med det Sachs-Ericsson et al. (2002) påpeker, at samvær med hund fører til økt fysisk aktivitet. Også Larsen og Lingaas (1997) hevder at det å ha hund fører til mye aktivitet og at hundeeiere er i mer fysisk aktivitet enn ikke-hundeeiere.

Med tanke på psykisk helse opplever de innsatte at de er gladere, mindre stresset, mer balansert og avslappet. Enkelte følte seg mer våken og opplagte. I følge dem som hadde noe alvorligere problemer, kom det fram at de følte seg mindre deprimerte og hadde mindre tid til å tenke over uønskede ting. Samtlige av de rehabiliteringsfaktorene som ble drøftet i avsnitt 4.2, kan være årsaken til at de opplever denne forbedringen; tillit og frihet, læring og mestring, ansvar og omsorg, og det at de har mye å gjøre om dagene som fører til lite dødtid. Her ser man de samme virkningene som Sachs-Ericsson et al. (2002) viser til under

kontekstuelle faktorer i tabellen i avsnitt 2.6. For eksempel at hundene bidrar til mindre depresjoner og gjør dem avslappet.

Det er også positive endringer hos noen av de innsatte innenfor psykososiale-, atferdsmessige- og sosiale ferdigheter. For eksempel føler de mindre sosial angst, aggresjon og vold. Faktorer i hundegruppa som fører til dette, kan være det positive samholdet, opplevelsen av mestring og trivsel. Larsen og Lingaas (1997) hevder at den tilknytningen som er mellom mennesker og hunder er sterk, hunden skaper trivsel, trygghet, vennskap og sosial kontakt. En kan også tenke seg at Goffmans (1967) krenkelsesteori, som gjort rede for i avsnitt 2.2.2, ikke vil stå like sentralt blant de innsatte i hundegruppa. De innsatte i hundegruppa opplever en større frihet når det gjelder selvbestemmelse og handlefrihet, enn de andre innsatte som stort sett har de samme gjøremålene dag etter dag. Hundegruppa har større makt over sin egen situasjon, og deres ønsker får en større betydning. Dette kan også knyttes opp mot empowerment prinsippet og den internt rettede teknikk som ble redegjort for i avsnittene 2.3.3 og 2.3. I følge de innsatte føler og opplever de at de er i bedre stand til og ha kontroll over seg selv, ved å styre seg selv og ta ansvar for sine handlinger og sitt eget sinne. Her ser en flere av de virkningene som jeg viste til i avsnitt 2.7 i forbindelse med Davis (2007) og Furst (2009) sine undersøkelser, blant annet at reduksjon i innsattes følelser av frustrasjon og aggresjon.

Det blir tatt ut svært få sykedager blant de innsatte i hundegruppa. Årsaken til dette kan være at de liker sysselsettingstilbudet svært godt og trives i hundegruppa der samholdet oppleves som bra. I tillegg føler de seg generelt friskere både med tanke på helse og andre forhold. Det kan være en sammenheng mellom de ulike faktorene innenfor levekår. Vi vet for eksempel at fysisk trening har en positiv effekt på menneskers psykiske helse. Martinsen (2004) påpeker at ulike former for aktivitet kan gi positive psykologiske virkninger, og at det ikke er nødvendig å bedre fysiologisk prestasjon for å oppleve god effekt på psykisk helse. For eksempel kan fysisk trening bidra til bedre selvfølelse, mindre stress, bedre søvnmønster og muskelavslapning. Han hevder også at det kan ha innvirkning på depresjon, angst og sosial fobi. Dette samsvarer også med Sachs-Ericssons et al. (2002) undersøkelse der de viser til en forbedring av generell helse og nedgang i helseproblemer hos mennesker som er mye sammen med hunder.

Det kommer tydelig fram at hundene bidrar til mye av den positive innvirkningen på de innsattes levekår, flere av de positive innvirkningene ville de nok ikke opplevd hvis de deltok på andre sysselsettingstilbud. Å arbeide med hund beskrives som meningsfylt, lystbetont og

trivselsfremmende, noe som gjør at det å sone kan bli en mer positiv opplevelse og i større grad virker oppbyggende. I motsetning til andre sysselsettingstilbud som kan oppleves som lite meningsfylt og lite utfordrende, og kan føre til negative opplevelser og virke nedbrytende på de innsatte. Med tanke på at hundene virker å ha stor innvirkning på den innsattes livssituasjon inne i fengslet, velger jeg å avslutte dette kapitlet ved å drøfte om hundene også har noen innvirkninger på de innsattes syn på framtiden. Dette er en sentral del av problemstillingen min.

4.4 De innsattes syn på framtiden

De fleste i gruppa har ikke et arbeid å gå til når de kommer ut av fengslet. Flesteparten ønsker å komme seg i arbeid, men studier og fullføring av lærlingtiden blir også nevnt. En del av rehabiliteringstanken er at de innsatte gjennom progresjon skal ha utviklet ferdigheter som gjør at de skal klare å gjennomføre hverdagen når han kommer ut av fengslet (jf. avsnitt 2.3).

Ut fra det analysen viser, har hundene en stor innvirkning på den innsattes livssituasjon, og de innsatte føler at det er momenter som vil være innholdsrike med tanke på framtiden. Men det var litt delte meninger i min undersøkelse om de trodde det å arbeide med hund i fengslet, hadde en betydning for deres syn på framtiden. En av dem svarte ganske klart at det trodde han ikke. Mens flertallet mente at det hadde det nok, både med tanke på rutiner, at de blir mindre passiv og det at de får innsikt i hundemiljøet. Rutiner kan de nok ha opplevd å få gjennom andre sysselsettingstilbud også, som for eksempel trevarevekstedet. Med tanke på at alle sysselsettinger foregår som en vanlig arbeidsdag, der de må stå opp til fast tid og gjennomføre arbeidsdagen. Men ut fra det de innsatte fortalte om trevarevekstedet, virker det ikke som om trevarevekstedet gir en opplevelse av mindre passivitet. Sitatet under beskriver hva en av de innsatte svarte, da jeg spurte om han trodde det å ha vært en del av hundegruppa vil ha en påvirkning på han når han kommer ut av fengslet:

Da tenker jeg på daglige rutiner. På en måte at noen har gitt meg et ansvar. Jeg har tatt det og fullført det på den beste måten jeg kunne gjøre, i løpet av den tiden jeg har vært her. Og bare det å få litt tillit, det er litt deilig. For det..jeg har på en måte ikke fått så mye tillit før.

Da jeg spurte betjenten om han mente dette sysselsettingstilbudet kom til å ha betydning for de innsatte med tanke på framtiden, svarte han:

Ja, jeg tror det. Men jeg vet ikke helt grunnen til hvorfor jeg tror det. Men det at mange har fått kjærlighet, og gitt kjærlighet, som dem ikke har gjort tidligere. Det er selvfølgelig noen som er ressurssterke. Jeg ser at mange av de unge guttene jeg har nå, vokser veldig på det å holde på med hund.

Men selv om det viser seg at dette ikke har en rehabiliterende effekt på lang sikt, for eksempel med tanke på tilbakefall, har deltakelse på dette sysselsettingstilbudet vært en positiv erfaring, som kan komme til nytte senere i livet. Blant annet når de har vært ute blant folk med hundene, har de måttet forholde seg til andre mennesker som har tatt kontakt. Dette kan være en nyttig erfaring senere i livet, spesielt med tanke på at mange innsatte sliter med sosial angst. Også det at de har måttet samarbeide med folk i forsvaret, kan også ha vært med på å redusere sosial angst. De innsatte i hundegruppa har også kommet i kontakt med et annet nettverk, der hund står sentralt.

Ønsket om det å ha hund utenfor fengslet, har også økt blant de fleste. Det er litt delte meninger blant de som har hund fra tidligere, om de kommer til å behandle hundene deres annerledes når de var ferdig med soningen. Men selv om de ikke skal trene bikkjene sine aktivt, mener de at de har lært enkelte elementer som de ønsker å ta med ut i den normale hverdagen. Betjenten mener at de innsatte vil behandle hundene sine annerledes:

Vi skal jo liksom bygge opp en hund fra scratch. Vi kjører positiv læring, ikke negativ. ...de begynner å skjønne hvordan de skal få til en hund. Hunden er frustrert, hunden er helt gal –hva gjør jeg da? Jo, da får vi den ønskede handlingen inn på det sporet vi ønsker. Ja, de vil skjønne mer.

De innsatte opplever ikke store forandringer på syn på framtiden som et resultat av det å arbeide med hund. Med tanke på at de soner relativt korte dommer, kan en kanskje ikke forvente store forandringer. De har betalt for den kriminaliteten de har gjennomført, og forhåpentligvis gjennom rehabiliteringen hund som sysselsettingstilbud har ført til, velger de å ikke begå ny kriminalitet. Noen har tilegnet seg nye momenter/egenskaper som de kan ta med seg ut i den nye hverdagen. Og selv om det ikke kom klart og tydelig fram under intervjuene, fikk jeg inntrykk gjennom observasjon at sysselsettingstilbudet kan føre til økt vekst av lederegenskapsegenskaper og forbedring i å samarbeide med andre. Dette er noe som ble

redegjort for i avsnitt 2.7 i forbindelse med som Davis (2007) og Furst (2009) sine undersøkelser. Hund som sysselsettingstilbud har også ført til at enkelte av de innsatte i hundegruppa ser muligheten til å kunne bruke hund i arbeidet sitt en gang i framtiden. En annen kan tenke seg og arbeide ved for eksempel et hundehotell ved siden av studiene. Betjenten fortalte at noen innsatte har ønsket å fortsette med hund når de har fullført soningen, for eksempel ved å gå på instruktørkurs. Han forteller også at i alle fall to tidligere innsatte har fått pensjonerte hunder fra forsvaret.

5 Avslutning og oppsummerende refleksjoner

I denne kvalitative undersøkelsen har hovedperspektivet vært hvilken innvirkning hund som sysselsetting har på de innsatte i fengsel, og om det kan føre til bedre livskvalitet hos de innsatte. Hovedmålet var å se nærmere på hvordan soning med hund kan bidra til forbedring i de innsattes hverdag med tanke på rehabilitering. Problemstilling for oppgaven var:

- *Hvilken innvirkning har hund som sysselsettingstilbud på den innsattes livssituasjon og syn på fremtiden?*

I oppgaven har jeg belyst teori som er relevant for problemstillingen. Jeg har gjennom intervju og observasjon, der den fenomenologiske tilnærmingen har vært utgangspunktet, fått en innsikt i de innsattes opplevelser omkring det å arbeide med hund i fengsel.

Det mest vanlige innenfor norsk forskning i fengsel har vært å se på den tradisjonelle opplæringen og hvilken virkning den har på de innsatte. Det er gjort en del forbedringer med den formelle opplæringen i fengslet, men det er en liten gruppe som benytter seg av skoletilbudet i fengslet og det har liten relevans for de med kortere soning. Med tanke på dette er det desto viktigere med slike korte tilbud som sysselsettingstilbudet med hund er. Men i Norge har det blitt gjort få undersøkelser på tilbud som dette, spesielt med tanke på utvikling, vekst og rehabilitering. Hund som sysselsettingstilbud er et tilbud som når ut til få innsatte, men fra de innsattes side oppleves det som svært positivt. Jeg har ikke undersøkt langtidsvirkningen, men jeg har sett på opplevelsen av tilbudet sett fra de innsattes side, noe som jeg får inntrykk av at kriminalomsorgen legger liten vekt på i sine vurderinger av tiltak for rehabilitering.

Selv om andre faktorer enn hund som sysselsettingstilbud kan være med på å bidra til at de innsatte opplever en positiv utvikling, går jeg god for validiteten i oppgaven. Mitt inntrykk er at de innsatte var ærlige og at de ønsket å dele sine opplevelser og erfaringer med meg. Det at jeg har gjennomført observasjon i tillegg til intervjuene, føler jeg har vært med på å styrke validiteten i undersøkelsen. Jeg mener at undersøkelsen ikke er direkte generaliserbar til en tilfeldig gruppe innsatte som blir satt til å arbeide med hund, men jeg mener det er stor sannsynlighet for at utvalget mitt er representativt for grupper av innsatte som får arbeide med hund ut fra et eget ønske. Det har vært vanskelig å skille mellom i hvilken grad det er

overgangen fra lukket- til åpen soning, og i hvilken grad det er å arbeide med hund som gjør at hverdagen nå føles bedre for de innsatte. Men jeg føler jeg har fått fram viktige elementer det å arbeide med hund fører til, og enkelte egenskaper de mener er relevante med tanke på framtiden.

5.1 Hva fant jeg?

Spesialpedagogikk er et fagområde der en som påpekt i avsnitt 1.1, ønsker å fremme gode lærings-, utviklings- og livskår hos de som blant annet står i en risikosone (Befring, 2008a). De innsatte i et fengsel er en gruppe mennesker som befinner seg i en slik risikosone. Fengslet bærer preg av både forverring og forbedring. For de fleste innsatte oppleves det som utfordrende og nedbrytende å sitte i fengsel, noe som blant annet kommer fram i følge Uglevik (2010; 2011). Dette står litt i kontrast til mine funn. Selvsagt bærer de innsatte i min undersøkelse preg av at de sitter i fengsel, men gjennom å arbeide med hund oppleves hverdagene mer meningsfulle. For at innsatte skal komme seg videre i livet, kan en lese i St.meld.nr.37 (2007-2008) at kriminalomsorgen har mål om at de innsatte etter endt soning, jf. med avsnitt 2.3, er stoffri eller har kontroll over sitt bruk av stoff. At han har et passende sted å bo, kan lese, skrive og regne. At han har en sjanse til å komme inn på arbeidsmarkedet og kan forholde seg til venner og samfunnet. Og har evnen til å søke hjelp hvis det oppstår problemer etter han er løslatt og kan leve uavhengig. Dette oppnås best i følge St.meld.nr.37 gjennom en rehabilitering som legger vekt på forbedring av levekår og atferdspåvirkning. Disse målene kan nås gjennom bruk av hund som sysselsettingstilbud. Funnene i min undersøkelse har også mange fellestrekk ved undersøkelser gjort i andre land omkring hunders innvirkning på menneskers helse og hunders innvirkning på innsatte i fengsel.

Undersøkelsen viser at bruk av hund som sysselsettingstilbud har en positiv innvirkning på de innsatte som deltar på tilbudet. Tilbudet gir de innsatte en meningsfull soning, der de opplever at det de gjør er nyttig både med tanke på dem selv og andre. Hverdagen oppleves og erfares som bedre for de innsatte gjennom at de får holde på med noe som de er interessert i, og som gjør hverdagen i fengslet lysere. De får oppleve det å være utenfor fengslet og møte andre mennesker og får frihet til å gjøre dagligdagse ting. Dette er noe de ikke har opplevd innen andre sysselsettingstilbud, og som oppleves som svært positivt.

Funnene indikerer at hundene er med på å bidra til at de innsatte opplever en rehabiliterende virkning. Det å være en del av hundegruppa førte i følge de innsatte til at de opplever tillit og frihet, læring og mestring, og omsorg på en måte andre sysselsettingstilbud ikke klarer å bidra til. Disse faktorene er med på å utvikle de innsatte i hundegruppa i en positiv retning og bidrar til at de opplever forbedring av deres levekår, som er avgjørende for hvordan de opplever sin livssituasjon. Samtlige av de innsatte føler at de har forbedrede levekår som et resultat av å være i hundegruppa. Det kan være på områder innen fysisk- og psykisk helse, eller innen psykososiale-, atferdsmessige- og sosiale ferdigheter. For denne gruppa domfelte var positive erfaringer under soning med på å bidra til å mestre negative virkninger av fengslingen. Det at de innsatte opplever at de mestrer det å trene hund, og at de føler at de er nyttige og kan hjelpe hverandre, kan ha innvirkning på for eksempel selvtillit og selvfølelse. All den tilliten de får, vil være med på å gjøre at de blir motivert til å gjøre et godt arbeid, så alt i alt kan dette ses på som en prosess som henger sammen: Rehabiliteringen gjør at levekårene blir bedre, som fører til økt motivasjon. Økt motivasjon igjen fører til økte sjanser for rehabilitering.

Undersøkelsen viser også at de innsatte ser lysere på framtiden, og de føler at det er momenter som vil være innholdsrike med tanke på framtiden. Gjennom sysselsettingstiltaket mener de at de har fått rutiner, ansvarsfølelse og har blitt flinkere til å gjennomføre pliktene sine. Om sysselsettingstilbudet ikke skulle vise seg å føre til redusert kriminalitet etter soning, kan det likevel ha en positiv innvirkning på de innsatte som kan komme til nytte senere i livet. Flere av de som ikke har hund fra tidligere ønsker å få en inn i livet sitt etter endt soning.

Hund som sysselsettingstilbudet er det lite oppmerksomhet rundt. Ved å løftet fram et tilbud det er skrevet lite om og som tilhører en flora av tiltak som fengslet kan benytte seg av, ønsker jeg at det kan bidra til at kriminalomsorgen utvider tilbudet. Under utarbeidelsen av oppgaven har jeg vært i kontakt med flere personer som har hund eller dyr som en del av arbeidet sitt. De synes det er fint at dette temaet blir løftet opp og fram. Selv om det er vanskelig å rekruttere innsatte til hundegruppa, mener samtlige av de som er en del av hundegruppa i dag, at dette er et motiverende og nyttig sysselsettingstilbud. De påpeker sterkt at dette tilbudet gjør hverdagen deres i fengslet bedre. I tillegg til at de mener at soningen har verdi både for dem selv og for samfunnet. De innsatte håper at tilbudet blir værende i lang tid framover, slik at andre innsatte kan benytte seg av det. I følge en av de ansatte ved forsvarrets hundeskole er dette et tilbud de helt klart kunne tenke seg å samarbeide med andre fengsler om.

5.2 Videre forskning

Siden det finnes lite norsk forskning omkring hvilken innvirkning hund har på innsatte og menneskers helse generelt, er det behov for ytterligere forskning på området. Og med tanke på norske fengsler, er det behov for forskning som undersøker langtidsvirkningen av bruk av hund som sysselsettingstilbud, med fokus på andel tilbakefall, og ikke minst andre rehabiliterende virkninger av hund som sysselsetting.

Litteraturliste

- Alnæs, Ø. (2006). *Fengsel – forbryterskole eller rehabiliteringsanstalt. Slik de innsatte opplever det*. Oslo, KRUS.
- Askheim, O. P. (2003). *Fra normalisering til empowerment. Ideologier og praksis i arbeid med funksjonshemmede*. Oslo: Gyldendal Norsk Forlag AS.
- Askheim, O. P. (2007). Empowerment – ulike tilnæringer. I Askheim, O. P., & Starrin, B. (Red.). *Empowerment i teori og praksis*. Oslo: Gyldendal Norsk Forlag AS.
- Befring, E. (2008a). Spesialpedagogikk: problemer, perspektiver og tilnæringer. I Befring, E., & Tangen, R. (Red.), *Spesialpedagogikk*. 4. utgave. (s.45-73). Oslo: Cappelen Akademiske Forlag AS.
- Befring, E. (2008b). Problematferd. Sosiale og emosjonelle vansker. I Befring, E., & Tangen, R. (Red.), *Spesialpedagogikk*. 4. utgave. (s.372-392). Oslo: Cappelen Akademiske Forlag AS.
- Bø, I., & Helle, L. (2008). *Pedagogisk ordbok. Praktisk oppslagsverk i pedagogikk, psykologi og sosiologi*. 2. Utgave. Oslo: Universitetsforlaget AS.
- Cappelen, A. (Sist oppdatert: 27. mai 2009). *Innsatte*. Hentet 19. april 2012, fra <http://www.etikkom.no/no/FBIB/Temaer/Forskning-pa-bestemte-grupper/Innsatte/>
- Christie, N. (1982). *Pinens begrensning*. Oslo: Universitetsforlaget.
- Dalen, M. (2011). *Intervju som forskningsmetode – en kvalitativ tilnærming*. 2. utgave. Oslo: Universitetsforlaget.
- Dalland, O. (2007). *Metode og oppgaveskriving for studenter*. 4. Utgave. Oslo: Gyldendal Norsk Forlag.
- Davis, K. (2007). *Perspective of Youth in an Animal-Centered Correctional Vocational Program: A Qualitative Evaluation of Project Pooch*. Hentet 26. januar 2012, fra <http://www.pooch.org/documents/project-pooch-qualitative-eval.pdf>

- DiSalvo, H., Haiduven, D., Johnson, N., Reyes, V.V., Hench, C.P., Shaw, R., & Stevens, D.A. (2005). *Who let the dogs out? Infection control did: Utility of dogs in health care settings and infection control aspects*. Hentet 09. februar 2012, fra <http://azs.no/pdf/Who%20let%20the%20dogs%20out%20Infection%20control.pdf>
- Ericsson, K. (2002). Fengslets tid – og livets. I Sætersdal, B., & Heggen, K. *I den beste hensikt? «Ondskap i behandlingssamfunnet»*. Oslo: Akribe Forlag.
- Fine, A. H. (Red.). (2006). *Handbook on Animal-Assisted Therapy. Theoretical foundations and guidelines for practice*. 2nd Edition. San Diego: Academic Press, Elsevier.
- Fine, A. H. (Red.). (2010). *Handbook on Animal-Assisted Therapy. Theoretical foundations and guidelines for practice*. 3rd Edition. San Diego: Academic Press, Elsevier.
- Fog, J. (2004). *Med samtalen som utgangspunkt. Det kvalitative forskningsinterview*. København: Akademisk Forlag.
- Folkehelseloven § 4.2 (2010-2011). *Lov om folkehelsearbeid. Prop. 90 L (2010–2011)*. Hentet 14. juni 2012, fra Regjeringen <http://www.regjeringen.no/nb/dep/hod/dok/regpubl/prop/2010-2011/prop-90-1-20102011/4/2.html?id=638516>
- Fournier, A. K., Geller, E. S., & Fortney, E. V. (2007). *Human-Animal Interaction in a Prison Setting: Impact on Criminal Behavior, Treatment Progress, and Social Skills*. Hentet 12. januar 2012, fra <http://pear.accc.uic.edu/htbin/cgiwrap/bin/ojs/index.php/bsi/article/viewFile/385/1707>
- Friestad, C., & Skog Hansen, I. L. (2004). *Levekår blant innsatte. FAFO-rapport 429*. Hentet 11. Oktober 2011, fra <http://www.fafo.no/pub/rapp/429/429.pdf>
- Furst, G. (2009). *Prison-Based Animal Programs: A National Survey. The Prison Journal* 2006;86;407. Hentet 12. januar 2012, fra <http://afairshakeforyouth.org/wp-content/uploads/2011/08/Prison-based-Animal-Programs-A-National-Survey-2006.pdf>
- Goffman, E. (1967). *Anstalt og menneske*. Viborg: Jørgen Paludans Forlag.

- Grønmo, S. (2004). *Samfunnsvitenskapelige metoder*. Bergen: Fagbokforlaget.
- Jensen, P. (2007). *The Behavioural Biology of Dogs*. UK: CAB International.
- Katcher, A., Beck, A. M., & Levine, D. (1989). *Reviews and research reports. Evaluation of a Pet Program in Prison-The Pal Project at Lorton*. Hentet 26. mars 2012, fra <http://docserver.ingentaconnect.com/deliver/connect/berg/08927936/v2n3/s6.pdf?expires=1336475020&id=68679891&titleid=75002126&accname=Universitetet+i+Oslo+%28University+of+Oslo%29&checksum=5780580F694CA9D1B7EE8BE3E66F680E>
- Kriminalomsorgen. (2012a). *Program*. Hentet 08. mai 2012, fra <http://www.kriminalomsorgen.no/program.431440-77301.html>
- Kriminalomsorgen. (2012b). *Om kriminalomsorgen*. Hentet 12. mars 2012, fra <http://www.kriminalomsorgen.no/arbeid.431437-77301.html>
- Kriminalomsorgen. (2012c). *Frigang*. Hentet 20. mai 2012, fra <http://www.kriminalomsorgen.no/frigang.431457-77301.html>
- Kruger, K. A., & Serpell, J. A. (2010). Animal-assisted interventions in mental health: definitions and theoretical foundations. I: Fine, A. H. (Red.). *Handbook on Animal-Assisted Therapy. Theoretical foundations and guidelines for practice*. 3rd Edition. (p. 33-48). San Diego: Academic Press, Elsevier.
- Kvale, S. (1997). *Det kvalitative forskningsintervju*. Oslo: Gyldendal Norsk Forlag AS.
- Kvale, S., & Brinkmann, S. (2009). *Det kvalitative forskningsintervju*. 2. Utgave. Oslo: Gyldendal Norsk Forlag AS.
- Køste, C., & Egtvedt, M. (2008). *Lydighetstrening i teori og praksis. Fra grunnferdigheter til konkurranse*. Melhus: Canis AS.
- Langelid, T. (2008). Opplæring i fengsel – en ny sjanse? I Befring, E., & Tangen, R. (Red.), *Spesialpedagogikk*. (s. 687-709). Oslo: Cappelen Akademiske Forlag AS.

- Langtvedt, N. J. (Sist oppdatert: 22. juni 2009). *Personvern*. Hentet 07. februar 2012, fra <http://www.etikkom.no/no/FBIB/Temaer/Personvern-og-ansvar-for-den-enkelte/Personvern/>
- Larsen, B. A., & Lingaas, F. (1997). *Hund og helse. En oversikt over dokumenterte sammenhenger*. Tidsskr Nor Lægeforen 1997;117;4375-9. Hentet 12. april 2012, fra http://www.sak.oslo.kommune.no/dok/Vedlegg%5C2009_11%5C921586_1_1.PDF
- Lassen, L. (2008). Hvordan prinsippene i empowerment kan anvendes som metode ved spesialpedagogisk rådgivningsarbeid. I Befring, E., & Tangen, R. (Red.), *Spesialpedagogikk*. (s.154-169). Oslo: Cappelen Akademiske Forlag AS.
- Martinsen, E. W. (2004). *Kropp og sinn. Fysisk aktivitet og psykisk helse*. Bergen: Fagbokforlaget.
- Mathiesen, T. (2007). *Kan fengsl forsvarer?* Oslo: Pax Forlag AS.
- Mathiesen, T. (2011). *Retten i samfunnet. En innføring i retts sosiologi*. 5. Utgave: Oslo: Pax Forlag AS.
- Maxwell, J. A. (1992). «*Understanding and Validity in Qualitative Research*» i blandingskompendium Sped4010, Vitenskapsteori og forskningsmetode. (s.181-204). Oslo: UIO Unipub.
- Myren, I. K., & Olsen, C. (2011). *Bruk av dyreassistert terapi i rehabilitering av ungdom og unge voksne*. Hentet 24. oktober 2011, fra <http://azs.no/pdf/Rapport%20fra%20CS.pdf>
- Norsk Kennel Klubb. (2012). *Belgisk fårehund, Malinois*. Hentet 09.mai 2012, fra http://www.nkk.no/nkk/public/openIndex?ARTICLE_ID=427
- Postholm, M. B. (2010). *Kvalitativ metode: en innføring med fokus på fenomenologi, etnografi og kasusstudier*. 2.utgave. Oslo: Universitetsforlaget.
- Sachs-Ericsson, N., Hansen, N. K., & Fitzgerald, S. (2002). *Benefits of Assistance Dogs: A Review*. Hentet 13. Januar 2012, fra <http://psycnet.apa.org/journals/rep/47/3/251.pdf>

- Skaalvik, M., Finbak, L., & Pettersen, T. (2003). *Evaluering av fengselsundervisningen. Undervisning i fengsel. På rett kjøp?* Rapport nr. 3. Bergen: Kalleklev Trykkeri AS.
- Skaalvik, S. M., & Skaalvik, S. (2005). *Skolen som læringsarena: selvoppfatning, motivasjon og læring*. Oslo: Universitetsforlaget.
- Skardhamar, T. (2002). *Levekår og livssituasjon blant innsatte i norske fengsler*. Akademisk avhandling. Universitetet i Oslo, Oslo.
- Solem, K. (2008, 8. februar). *Kontakt med dyr gir bedre helse*. Hentet 9. mars 2012, fra <http://www.umb.no/forsiden/artikkel/kontakt-med-dyr-gir-bedre-helse>
- Statistisk sentralbyrå (2009). *Tilbakefall i Kriminalitet og rettsvesen 2009*. Hentet 09. februar 2012, fra http://www.ssb.no/emner/03/05/sa_krim/sa110/tilbakefall.pdf
- Stortingsmelding nr.27 (1997-1998). *Om kriminalomsorgen*. Hentet 12. mai 2012, fra <http://www.regjeringen.no/nb/dep/jd/dok/regpubl/stmeld/19971998/stmeld-nr-27-1998-/1/3.html?id=316183>
- Stortingsmelding nr. 37 (2007-2008). *Straff som virker. Mindre kriminalitet – tryggere samfunn*. Kriminalomsorgsmelding. Oslo: Det kongelige Justis- og politidepartement.
- Straffegjennomføringslovens § 2 (2005). *Lov om gjennomføring av straff mv. av 21. desember 2005 nr. 131*. Hentet 12. februar 2012, fra Lovdata <http://www.lovdata.no/all/tl-20010518-021-001.html>
- Straffegjennomføringslovens § 3 (2005). *Lov om gjennomføring av straff mv. av 21. desember 2005 nr. 131*. Hentet 29. februar 2012, fra Lovdata <http://www.lovdata.no/all/tl-20010518-021-001.html>
- Straffegjennomføringslovens § 17 (2007). *Lov om gjennomføring av straff mv. av 29 juni 2007 nr. 8*. Hentet 23. april 2012, fra Lovdata <http://www.lovdata.no/all/hl-20010518-021.html#17>
- Thagaard, Tove. (2009). *Systematikk og innlevelse*. 3.utgave. Bergen: Fagbokforlaget.

Thorgrimsen, T. C. S. (Sist oppdatert: 16.oktober 2011). *Hunden piffer opp fengselshverdagen*. Hentet 9. mars 2012, fra <http://www.aftenposten.no/nyheter/iriks/article3301991.ece>

Ugdevik, T. (2010). *Å være eller ikke være fange. Frihet som praksis i et norsk mannsfengsel*. Doctoral Dissertation, Universitetet i Oslo, Oslo.

Ugdevik, T. (2011). *Fangenes friheter. Makt og motstand i et norsk fengsel*. Oslo: Universitetsforlaget.

Vedeler, L.(2000). *Observasjonsforskning i pedagogiske fag. En innføring i bruk av metoder*. Oslo: Gyldendal Akademisk.

Vedlegg

Vedlegg 1: Søknad til kriminalomsorgen

Vedlegg 2: Godkjennelse fra NSD

Vedlegg 3: Informasjon til innsatte i fengslet

Vedlegg 4: Informasjon til en sentral person bak prosjektet

Vedlegg 5: Samtykkeerklæringskjema

Vedlegg 6: Intervjuguide innsatte

Vedlegg 7: Intervjuguide sentral person bak sysselsettingstilbudet

Vedlegg 1

Annie Johannessen

21.des.2011

XXXX

XXXX

Søknad om å få gjennomføre en undersøkelse i XXXX og XXXX fengsel

Jeg søker herved om å få gjennomføre en undersøkelse ved XXXX og XXXX fengsel. Jeg er en masterstudent i spesialpedagogikk ved Universitetet i Oslo. Jeg skal skrive en masteroppgave innenfor faget «psykososiale vansker» og har et ønske om å finne ut av hvilken innvirkning hund som sysselsettingstilbud har på innsattes hverdag.

Jeg legger ved min prosjektrapport som blant annet inneholder undersøkelsen formål, problemstilling, metode og plan for gjennomføring. Utkast til intervjuguide, informasjonsbrev til deltakere, samtykkeerklæring og bekreftelse fra faglig veileder er også lagt ved.

Jeg har søkt Norsk Samfunnsvitenskapelig datatjeneste (NSD) om å få gjennomføre undersøkelsen. Jeg har gitt dem all den informasjonen jeg sender dere.

Jeg håper på raskt svar med tanke på at jeg har kort tid på å gjennomføre min masteroppgave.

Med vennlig hilsen

Annie Johannessen

Tlf. nr.: 95 17 54 19

Vedlegg 2

Norsk samfunnsvitenskapelig datatjeneste AS
NORWEGIAN SOCIAL SCIENCE DATA SERVICES

Harald Hårfagres gate 29
N-5007 Bergen
Norway
Tel: +47-55 58 21 17
Fax: +47-55 58 96 50
nsd@nsd.uib.no
www.nsd.uib.no
Org.nr. 985 321 884

Peer Møller Sørensen
Institutt for spesialpedagogikk
Universitetet i Oslo
Postboks 1140 Blindern
0318 OSLO

Vår dato: 08.02.2012

Vår ref:29167 / 3 / SSA

Deres dato:

Deres ref:

TILBAKEMELDING PÅ MELDING OM BEHANDLING AV PERSONOPPLYSNINGER

Vi viser til melding om behandling av personopplysninger, mottatt 21.12.2011. All nødvendig informasjon om prosjektet forelå i sin helhet 07.02.2012. Meldingen gjelder prosjektet:

29167
Behandlingsansvarlig
Daglig ansvarlig
Student

Menneskets beste venn. Soning med hund i norske fengsler
Universitetet i Oslo, ved institusjonens øverste leder
Peer Møller Sørensen
Annie Johannessen

Etter gjennomgang av opplysninger gitt i meldeskjemaet og øvrig dokumentasjon, finner vi at prosjektet ikke medfører meldeplikt eller konsesjonsplikt etter personopplysningslovens §§ 31 og 33.

Dersom prosjektopplegget endres i forhold til de opplysninger som ligger til grunn for vår vurdering, skal prosjektet meldes på nytt. Endringsmeldinger gis via et eget skjema, http://www.nsd.uib.no/personvern/forsk_stud/skjema.html.

Vedlagt følger vår begrunnelse for hvorfor prosjektet ikke er meldepliktig.

Vennlig hilsen

Vigdis Namtvedt Kvalheim

Sondre S. Arnesen

Kontaktperson:Sondre S. Arnesen tlf: 55 58 25 83

Vedlegg: Prosjektvurdering

✓ Kopi: Annie Johannessen, Båhusveien 10, 0573 OSLO

Avdelingskontorer / District Offices:

OSLO: NSD, Universitetet i Oslo, Postboks 1055 Blindern, 0316 Oslo. Tel: +47-22 85 52 11. nsd@uio.no
TRONDHEIM: NSD, Norges teknisk-naturvitenskapelige universitet, 7491 Trondheim. Tel: +47-73 59 19 07. kyrr.svarva@svt.ntnu.no
TROMSØ: NSD, HSL, Universitetet i Tromsø, 9037 Tromsø. Tel: +47-77 64 43 36. martin-arne.andersen@ut.no

Personvernombudet for forskning

Prosjektvurdering - Kommentar

Prosjektnr: 29167

Viser til telefonsamtale den 07.02.2012. Personvernombudet kan ikke se at det i prosjektet behandles personopplysninger med elektroniske hjelpemidler, eller at det opprettes manuelt personregister som inneholder sensitive personopplysninger. Prosjektet vil dermed ikke omfattes av meldeplikten etter personopplysningsloven.

Det tas høyde for at det kan fremkomme indirekte personidentifiserende opplysninger i forbindelse med intervju, men all den tid lydopptakene ikke behandles på eller overføres til en datamaskin, vil denne behandlingen ikke være omfattet av meldeplikten. Lydopptakene oppbevares nedlåst og slettes etter transkripsjon, senest ved prosjektslutt.

● Personvernombudet legger til grunn at man ved transkripsjon av intervjuer eller annen overføring av data til en datamaskin, ikke registrerer opplysninger som gjør det mulig å identifisere enkeltpersoner, verken direkte eller indirekte. Alle opplysninger som behandles elektronisk i forbindelse med prosjektet må være anonyme. Med anonyme opplysninger forstås opplysninger som ikke på noe vis kan identifisere enkeltpersoner i et datamateriale, verken direkte gjennom navn eller personnummer, indirekte gjennom bakgrunnsvariabler eller gjennom navneliste/koblingsnøkkel eller krypteringsformel og kode.

Vedlegg 3

Vil du som arbeider med hund være med i min intervjuundersøkelse?

Mitt navn er Annie Johannessen, og jeg er masterstudent i spesialpedagogikk ved Universitetet i Oslo. Jeg skal skrive en masteroppgave innenfor spesialpedagogikk og ønsker å finne ut hvilken innvirkning hund som sysselsettingstilbud har på din hverdag. Jeg ønsker å intervju innsatte som deltar på dette tilbudet.

Intervjuet vil foregå i fengselet og vil vare 30 – 60 min. Spørsmålene jeg kommer til å stille vil inneholde temaer som handler om din fortid, hverdag og hvilket syn du har på framtiden etter at hunden ble en del av hverdagen din i fengslet.

Å delta i prosjektet er frivillig. Du har muligheten til å trekke deg fra prosjektet på hvilket som helst tidspunkt, uten at dette vil få konsekvenser verken i forhold til meg eller fengselet. Du trenger ikke svare, hvis jeg stiller spørsmål som du ikke har lyst til å svare på. Jeg vil behandle all informasjon om deg konfidensielt, både i forhold til intervjuet og den ferdige oppgaven. Jeg har taushetsplikt, og det er kun jeg og min veileder som kommer til å ha tilgang til opplysninger som kommer frem under intervjuet. Når jeg har levert min masteroppgave, vil lydband og annet materiale som kan identifisere deg, slettes. Ønsker du å trekke deg fra prosjektet underveis, vil alle opplysninger om deg umiddelbart bli slettet.

For å delta skriver du under en samtykkeerklæring. Jeg legger ved denne erklæringen, slik at du kan se hvordan den ser ut. Du skal ikke skrive under før jeg kommer til fengselet for å intervju deg. Hvis det er noe du lurer på kan du ringe meg på telefon 951 75 419 eller sende en e-mail til annie_johannessen@hotmail.com.

Jeg har fått tillatelse av Kriminalomsorgen og Norsk samfunnsvitenskapelige datatjeneste (NSD) til å gjennomføre intervjuene.

Jeg setter stor pris på om du vil la deg intervju!

Du kan få en kopi av oppgaven min når den er ferdig.

Med vennlig hilsen

Annie Johannessen.

Vedlegg 4

Vil du som er en sentral person bak prosjektet «hund som sysselsettingstilbud» være med i min intervjuundersøkelse?

Mitt navn er Annie Johannessen, og jeg er masterstudent i spesialpedagogikk ved Universitetet i Oslo. Jeg skal skrive en masteroppgave innenfor «psykososiale vansker» og ønsker å finne ut hvilken innvirkning hund som sysselsettingstilbud har på innsattes hverdag. Jeg ønsker på bakgrunn av dette å intervju innsatte som deltar på dette tilbudet. I tillegg til dette ønsker jeg også å undersøke intensjonene bak dette, hva fengslene ønsker å oppnå ved dette tilbudet og hvilken innvirkning fengslet mener dette har på de innsatte. Her er du en sentral person.

Intervjuet vil vare 30 – 60 min. Å delta i prosjektet er frivillig. Du har muligheten til å trekke deg fra prosjektet på hvilket som helst tidspunkt. Du trenger ikke svare, hvis jeg stiller spørsmål som du føler deg ukomfortabel med. Jeg vil behandle all informasjon om deg konfidensielt både i forhold til intervjuet og den ferdige oppgaven. Jeg har da taushetsplikt, og det er kun jeg og kanskje min veileder som kommer til å ha tilgang til opplysninger som kommer frem under intervjuet. Dette gjelder også lydopptak av intervjuer og transkripsjoner. Når undersøkelsen min er ferdig, kommer jeg til å slette lydopptakene og transkripsjonene vil bli makulert. Når jeg har levert min masteroppgave, vil lydbånd og annet materiale som kan identifisere deg, slettes. Ønsker du å trekke deg fra prosjektet underveis, vil alle opplysninger om deg umiddelbart bli slettet.

For å delta skriver du under en samtykkeerklæring. Jeg legger ved denne erklæringen, slik at du kan se hvordan den ser ut. Hvis det er noe du lurer på kan du ringe meg på telefon 951 75 419 eller sende en e-mail til annie_johannessen@hotmail.com.

Jeg har fått tillatelse av Kriminalomsorgen og Norsk samfunnsvitenskapelige datatjeneste (NSD) til å gjennomføre intervjuene.

Jeg setter stor pris på om du vil la deg intervju! Jeg legger også med min prosjektplan slik at du kan få mer informasjon om mitt prosjekt.

Du kan få en kopi av oppgaven min når den er ferdig.

Med vennlig hilsen Annie Johannessen.

Vedlegg 5

Samtykkeerklæring

Jeg erklærer med dette at jeg er villig til å la meg intervjuet i forbindelse med Annie Johannessens masteroppgave i spesialpedagogikk. Jeg har tidligere mottatt informasjon om prosjektet, som dreier seg om hvilken innvirkning hund som sysselsettingstilbud har på de innsattes hverdag i fengslet.

Jeg er kjent med at jeg når som helst kan trekke meg fra undersøkelsen dersom jeg ønsker det, uten at jeg må oppgi noen grunn. Dette vil ikke ha noen konsekvenser for meg. En forutsetning for dette samtykket er at alle opplysningene vil bli anonymisert og at opptakene slettes når oppgaven er ferdig. Forskeren har taushetsplikt.

Jeg gir tillatelse til å bruke det jeg sier, og til å sitere anonymt i oppgaven.

Sted og dato:

.....

Underskrift:

.....

Vedlegg 6

Intervjuguide -innsatte

Bakgrunnsinformasjon

En vanlig hverdag i fengselet før du kom i hundegruppa

En vanlig hverdag i fengslet etter at du om i hundegruppa

Relasjon til de andre innsatte

Relasjonen til hunden du har ansvaret for

Veien videre

Avslutning

1. Bakgrunnsinformasjon

Kjønn

Alder

-Mellom 15-20 -20-25 -25-30 -30-35 -35-40 osv..

Hvor lenge har du sittet inne?

Er dette første gangen? Hvis ikke, hvor mange ganger og hvor lenge tidligere?

Har du eller har du hatt noen dyr hjemme?

-Hvilket forhold har/hadde du til det/dem?

-Hvilke oppgaver hadde du til dyret/dyrene?

-Har du hovedansvaret for dyret nå?

Kan du fortelle om din tidligere erfaring med hunder?

2. En vanlig hverdag i fengselet før du ble en del hundegruppa

Kan du fortelle litt om en typisk dag her i fengselet før du fikk tilbud om å holde på med hund?

-Hvordan opplevde du dette?

3. En vanlig hverdag i fengslet etter at du ble en del av hundegruppa

Kan du fortelle litt om en typisk dag her i fengselet etter at du fikk tilbudet om å holde på med hund?

Hvordan opplever du dette i forhold til hvordan hverdagen var før du ble med i fengslets hundegruppe?

-Hvilken opplevelse gir det deg?

-Hvilken følelse gir det deg?

Takler du hverdagen i fengslet bedre nå, enn før hunden kom inn i bildet?

-Hva har denne opplevelsen betydd for deg?

Merker du noe forskjell på den fysiske helsen etter at du begynte i hundegruppa?

Merker du noe forskjell på psykisk helse etter at du begynte i hundegruppa?

Har du et annet syn på livet etter at hunden ble en del av hverdagen din?

-Hvorfor?

-Hva gjør dette med deg?

4. Relasjonen til de andre innsatte

Kan du beskrive hvordan ditt forhold til de andre innsatte var før du ble med i hundegruppa?

-Var du mye sammen med andre?

-Hva gjorde dere sammen?

Kan du fortelle litt om hvordan forholdet blant dere i hundegruppa er?

-Har du en annen kontakt med disse enn de andre innsatte som ikke holder på med hund?

-Har dere andre samtaleemner enn hva du har med innsatte som ikke holder på med hund?

Har de andre innsatte som ikke holder på med hund forandret seg etter du ble en del av hundegruppa?

-Føler du at forholdet til de andre innsatte har forandret seg etter at du begynte med hunden?

-Er du sammen med de samme innsatte som du var med før?

Merker du noe forskjell på det sosiale etter at du ble en del av hundegruppa?

-Hvilke følelser gir det deg?

5. Relasjonen til hunden du har ansvaret for

Hvorfor meldte du deg på hundegruppa?

Hvilke forventninger hadde du til dette tiltaket med hund?

Hvor lenge har du vært med i hundegruppa?

Kan du beskrive den hunden som er ditt ansvar?

Føler du at hunden har gjort noe med hvem du er som person?

-Forandret humøret ditt i fengselet?

-Gitt hverdagen en mening?

Føler du at hunden gir deg noe som du ikke har opplevd før?

-Hva gjør dette med deg?

Hva hadde du brukt tiden i fengslet til hvis du ikke hadde holdt på med hunden?

Hva mener du at du gir hunden?

6. Veien videre

Har du noen konkrete planer når du kommer ut fra fengslet?

Hvordan trur du hverdagen din blir når du kommer ut?

-Hvilken følelse gir det deg?

Trur du at det å ha vært en del av hundegruppa vil ha en påvirkning på deg når du kommer ut?

Kan du tenke deg å fortsette å trene hund når du kommer ut av fengselet?

7. Avslutning

Kan du fortelle litt om deg selv og oppveksten din?

-Hvordan opplevde du dette?

-Kan du beskrive hva du følte?

Er det noe du vil fortelle som vi ikke har snakket om i dag?

Hvordan har det vært å fortelle dette til meg?

Vedlegg 7

Intervjuguide -sentral person bak prosjektet

Bakgrunnsinformasjon

Intensjonen med prosjektet

Hvilken innvirkning har hundene på de innsatte?

Relasjonen til andre mennesker

Relasjonen til hunden den innsatte har ansvaret for

Veien videre

Avslutning

1. Bakgrunnsinformasjon

Hvilken arbeidstittel har du?

Hvilken utdanning har du?

Hvor lenge har du jobbet innenfor kriminalomsorgen?

Hvilken rolle har du når det gjelder sysselsettingstilbudet?

Hvilken erfaring har du med hund fra tidligere?

2. Intensjonen med prosjektet

Hvem tok initiativet til å bruke hund som sysselsettingstilbud for innsatte i dette fengslet?

Hvem er målgruppa?

Hvordan velger dere ut de som får være med på dette tilbudet?

Hva er målet med dette sysselsettingstilbudet?

Er det mange som ønsker å benytte seg av tilbudet?

Hvor mange innsatte er det på gruppa?

Hvor lenge får de være en del av gruppa?

3. Hvilken innvirkning har hundene på de innsatte?

Har det blitt gjort en evaluering av sysselsettingstilbudet?

Hva tror du/dere dette sysselsettingstilbudet gjør med hverdagen til de innsatte som får være en del av dette?

Ser du/dere om de innsatte takler hverdagen i fengslet annerledes nå enn før de ble en del av hundegruppa?

Tror du/dere hundene kan/har forandret hvem de innsatte er som personer?

-Hva tror du dette gjør med personene?

Kan det virke som om hundene gir de innsatte noe de ikke har opplevd før?

-Hva tror du dette gjør med personene?

Merker du/dere noe forskjell på de innsattes psykiske- og fysiske helse etter at de fikk tilbudet?

Tror du/dere at arbeidet med hundene vil være med på å forandre de innsattes syn på framtiden?

Kan du/dere se andre virkninger hundene tilfører de innsatte?

4. Relasjonen til de andre mennesker

Har tilbudet skapt gnisninger i miljøet på avdelingen? Mellom de som får være en del av hundegruppa og de andre innsatte som ikke er det?

Merker du/dere noen forskjell på de innsattes relasjoner til andre mennesker etter at de begynte å arbeide med hundene?

-Hundedeltakerne seg i mellom.

-I forhold til ansatte.

-I forhold til andre innsatte som ikke deltar i hundegruppa.

5. Relasjonen til hunden den innsatte har ansvaret for

Kan du beskrive relasjonen de innsatte har til den hunden de har ansvaret for?

Hva tror du de innsatte hadde brukt tiden på hvis de ikke hadde holdt på med hunden?

Er det noen av de innsatte som fortsetter med ny hund når hunden de har trent blir levert tilbake til forsvaret?

Er det mange som ikke gjennomfører tilbudet?

6. Veien videre

Tror du/dere at det å ha vært en del av hundegruppa vil ha en påvirkning på de innsatte når de kommer ut?

Mener du innsatte som har vært med på tilbudet burde skaffe seg hund når de kommer ut eller fortsette å trene hund?

7. Avslutning

Er det noe annet du mener er vesentlig som jeg burde få fram i oppgaven min?